

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 17 (2908)
28 красавіка 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1912 г.
Цана 8 кап.

Артур ВОЛЬСКІ

СВЯТА МІРУ І ПРАЦЫ

1.

Радасцю шчырай асветлены твары,
 Смела ўглядаюцца вочы ў абшар.
 Хмары вясновыя—добрыя хмары,
 толькі б інакшых не ведаць нам хмар.
 Толькі б смяяліся весела дзеці.
 Толькі б хапала ў жыцці ім святла.
 Толькі б нідзе і ніколі на свеце
 зноў пад навалай зямля не гула.

2.

Першамай — гэта свята працоўных
 сусвету.
 Свята Міру і Працы для ўсіх —
 Першамай,
 Ён штогод азарае Зямную Планету
 з краю ў край, з краю ў край,
 з краю ў край.
 З кожным крокам ягоным зямля
 маладзее,
 і святлеюць пагляды мільёнаў людзей.
 Хай прыгнечаным ён падаруе надзею,
 а свабодным — здзяйсненне
 найлепшых надзей!

3.

Глядзіць з партрэта, як з трыбуны,
 Ленін,
 і велічны і ўсмешлівы такі.
 Яго магутны пранікнёны геній
 адкрыў для нас дарогу праз вякі.
 Дарогу да нябачаных здзяйсненняў.
 Ідзі па ёй і моцна сцяг трымай!
 Ён з намі разам, наш любімы Ленін,
 і сёння сустракае Першамай.

Пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР АБ ПРЫСУДЖЭННІ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЙ 1978 ГОДА Ў ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР, разгледзеўшы прапанову Камітэта па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры пры Савета Міністраў СССР, пастаўляюць прысудзіць Ленінскія прэміі 1978 года:

1. **Аляксандраву Барысу** Аляксандравічу, Герою Сацыялістычнай Працы, народнаму артысту СССР, мастацкаму кіраўніку двойчы Чырванасцяжнага імя А. В. Аляксандрава ансамбля песні і танца Савецкай Арміі, — за канцэртныя праграмы 1975—1976 гг.

2. **Архівавай Ірыне** Канстанцінаўне, народнай артыстцы СССР, — за выкананне партый у операх «Трубадур» і «Садко» Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры Саюза ССР і

канцэртныя праграмы апошніх гадоў.

3. **Замяціну Леаніду** Мітрафанавічу, Ігнаценку Віталію Мікітавічу — аўтарам сцэнарыя; **Бесарабаву Ігару** Віктаравічу, заслужанаму дзеячу мастацтваў РСФСР, рэжысёру, **Качаткову Аляксандру** Сцяпанавічу, заслужанаму дзеячу мастацтваў РСФСР, рэжысёру і апэратару, — за дакументальны фільм «Аповесць аб камунісцэ»; **Марозаву Дзмітрыю** Платонавічу, аўтару сцэнарыя, **Андрыкавічу Яўгену** Мікалаевічу, заслужанаму дзеячу мастацтваў РСФСР, рэжысёру, — за тэлевізійны дакументальны фільм «Ленінскім шляхам».

4. **Спяранскаму Сяргею** Барысавічу, народнаму архітэктару СССР, **Камэнскаму Валлянціну** Аляксандравічу, народнаму архітэктару СССР (пасмяротна),

— за «Манумент у гонар гераічнай абароны Ленінграда ў 1941—1943 гадах і разгрому нямецка-фашысцкіх войскаў пад Ленінградам у 1944 годзе». (Народны мастак СССР М. К. Анікушын, адзін з аўтараў манумента, удастоены Ленінскай прэміі раней).

5. **Танку Максіму** (Скурко Яўгену Іванавічу), Герою Сацыялістычнай Працы, народнаму паэту Беларускай ССР, — за кнігу вершаў «Нарачанскія сосны».

6. **Чакоўскаму Аляксандру** Барысавічу, Герою Сацыялістычнай Працы, пісьменніку, — за роман «Блакада».

Сакратар Цэнтральнага Камітэта КПСС
Л. БРЭЖНЕЎ.
Старшыня Савета Міністраў СССР
А. КАСЫГІН.

Сярод лаўрэатаў Ленінскіх прэміяў 1978 года ў галіне навукі і тэхнікі — Уладзімір Пятровіч Платонаў, акадэмік Акадэміі навук БССР, дырэктар Інстытута матэматыкі Акадэміі навук

БССР, якому прэмія прысуджана за цыкл работ «Арыфметыка алгебраічных груп і прыведзеная К-тэорыя», апублікаваных у 1969—1976 гадах.

У ПРЭЗІДЫУМЕ ПРАУЛЕННЯ СП БССР

Чарговае паслядзённае прэзідыума праўлення СП БССР пачалося незвычайна. Прысутныя гора папіншавалі старшыню праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, народнага паэта Максіма Танка з нагоды прысуджэння яму Ленінскай прэміі.

З інфармацыяй аб нарадзе ў Маскве выступіў першы сакратар праўлення СП БССР, народны пісьменнік рэспублікі Іван Шамякін. Ён падрабозна расказаў аб тых праблемных пытаннях, якія паставілі ў сваіх прамовах перад кіраўнікамі саюзаў, сакратарамі партыйных арганізацый, рэдактарамі часопісаў Георгій Маркаў і Сяргей Сартаню. І. Шамякін гаварыў аб неабходнасці весці шырокую размову аб майстэрстве пісьменніка, аб яго актыўнай пазіцыі ў жыцці, расказаў пра ўсесаюзныя мерапрыемствы, якія мяркую арганізаваць СП СССР. У прыватнасці, намячаецца правесці дні літаратуры ў Беларусі.

Сакратар праўлення СП БССР Барыс Сачанка гаварыў аб падрыхтоўцы да пленума праўлення, прысвечанага пытанням развіцця літаратуры для дзяцей і юнацтва.

«Аб стане літаратурнай кансультацыі ў рэдакцыях дружаных органаў і ў Саюзе пісьменнікаў БССР», — з такім данладам выступіў на паслядзённай прэзідыума член рэзідыйнай камісіі СП БССР Павел Місько.

У спрэчках па данладу выступіў А. Асіпенка, І. Шамякін, Я. Брыль, П. Макаль, М. Танк, А. Жук, В. Сачанка, М. Татур, А. Вярцінскі, В. Вітка.

ТВОРЧАЯ КАМАНДЗІРОўКА ПІСЬМЕННІКА

У Доме літаратара адбыўся адкрыты партыйны сход, на якім было абмеркавана пытанне аб творчых камандзіроўках пісьменнікаў. Інфармацыю зрабіў адназны сакратар СП БССР Уладзімір Ліпнін. Аляксандр Махнач, Леанід Пронша, Лідзія, Арабей, Мікалай Кружавыч, Уладзімір Юрэвіч, Аляксей Гардзіцін, Іван Шальманавіч гаварылі аб значэнні творчых камандзіровак у вывучэнні жыцця, пошуку тэм і герою для новых твораў пісьменнікаў. Было выказана шэраг канкрэтных прапановаў, накіраваных на больш эфектыўнае выкарыстанне гэтай формы ў творчай дзейнасці літаратараў.

ДРУЖБА ЎЗЫХОДЗІЦЬ ПЕСНЯЙ

Калі паглядзець на нашу літаратурную паліцу, то з радасцю можна прымеціць, як шчодра папоўнілася яна за апошні час паэтычнымі скарбамі народаў нашай краіны і народаў свету. Побач з невялікімі томнікамі серыйных выданняў і нізкімі асобных аўтараў стаяць ёмістыя тамы анталогій — паэтычныя канцэртныя думкі і пачуццёвыя цэлага народа. Палобныя навіні гэтага паліцы заўсёды былі і будуць святамі не толькі нашай літаратуры, але і той, якая такім багатым годзем ступаецца ў дзверы суседзяў.

З усім нядаўна такім годзем пераступіла наш парог паэзія братняй Літвы. Адразу на паэтычным далегладзе радзімы Купалы і Коласа стала болей на 84 зоркі.

З гэтай нагоды ў Доме літаратара адбылося сумеснае папіншаванне паслядзённага сакратарыятаў пісьменніцкіх арганізацый Беларусі і Літвы. У рабоце сумеснага паслядзённага прынялі ўдзел прадстаўнікі братняй рэспублікі: старшыня Саюза пісьменнікаў Літвы, паэт А. Малдоніс, вядомы літоўскі паэты Ю. Марцінявічус, А. Балтаніс, Э. Матузэвічус, І. Стралкунас, П. Паліоліс. Абмяркоўвалася выданне анталогіі літоўскай савецкай паэзіі, вызначаліся шляхі далейшага творчага супрацоўніцтва братняй літаратуры. На паслядзённай выступілі М. Танк, А. Малдоніс, І. Шамякін, Э. Матузэвічус, А. Влоцінскі, В. Вітка, Б. Сачанка, П. Макаль, А. Балтаніс, Я. Семіянон, А. Зарыцін.

Літоўскія сябры шчыра падзякавалі Саюзу пісьменнікаў БССР, выдавецтва «Мастацкая літаратура», рэдактару анталогіі, паэту Васілю Вітку і ўсім перакладчыкам за вялікія творчыя намаганні, якія далі такі добры плён — двухтомнае анталогічнае выданне твораў сучасных літоўскіх паэтаў на беларускай мове. Годзі падзякавалі, што пасляхова завершана карпатлівае работа вялікага мола сяброў літоўскай паэзіі — беларускіх паэтаў-перакладчыкаў, выназалі спадзяванні, што літаратурныя сувязі паміж нашай рэспублікай і Літвой будуць творча паглыбляцца. Дзеля гэтага неабходна, як азначылі выступіючыя на паслядзённай, пашыраць творчыя сувязі ў поабласці паглыбленага вывучэння не толькі паэзіі, але і прозы дзюх рэспублік, арганізоўваць сумесныя творчыя дыскусіі, інфармаваць беларускіх і літоўскіх чытача аб развіцці братняй літаратуры. Адносна літоўскай паэзіі, якая надзвычай багатая на яркія таленты, выказвалася думка, што ў далейшым творчым супрацоўніцтве неабходна выпусціць не толькі анталогічныя выданні, а і нізкі асобных аўтараў. Дзеля гэтага патрэбна больш кіраваць развіццём кантакты

творчай садружнасці паэтаў і перакладчыкаў.

Пасля заканчэння паслядзённага сакратарыятаў у вялікай зале Дома літаратара адбыўся вечар літоўскай паэзіі, у якім прынялі ўдзел госці і беларускія літаратары. Нагадваліся векапомныя старонкі гісторыі, якія назаўсёды параднілі літоўцаў і беларусаў. Дружба, што аднае іх сэрцы, выспявала на шляхах волі.

«Можа, гэта — тысячагадовая народная памяць, перададзеная нам спрадвечу, накопленая нашай з вамі гісторыяй — вобраз нашага агульнага існавання, агульнай радасці і смутку, паражэнняў і перамог? А можа, гэта стагадовая белая сцяжка на паміж хатамі беларуса і літоўца? Можа быць, гэта хісткі драўляны масток цераз рэчку Нотру на беларуска-літоўскай мяжы? А можа, гулякі крокі Янікі Купалы, Якуба Коласа ў мінулым, па тады яшчэ драўляных тратуарах старадаўняга Вільнюса — агульная налісны дзюх культуры? А можа, агульная барацьба за Савецкую Уладу? Але гэта таксама і сённяшняе спадарніцтва двух народаў — упартае, нястомнае змаганне на ніве мірнага будаўніцтва...»

Словам, усё, што ўчора і сёння ўвайшло ў нашу душу, у наш побыт і быццё, плюс тое, што перадала нам тысячагадовая памяць народаў, — і стварае змест нашай дружбы... — так гаворыць пра дружбу беларускага і літоўскага народаў у сваім вершы ў прозе вядомага літоўскага паэта Альбінаса Жукаўнас.

Народны паэт Беларусі, лаўрэат Ленінскай прэміі Максім Танк, адіраваўчы ўрачысты вечар, спыніўся на шматлікіх маршрутах беларуска-літоўскіх літаратурных сувязей. Ён адзначыў, што вялікая работа праведзена літоўскімі таварышамі па выданню лепшых здымаўкаў беларускай літаратуры. На літоўскай мове выйшлі за апошнія гады творы Я. Маўра, І. Мележа, А. Кулішова, В. Быкава і іншых беларускіх пісьменнікаў.

Аднак ці можа ўтрымаць паэты тая пачуццё, што абудзіліся ў яго сэрцы ад успамінаў?

Літва, Літва! Цябе я палюбіў

Яшчэ тады, калі варожы

вечер

Гнаў хмары над прастронам

тваях ніў

І марылі аб хлебе твае дзеці,

Калі не кожны нат

прыкмеціць мог

Красу тваіх узгоркаў

І рэдка за сасновы твой

І далінаў

Пераступала шчасце

парог

у гаецкіх;

Калі шчаслівы сонечны наш

дзень

Ледзь пачынаў гараць

звюро дальняй...

Літва, Літва! Як сонечны

На здымку злева направа: Ю. Марцінявічус, В. Сачанка, А. Зарыцін, Э. Матузэвічус, В. Вітка, І. Стралкунас, А. Малдоніс, І. Шамякін, М. Танк.

Звіняць у маім сэрцы твае даіны.

Таму з наднарачанскіх берагоў

Угледзяюся заўсёды з хвалеваннем

У далычынь, дзе ірэй маіх братаў,

І з песняю табе шлю прывітанне.

Шлю прывітанне Вільнюсу, з янім

Мяне здружыла маладосць наведзі;

Шлю прывітанне я палям тваім,

Шляхам шырокім, паўнаводным рэкам,

Хацінам тым, што ўраіні, ў позні час

Гаецкіна свае дзверы расчынялі,

І прыдарожным студыям, што не раз

Свадзюю нам смагаў наталілі.

Літва! Літва! Як мне не паўтараць

Тваё імя, што стала родным тунам!

Я рад, што зноў магу пацалаваць

Мазольныя твае, як маті, рукі.

У Вільнюсе, які пачуў стук скарынінскіх друкарскіх станкоў, запомніў крокі Янікі Купалы і Якуба Коласа, упершыню была абнародавана паэзія змагання Максіма Танка, выйшаў з друку яго першы зборнік.

На вечары Альфонсас Малдоніс ад імя літоўскіх літаратараў сардэчна папіншаваў Максіма Танка з высокай ацэнкай яго творчасці — прысваеннем паэту ганаровага звання лаўрэата Ленінскай прэміі.

Гэтымі днямі ў сталіцы нашай Радзімы горадзе-героі Маскве праходзіць XVIII з'езд наамсамола. Маладыя будаўнікі намуністычнага грамадства — яго дэлегаты, увесь савецкі народ і людзі прагрэсіўнага свету з пачуццём радасці праслухалі ірацісвердальную прамову Генеральнага сакратара ЦК

КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварыша Леаніда Ільіча Брэжнева.

На рыштваннях камуністычнага будаўніцтва разам з усімі народамі Савецкага Саюза знаходзяцца сёння і нашы братнія народы — літоўскі і беларускі. У святле гэтых велічных падзей яшчэ больш важнае значэнне набывае развіццё і ўзаемаўзабагачэнне нашых братняй літаратур.

Творы літоўскай паэзіі гучалі на трох мовах — літоўскай, беларускай і рускай. Іх чыталі госці з Літвы, перакладчыкі анталогіі, артысты мінскага тэатра. На вечары выступілі Я. Сіпакоў, Э. Матузэвічус, Я. Семіянон, І. Стралкунас, В. Коўтун, А. Балтаніс, Р. Барадулін, А. Лойка, П. Паліоліс, А. Малдоніс, Ю. Марцінявічус.

Вёў літаратурны вечар сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР паэт А. Вярцінскі.

Наша паэзія гасцінна і шчодра прымае яе.

ПОСПЕХІ РАДУЮЦЬ, АЛЕ НЕ СУПАКОЙВАЮЦЬ

Добрай традыцыяй у рэспубліцы сталі рэгулярныя сустрэчы-справадачы майстроў беларускага іду перад глядачамі. Яны даюць магчымасць кінематаграфістам з першых вуснаў пачуць азіку сваёй працы, дапамагаюць лепш пазнаць жыццё, больш рэльефна ўбачыць праблемы і клопаты, якімі жывуць сёння працаўнікі гарадоў і вёсак.

Але каб больш імкліва ісці наперад, заваўваючы новыя вышыні, трэба прыводзіць у дзельныя рэзервы як у творчасці, так і ў кінавытворчасці. У прыватнасці, патрэбна больш шырока выкарыстоўваць для экранізацыі яркія творы нацыянальнай літаратуры, карпатліва і патрабавальна працаваць з маладымі аўтарамі, пастаўляючы на іх прафесійнае майстэрства кінематаграфістаў, паляпшаць вы-

творча-тэхнічную базу ўсёго кінематаграфічнага прцоэсу, удасканальваць арганізацыю працы.

Аб гэтым і ішла размова на IV пленуме праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР, які 25 красавіка завяршыў сваю работу.

У данладах першага сакратара праўлення В. Турава і мастацкага кіраўніка аб'яднання «Letanics» В. Сарахатунава, у выступленнях кіраўнікоў секцыі і камісіі, а таксама іншых удзельнікаў пленума падкрэслівалася неабходнасць далейшага павышэння ідэяна-мастацкага ўзроўня фільмаў, узначыцца грамадскай актыўнасці членаў творчага саюза і аўтарытэту мастацкага савета студыі, узмацнення яго ўплыву на творчы працэс.

граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ВІНШУЕМ 3 УЗНАГОДАДАЙ!

За шматгадовую плённую работу ў галіне вывучэння мастацтва і ў сувязі з шасцідзясяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў заслужанага дзеяча мастацтваў Беларускай ССР мастацка ПАСЛЯДОВІЧ Аляксандру Ануфрыёўну Ганаровай

За заслугі ў развіцці музычнага мастацтва і ў сувязі з пяцідзясяцігоддзем з дня нараджэння саліста Дзяржаўнага ордэна Леніна акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларускай ССР народнай артыстка БССР ШЫМКО Тамара Іванавна узнагародзіла Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

РАЗАМ З ПАРТЫЯЙ, РАЗАМ З НАРОДАМ

Шырокая, маладой, светлай ад сонца і квецені паводкай ідзе прасторами нашай Радзімы вясна... Вясна новых здзяйсненняў.

Глыбока ўрэзаліся ў памяць два ле дні. 1—2 сакавіка ў Мінску праходзіў XXVI з'езд камсамолі рэспублікі, быць дэлегатам янога выпаў мне гонар.

Тыя два дні асветліліся радасцю маладосці, яны звінелі ад камсамольскіх песень і былі такія цёплыя ад шчырых сардэчных слоў, ад той блізкай любові да партыі і народа, якая чулася ў прамовах дэлегатаў.

Было гэта напачатку сакавіка. А напярэдадні Першамая, калі пачалі зелянець сады, поўнячы ўсё навокал жыццёвай радасцю і маладосцю, у Маскве, у гістарычнай зале Палаца з'ездаў, праходзіў XXVI з'езд ВЛКСМ—форум, які стаўся сьвятам усёй савецкай моладзі, гераічнай і самаадданай. Гэты з'езд асаблівы, бо сабраўся ён перад будучым сьвятам—60-годдзем ВЛКСМ.

Я гляджу на карту краіны і думаю—колькі велічных спраў здзейсніў слаўны Ленінскі камсамол за гады свайго гераічнага шляху, колькі пабудоваў гарадоў, заводаў і фабрык, элэктрастанцый! А колькі будзе сьняня і мне прыгадваюцца не такія ўжо даўнія сустрэчы з маладымі будаўнікамі і рабочымі Беларускага шыннага камбіната. Я некалькі тыдняў правёў сярод іх, збраючы матэрыял для нарцыса.

Камбінат у той час яшчэ будаваўся, але ўжо некаторыя цэхі яго працавалі, давалі прадукцыю, якая так востра была неабходна машынабудавальнай прамысловасці. Канечне, будавацца і адначасна даваць прадукцыю—справа надзвычай складаная. На камбіната тады было даволі багата праблем і цяжкасцей.

— Уся надале на камсамолію,—казаў мне тады дырэктар камбіната Генадзь Паўлавіч Патыліцын.

Яго спадзяванні спраўдзіліся. Сьняня Беларускай шынны камбінат—буйнейшы ў Еўропе. А я, як літаратар, рады, што людзі, якія будавалі гэтыя прадпрыемства, а сярод іх нямаюць камсамольцаў,—сэдня героя майя кнігі.

Радасна ўсведамляець, што Ленінскі камсамол увавасабляе ў сабе лепшыя рысы маладога пакалення, што ён быць і ёсць першым памочнікам партыі, якая заўсёды працягвае бацькоўскі клопат аб моладзі. Новая Канстытуцыя СССР замацавала і пашырыла права камсамола, як і іншых масавых арганізацый, у кіраванні дзяржаўнымі і грамадскімі справамі, у вырашэнні палітычных, гаспадарчых і сацыяльна-культурных пытанняў.

Разам з тым, і гэта было падкрэслена ў глыбокай па зместу прамове Л. І. Брэжнэва перад дэлегатамі XXVI з'езда ВЛКСМ, Камуністычная партыя ставіць сьняня перад камсамолам важныя задачы ў справе увавасаблення ў жыццё гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС. Сярод гэтых задач ёсць і такія, што датычацца і нас, літаратараў, чыё прызвание—несці праўдзівае слова народу, фарміраваць чалавеча камуністычнай будучыні.

Разам з партыяй працягвае камсамол пільны клопат аб творчай моладзі. Асабліва адчувальна гэта стала пасля вядомай пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю». Больш пачало выходзіць кніг маладых пісьменнікаў як у рэспубліканскіх, так і саюзных выдавецтвах, да маладых аўтараў больш пільную ўвагу працягваюць часопісы, цяпер ужо выходзіць новы часопіс «Літаратурная ўсёба». Камсамол і надалей будзе клапаціцца аб літаратурнай моладзі. Гэта я магу з упэўненасцю сцвярдзаць, бо нядаўна, як член Савета творчай моладзі ЦК ВЛКСМ, прымаў удзел у абмеркаванні плана работ з маладымі талентамі. Плянам прадувагляючы шмат яна мерпрыемстваў, што памогуць грамадзянскіму і творчаму станаўленню маладых творцаў дзюльных людзей.

Беларускім літаратарам сьняня даволі шырока прадстаўлена магчымасць друкавацца ў цэнтральных маладзёжных выдавецтвах «Молодая гвардыя». Толькі ў апошнія гады ўсеагульна чытач пазнаёміўся з кнігамі вершаў Р. Семашківіча, М. Федзюковіча, Ю. Голуба, з кнігамі нашых празаікаў В. Казыно, Я. Радкевіча, А. Жука, А. Крыгі. Неўзабаве выйдзе кніга Г. Далідовіча, кнігі нашых маладых пісьменнікаў выходзілі і ў іншых выдавецтвах: А. Масарэні—у «Детской литературе», В. Іпатовай—у выдавецтве «Советский писатель».

Мне верыцца, што слаўная наша моладзь пасля XXVIII з'езда камсамола будзе яшчэ больш актыўная, з яшчэ большым энтузіязмам працягне слёб у справе камуністычнага будаўніцтва, а ў нашы творы прыйдучы новыя героі, дастойныя маладога сучасніка, Генадзь ПАШКОУ, пісьменнік, член Савета творчай моладзі ЦК ВЛКСМ.

НА МАЛДАЎСКОЙ СЦЭНЕ

Прэм'еру п'есы А. Макавіна «Святая прасвата» паказаў Маладзёмы рэспубліканскі драматычны тэатр «Лучафэрал». Спектакль, які ўзнімае праблему вяртання грамадзянскага гучання, цэлага сустрэты кішыніўскіх глядачоў.

— Твор Беларускага драматурга прыцягнуў увагу нашага тэатра сваім зваротам да вяртання маральных каштоўнасцей, носьбітамі якіх а'ўляюцца савецкія людзі, — сказала карэспандэнт ТАСС народнай артыстка Маладзёмы ССР Е. Тадарашку, якая стварыла вобраз галоўнай гераіні. — Дра-

матургія А. Макавіна, насычаная глыбокімі філосафскімі роздумамі, дала акцэрам багаты матэрыял для творчасці. Прыёмным сюрыпрызам для ўсяго настановачнага калектыву стаў прыезд на прэм'еру аўтара. Парады, выказаныя ім, дапамогуць нам ва ўдасканаленні спектакля.

Творчасць Беларускага драматурга папулярная ў маладзёжскіх глядачоў. На сцэнах тэатраў рэспублікі з няўменным поспехам ідуць спектаклі па п'есах А. Макавіна «Трыбунал», «Таблетку пад язык» і іншых.

ТЭЛЕ... НАВАСЕЛЛЕ

Зазалі ў руцэ дыктара сімвалічны ключ ад новага будынка, прагучала гасціннае «Калі ласка!». Экран засвяціўся назвай: «І навасельле, і прэм'ера». Прымаючы запрашэнне вядучай, заслужанай артысткі рэспублікі Зінаіды Бандарэнка, на першую перадачу з новага апаратна-студыйнага комплексу Беларускага радыётэлецэнтра, многія засталіся ў той вечар ля тэлевізара. Добразачлівыя і далікатныя глядачы стараліся не звяртаць асаблівай увагі на прыкметы нядаўняга перасялення: «неабмытыя» памяшканні, мантажныя «швы» відэазапісу, гукавыя накладкі.

Аўтары (Л. Бандарэнка, І. Белавус) для гэтай тэлесустрэчы абралі традыцыйную форму «агеньчыка»: канцэрт і гутарковыя паўзы. Гутарні за столікамі, ля аператарскага пульта — урачыста дзелавыя. Яны былі, здаецца, падпарадкаваны не столькі навасельным віншаванням, колькі задачы пазнаёміць нас, хто сабраўся па другі бок экрана, з новым месцам прапіскай Рэспубліканскага тэлебачання.

...Шасць гадоў назад, увосень 1972-га, калектыву другога будаўнічага ўпраўлення мінскага будтрэста №7 залажыў фундамент новага аб'екта. Год за годам, паверх за паверхам — і з'явіўся сучасны будынак, створаны па індывідуальнаму праекту. У ім тры вялікія студыі, навішая тэхніка, сістэмы кандыцыянераў. Усё гэта паліпшае ўмовы працы і садзейнічае больш дасканалай падрыхтоўцы перадач. Абсталюванне для студыйных службаў паступала з Расіі і Украіны, Азербайджана і Літвы. У яго маніроўцы і наладцы прымалі ўдзел спецыялісты з розных гарадоў Саюза.

Адзначыў удзельнікі горадабудавання даручаюцца калектыву 7-га будтрэста. Зараз будзецца тэатр музыкальнай камедыі, мае быць узведзена таксама заплававая праектам другая чарга тэлекомплексу. Дзе прадувагляюцца вялікая канцэртная студыя і 18-паверховая вышэйшая частка для размяшчэння рэдакцый тэлебачання. Тэлекамера пазнаёміла нас з тымі, хто веў непасрэднае дачыненне да ўводу ў строй апаратна-студыйнага комплексу.

Не абмінула тэлевока і тых, каму пашчасціла «абнавіцца» канцэртную пилцоўку самага вялікага павільёна. Удзельнікам перадачы сталі эстрадна-сімфанічны аркестр і хор Беларэрадыі, народны ансамбль будтрэста №2 горада Пінска «Палескія святані», пацешны баранавіцкі «Лялькі», мінскія аматары балета танца і танцы з Магілёва. Дзюльныя народныя хоры БССР, папулярныя «Харошкі» і «Верасы», артысты цырка. Выступілі майстры музыкальнай сцэны Святлана Данілюк, Арнадаў Саўчанка, Вікторыя Мазур, Тамара Раеўская, Анатоль Падгайска, Таццяна Ярэва, Аляксандр Мартынаў. У дуодзюнім карагодзе суседнічала музыка П. Чайкоўскага, Б. Асаф'ева, І. Кальмана, яскравыя мелодыі беларускіх танаў і каларытныя цыганскія матывы, гучалі песні С. Палонскага, Я. Глебава, І. Лучанка, Ю. Семлянкі, Ю. Талесніка...

Днямі ў навасельла павываў наш фотакарэспандэнт У. Круц і зрабіў вось гэтыя здымкі.

Вядучы аператар тэлестудыі Анатоль Сцяпанав.

Радыёінжынер Клаўдзія Голубева і элэктрамеханік Міхаіл Ліс у апаратнай відэазапісу за настроення апаратуры.

БУДНІ ЭФІРУ

Асвойваючы жанр калляровага музыкальнага відэафільма, Беларускае тэлебачанне паказала прэм'еру «Гэтай доўгай кароткай гадзіна». Пастаноўка У. Арлова па яго сцэнарыю (у сааўтарстве з Б. Бахціяравым); музыка В. Раічыка і Я. Глебава. У фільме здымаўся папулярны артыст цырка Г. Ротман і Г. Макоўскі, ансамбль пантэмімі «Рух», вакальна-інструментальная група «Верасы».

Які вучыцца слухаць класічную музыку? Гэтым пытаннем пачаўся чарговы выпуск тэлечасопіса «Рэзананс». Павялі гаворку аб праблемах музыкальна-эстэтычнага выхавання дзюльней педагогі СШ №1 г. Мінска, якія,

у прыватнасці, падзіліліся вопытам работы школьнага хору. Падрыхтаваны, як звычайна, па пісьмах глядачоў, «Рэзананс» прысвядзіў сваё староні творчасці выдатнай співачкі А. Абразцовай, папулярнай польскай выканаўцы А. Герман, расказу пра слаўны паланез ля бемоль мажор Ф. Шалэна.

Аўтары красаўіцкага радыёагляду «Мінск музыкальны» нагадалі слухачам пра нядаўні найбольш адметны падзеі ў канцэртным жыцці горада, пра панавалі рэпартаж з магазіна «Ноты», працяг інтэрв'ю з вядомым савецкім джазавым п'яністам Л. Чынькам, які гастрываў у нашай сталіцы.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

КЛІЧУЦЬ МАРШРУТЫ ГАСТРОЛЬНЫЯ

Гэта ўжо ўстойліва прыкмета вясны — сярод афіш з'яўляюцца афішы гастролераў. Гастролеры абвешчваюць, што неўзабаве яны адрыюцца за слону і пакажуць спектаклі свайго рэпертуару. І будзе гэта або ў горадзе, дзе раней гэты тэатр яшчэ не бываў, або там, дзе ён выступаў і паніў аб сабе добры ўспамін.

У маі такія афішы Рэспубліканскі тэатр юнага глядача вывешчвае ў горадзе над Волгай, у горадзе-героі, запрашаючы валгаградскіх падлеткаў на «Міколы-паравоз» і на фальклорна-паэзічнае відэа «На ўсё адна бяда» П. Макаля, а дарослага глядача — на прадстаўленне «Чаму ж мне не пець...» паводле Я. Купалы і М. Чарота. Тым часам юных мінчан пасля Першамаянскага

святая чакае сустрэча з артыстамі Валгаградскага тэатра юнага глядача. Такі абмен паміж дзіцьмі тэатрамі РСФСР і БССР адбываецца аб'ёмна ўпершыню. Валгаградцы знаёмяць нас з інсцэніраванымі творами М. Шалахава, А. Гайдара, А. Талстога, А. Уайльда і А. Ліндгрэна, якія пераносіць малых і ў рэальны свет барычбы за светлыя ідэалы, і ў свет фантазіі, дзе ажываюць таія пераважаючы, як драўляны чалавечак Вурцліба або Поні Доўгаліч пачоха... У чарвені ўпершыню ў якасці акадэмічнага выступіць у творчай справавадчый калектыву коласаўцаў.

Яны будзе гастрольнае лета-78 і ў чым яго асабліваасці, карэспандэнт штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» папрасіў расказаць намесніка міністра культуры

БССР М. П. Шаўчанка.

— Сёння тэатры нашай рэспублікі маладзёжыцы выступілі ў братніх рэспубліках як своеасаблівыя дэманстрацыю поспеху ў нацыянальнай сцэне і ўсё не дзюльча за шасцідзсят гадоў існавання Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Бо лепшы дасягненні драматургаў, рэжысёраў, артыстаў арганічна ўбіраюць у слёб вопыт папулярнага і ўзбагачаюць традыцый рэалістычнага, па-мастацку яркага, ідэіна мэтаназіраванага мастацтва п'янераў беларускага прафесійнага тэатра. Дастаткова прыгадаць хоць бы традыцыйную «Паўліну» Яні Купалы, якую зноў аязуць у Кіеву купалаўцы; не адно паналенне акцёраў праходзіць у гэтым спектаклі, умоўна кажучы,

школу Платонава і Глебава, Ржыцкай і Дзюльшын, Пола і Шацілы, Кашэльнінавай і Стомы, Рэпертуар, вядома, новы, і творчыя сілы — гэта выхаванцы інстытута і кансерваторыі пасляваенных гадоў. І ўсё ж, калі перад маскістамі будзе выступіць Дзюльшын акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР, гэта будзе сведчанне росквіту і творчых пошукаў музыкальнага тэатра наогул.

Грамадскія арганізацыі і кіраўніцтва тэатраў прымаюць усе захады, каб выступілі ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Валгаградзе, Харнаве, Днепрапятроўску, Пскове, Варонежы, Горкім, Севастопалі, Талыці, Сызрані, Чарнігаве (а гэта ўсё горады, куды выпраўляюцца калектывы рэспублікі) прайшлі на высокім ідэяна-мастацкім узроўні. Арганізацыі гастролераў надаюцца сур'ёзнай увага. Тэатральныя работнікі — гэта ў пэўнай ступені паўнамоцныя прадстаўнікі культуры нашага народа, і яму трэба быць дзелавым і натхнёным, засяроджаным і патрабавальным да слёб. Ад маральнага клімату ў творчым

асяроддзі залежыць урэшце і поспех нават самых дасканалых прафесіянаў і адрэцываванасці спектакляў.

Тэатры Беларусі працягваюць глядачам разнастайны рэпертуар — ад класікі савецкага мастацтва да п'ес, створаных калектывамі ў непасрэднай садружнасці з пісьменнікамі. Творы К. Крапіва, А. Макавіна, А. Петрашкевіча, М. Матукоўскага ўваходзяць у рэпертуар многіх тэатраў іраны, але іх транктоўна і выкананне артыстамі з Беларусі, я ўпэўнены, прыцягне ўвагу шматлікіх глядачоў. Цікаваасці вынікаюць і арыгінальныя п'есы У. Караткевіча, П. Макаля, Л. Карайчова...

Мінск упершыню сёлета сустракае Дзюльшын акадэмічны тэатр оперы і балета «Эстонія». Праслаўленая трупа яго мае высокую рэпутацыю і значныя заслугі ў развіцці шматнацыянальнага музыкальнага тэатра краіны. Тысячы меламаму ведаюць такія таленты, як Т. Куузік і Г. Отс, Н. Яві і Т. Рандвйр, Г. Эрнесак і Э. Кап. У

чарвені госці з Эстонскай ССР далучаць мінчан і гасцей Беларускай сталіцы да хараста шчодрага і малаўнівага мастацтва свайго народа. На змену «Эстоніі» прыдзе Дзюльшын акадэмічны драматычны тэатр імя А. М. Горькага з горада Горні — адзін са старэйшых у Расіі тэатраў, гісторыя якога пачынаецца яшчэ ў XVIII стагоддзі. Беларусь ведае высокае майстэрства калектыву, які неаднаразова наведваў нашу рэспубліку і заўсёды абуджаў вялікую цікавасць да мастацкіх паставак класікі і сучаснай драматургіі. З Ленінграда да нас завітае Малы драматычны тэатр, з Львова — Рускі тэатр Савецкай Арміі, з Вінніцы — музыкальна-драматычны тэатр імя М. Садзюскага, з Харнава — Акадэмічны тэатр імя Т. Шаўчанкі...

Праз тыдзень — пачатак гастрольнага лета. Яно абяцае шмат нечаканых і радасных адкрыццяў, сустрэч з заўсёды новым мастацкім асэнсаваннем жыцця ва ўсім яго багаці і складанасці.

Першмай! Ён прыходзіць сё- лета пад сонцам новых Канстытуцый СССР і БССР. Беларусь — паўнапраўная сястра ў сям'і пяцінаціх братніх рэспублік як бы атрымала свой гістарычны пашпарт, напісаны лёсам і воляй мільёнаў савецкіх людзей, азораны нягасным святлом Кастрычніка. Якраз напярэдадні слаўнага юбілею — 60-гаддзя рэспублікі і Камуністычнай партыі Беларусі.

У дзень жа прыняцця Канстытуцый СССР у мяне склаўся радкі: «За годам год, за годам год цябе пісаў увесь народ. Пісаў з семнаццаці года штыком і плугам і пяром, каб на планеце мір і згода зазвалі велічным святлом. Залатою кнігай веку ты стала сёння ча- лавеску».

Такія ж цёплыя пачуцці не пакідаюць мяне і зараз, калі пачала дзейнічаць новая Канстытуцыя БССР.

Так склалася ў народзе, што ніводная ўрачыстасць, ні адзін памятны дзень не абходзіцца без успамінаў, без крылатых мар і жадання хоць у думках зазірнуць у дзень заўтрашні.

Гісторыю стварае народ. Па біяграфіях асобных людзей, па іх лёсах можна вызначыць біяграфію краіны, вызначыць магістральны шлях яе руху наперад.

І ў гэтыя дні кожны з нас з усхваляванай урачыстай абвостранасцю думае пра сваіх родных і блізкіх, пра наш народ, пра нашу цудоўную Беларусь, якая працоўнымі здзяйсненнямі, гераічнымі подзвігамі сваіх сыйноў-героюў заваявала вялікі аўтарытэт сярод братніх рэспублік і на міжнароднай арэне.

Натхнёным гімнам нашаму грамадскаму ладу, сталаму сацыялізму, мудрай ленінскай нацыянальнай палітыцы партыі, жыватворнай дружбе савецкіх народаў, разам з якімі і з дапамогай якіх Беларуская ССР, што ідзе насустрач свайму шасцідзесяцігоддзю, узялася да небывалых вышніх сацыяльна-эканамічнага і духоўнага прагрэсу — назваў новую Канстытуцыю на нечарговай дзевятай сесіі Вярхоўнага Савета БССР дзевятага склікання кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ, старшыня Канстытуцыйнай камісіі тав. П. М. Машэраў.

Камісія правяла вялікую работу па разгляду і абгульненню прапаноў і заўваг на праекту, якія паступілі ў ходзе яе ўсенароднага абмеркавання ў рэспубліцы. А іх паступіла многа. Старыя камуністы, ветэраны Вялікай Айчыннай вайны, былыя партызаны і падпольшчыкі, рабочыя і калгаснікі, вучоныя і дзеячы літаратуры і мастацтва, студэнты і школьнікі на калектыўных сходах, у асабістых пісьмах выказалі шмат

Калі мы сустракаемся зараз з віце-прэзідэнтам АН БССР, выдатным вучоным у галіне механікі палімераў, акадэмікам АН БССР Уладзімірам Аляксеевічам Белым, — у той час ён быў дэканам нашага механічнага факультэта, — то з усмешкай прыгадваем, як ён застаў нас з Міколам у пакоі за сціплай студэнцкай вячэрай, як мы, хаваючы электраплітку пад ложку, забыліся з перапалоху выключыць яе.

недасягальнай каштоўнасцю, напачатку было цяжка. Мабыць, адчуваючы гэта, Уладзімір Аляксеевіч часта наведваў наш інтэрнаці пакойчык, сачыў за вучобай, удзелям у студэнцкім жыцці, спорце. І неяк непрыкметна мы «ўпісаліся» ў гэты вірлівы студэнцкі гурт, пасля яшчэ ашчадна засвойваючы сімпатычныя рысы сваіх сяброў.

Пасля заканчэння інстытута Мікола Афанасьеў апынуўся на заводзе «Гомсельмаш» у аддэ-

тае роля кіраўніка прадпрыемства. Я прысутнічаў на многіх планёрках, лятучках, пасяджэннях партбюро. І бачыў, з якой увагай прыслухоўваюцца спецыялісты да думкі дырэктара.

Новая машына па сваіх якасцях не будзе ўступаць лепшым узорам замежных фірм. Мікалай Іванавіч Афанасьеў з групай спецыялістаў айчыннага сельскагаспадарчага машынабудавання пабываў у ЗША, Чэхаславакіі, ГДР. Былі разгледжаны шматлікія варыянты самаходнага камбайна. І вось першыя сотні іх пачалі працу на палетках краіны з незвычайнай прадукцыйнасцю — 40—50 тон сіласнай масы ў гадзіну, а пры ўборцы кукурузы прадукцыйнасць іх дасягае да ста тон у гадзіну.

У мінулым годзе завод выпусціў 110 новых машын, план гэтага года — 1000 машын. У сувязі з гэтым шмат праблем узнікае на своечасовай пастаўцы сумежнікамі асобных дэталей, вузлоў і агрэгатаў, на распрацоўцы тэхналагічных працэсаў, вырабу аснасткі, на своечасоваму ўнясенню канструктарскіх і тэхналагічных змен на аснове напярэдніх выпрабаванняў. Завод «Гомсельмаш» у вялікім напружанні. Штодзённа перад дырэктарам завода шмат праблем...

Атрымаўшы пахвальную на мужа, засталася цётка Адарка з чатырма дзецьмі на руках. Самыя малыны з іх — Мікола. Выраслі дзеці салдата. Сталі паважанымі спецыялістамі, сапраўднымі грамадзянамі краіны. Самому малодшаму з іх выплаў вялікі гонар быць членам Канстытуцыйнай камісіі.

Як сказаў П. М. Машэраў, цяперашняе пакаленне рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігентны рэспублікі мае права ганарыцца тым, што іменна яму дадзена шчаслівая магчымасць быць непасрэдным удзельнікам стварэння новай Канстытуцыі, яе творцам і першым выканаўцам.

Так, наша пакаленне, якое будзе кроцьчы ў першмайскіх святочных калонах з пачуццём вялікага задавальнення за плён сваіх рук, усё свае веды, усё свае сілы аддае самай пачэснай справе на зямлі — будаўніцтву камуністычнага грамадства.

Анатоль ГРАЧАНКАЎ, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі.

каштоўных прапаноў і заўваг, напісаных пачуццём грамадзянскай заклапочанасці аб далейшым росквіце сацыялістычнай Айчыны.

Сярод вядомых людзей рэспублікі, дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР, якія ўвайшлі ў склад Канстытуцыйнай камісіі, быў і М. І. Афанасьеў — дырэктар завода «Гомсельмаш».

Я ведаю яго з маленства. Мы вучыліся ў адным класе, пасля — на адным факультэце, жылі ў адным пакоі інстытута інтэрната. Тады было немагчыма нават уявіць, што настане час і нашы жыццёвыя шляхі разыдуцца. Цяпер я разумею, чаму мы так гарніліся адзін да аднаго. Мы былі першымі з яшай палескай вёскі выпускнікамі, якія асмеліліся паступіць у незвычайную, два гады як арганізаваную, навучальную ўстанову — Беларускі інстытут інжынераў чыгуначнага транспарту. Незвычайную таму, што ў ім панавалі дух высокай дысцыпліны, паласці ў яго было амаль немагчыма з-за выключна высокага конкурсу, а сярод выкладчыкаў, дактароў навук, прафесараў можна было бачыць ад тэхніка-лейтэнанта да генерала чыгуначнай службы.

Яшчэ ў пасляваенныя гады інтуіцыйна вучонага У. А. Белы адчуў, якую карысць народнай гаспадарцы, транспарту можа даць укараненне ў прамысловасць пластыку замест дэфіцытных каларовых металаў. Пасля гэта назавецца хімізацыя вытворчасці. У сціплым на той час інстытутскіх лабараторыях пад кіраўніцтвам У. А. Белы мы з цікавасцю даследавалі працэсы трэння і зносаўстойлівасці пластыку, узаемасувязь малекулярных структур палімераў з іх фізіка-механічнымі ўласцівасцямі.

Цяпер у Гомелі вырас вялізны навукова-даследчы інстытут, якім і кіруе зараз Уладзімір Аляксеевіч. А завод «Гомсельмаш», дзе дырэктарам М. І. Афанасьеў, стаў адной з баз для ўкаранення лепшых навуковых дасягненняў у вытворчасць.

З першых дзён вучобы ў інстытуце мы адчулі, што трапілі ў вялікае міжнацыянальнае братэрства. Нашымі сябрамі былі масквічы і ленінградцы, літоўцы, латышы і эстонцы — пераважна дзеці горада. Нам, прышэльцам з вёскі, з прыроджаным пачуццём сціпласці і сарамлівасці, з вёскі, дзе яшчэ не было электрычнасці, а звычайны радыёпрыёмнік здаваўся

ле механізацыі і аўтаматызацыі, а я — на Гомельскім рамонтна-механічным заводзе — інжынерам механазборачнага участка. Нейк, уарушаны і шчаслівы, прыбег ён да мяне вечарам пасля работы і паказаў аўтарскае пасведчанне на вынаходніцтва. Толькі два гады напрацаваўшы на заводзе, ён змог вырашыць праблему, над якой доўга карпелі вучоныя і практыкі. Ён вынайшаў пераходную секцыю для перагрузкі асобных грузаў з аднаго ланцуговага канвеера на другі. Зараз гэта вынаходніцтва шырока ўкаранілася на многіх заводах краіны.

У трыццаць пяць гадоў ён стаў дырэктарам аднаго з буйнейшых заводаў сельскагаспадарчага машынабудавання ў нашай краіне. Зараз завод «Гомсельмаш» перажывае сваё другое нараджэнне. Па сутнасці, будуюцца новы завод для вытворчасці першага ў нашай краіне самаходнага сіласаўборачнага камбайна «КСК-100». Я часта бываю на заводзе, сустракаюся з рабочымі, інжынерамі, начальнікамі цэхаў і аддзелаў. У мяне там многа і асабістых сяброў.

Пра вырасненні высокіх і адказных людзей як ніколі ўзра-

3 ПАЭЗІІ БРАТНІХ НАРОДАЎ

Аляксандр ПРАКОФ'ЕУ

РАСІЯ

Камісары

Ворагі як хмары нависалі.
«Смерць ім!» —
Рэвалюцыі ўвесь сказ.
Камісары, камісары, камісары,
Слаўлю вас,
Пяю пра вас!

Камісары ў скураных тужурках,
Вечным закаляханыя сном,
Камісары, што ляглі пад Курскам,
Пад Вапняркай
Альбо пад Арлом!

Камісары ў стужках кулямётных,
Ад якіх ім горача было,
Камісары ў гімнасцёрках потных
На зямлі запальвалі святло!

Камісары, нашы аднагодкі,
У бой за Рэвалюцыю вялі,
Камісары ў шлемах і пілётках,
Вы сябрамі вернымі былі!

Камісары ў латаных шынелях
Смерці не баяліся яны.
Камісары пад выццё шрапнелі
Набліжалі радасныя дні!

Ворагі як хмары нависалі.
«Смерць ім!» —
Рэвалюцыі ўвесь сказ.
Камісары, камісары, камісары,
Слаўлю вас,
Пяю пра вас!

Перакладу М. ВАЗАРЭВІЧ.

Віталій ЛАМАНАЎ

РАСІЯ

Другу

Другу сэрца адкрыта,
Каб бяда не кранала.
З другам дзеляць арбіту,
Хлеба чэрствы кавалак.

Друг не здрадзіць ніколі,
Вер яму, як сабе.
Па заваленай штольні!
Прыйдзе друг да цябе.

Прыйдзе друг, гэта значыць,
Жыць, змагацца ізноў.
Ён ад шчасця заплача
І абдыме без слоў.

І таму, калі кругам
Пойдзе бяд карагод,
Клічу вернага друга —
Нельга жыць без яго.

Перакладу В. ЛУКША.

Барыс АЛЕЙНІК

УКРАЇНА

Тры бярозы растуць.
А чацвёртай даўно не відаць...
Ты даруй маю памяць... Бяроза —
балючая страта,
будуць вёсны каханым зялёныя
пісьмы пісаць.
Ды павек да чацвёртага
ім не дайсці адрасата!
Праліліся дажджом мае вочы
на прысак святы.
Пасівеў, быццам лунь. Сам у польмі
быццам гару я...
Даравала б, як маці, ты горкую
памяць, Хатынь,

Ды спалілі цябе...
Хто цяпер на зямлі мне даруе?
Ты даруй!
Не магу я кранацца былых тваіх ран.
Ды калі зарападам пральцеца ў душу
маю горыч,—

О, дазволь, Беларусь,
перайсці той жалобны курган,
Стаць задумлівым яварам
З тымі бярозамі поруч!

Перакладу М. МАЛЯЖКА.

РАСЦІСЛАЎ БРАТУНЬ

УКРАЇНА

XX век

Дваццаты век — задумаў век,
здзяйсненняў.
Век ростаняў. Надзей прарочы век.
Напружанне нас б'е тугім струменем,
Не даючы прыжмурыць нат павек.
Напята нервы — струны трапяткія.
Усе клеткі мозгу вуллямі гудуць.
І ціснуць будні — важкія такія,
Што сэрца стыне, заціскае дух,
Скрываўлены, пакутамі агораны,
У ярме няшчасцяў, у палоне бяд,
Але нязломны, непрыручаны, няскораны
Заўсёды з сонцам прэзарлівы свет!
Дваццаты век — век маладога сілы,
Яна кіпіць, бульбюкача з глыбіні.
Дваццаты век на крылы падхапілі.
Чырвоныя бунтарскія агні.
Дваццаты век — ў ім дума Ільічова
Яго блассонне, мар яго прасцяг,
Кастрычніка нягаснучае слова.
Нібы наступных пакаленняў сцяг,
Дваццаты век праходзіць камуністам,
Сцвярджае ён ва ўсім і скрозь —
жыццё!
Яго душа — свет ісіны агністай,
У апантанасці — яго быццё!
Перакладу У. НЕМІЗАНСКИ.

Сучасная беларуская проза вывучаецца шырока і плённа як у святле традыцый і нава-тарства, так і ў сэнсе гаворкі пра ўплыў навукова-тэхнічнай рэвалюцыі на мастацтва-эста-тычны працэс, пра розныя жанры і стылявыя кірункі. Ся-род аўтарытэтных яе даслед-чыкаў — Павел Дзюбайла, но-вая манаграфія якога нядаўна выйшла ў выдавецтве «Наву-ка і тэхніка».

Кніга гэтая лучыцца да са-май істотнай праблемы — праблемы героя ў літаратуры

ўплыў НТР на мастацтва, як яшчэ часам здараецца; ён ат-рымлівае ў кнізе канкрэтнае на-паўненне, усебаковае аб-грунтаванне.

Падымаючы адзін тэматычны пласт за другім («Вясковая» проза і праблема героя», «Праблема героя і проза аб горадзе, рабочым класе», «Ду-хоўны свет героя»), аўтар па-казвае, як літаратура, улічаю-чы даныя сацыялогіі і экано-мікі, па-навуковаму даказна і цярпліва паказвае зрухі, што адбыліся ў свядомасці вяско-

ненні сацыялогіі, статыстыкі і іншых навук, якія любяць дак-ладнасць, давяраюцца лічбе і факту. Такі падыход адкідае бяздоказны эмпірызм і інту-ітыўнасць, дапамагае выявіць найбольш характэрнае, закана-мернае ў сённяшнім жыцці, асабліва ў лёсе вёскі, сучасні-ка, перад якім паўстала праб-лема ўлады рэчаў, мяшчанска-га дабрабыту, духоўнай інерт-насці і пасіўнасці.

Кніга грунтуецца на шыро-кім выкарыстанні фактычнага матэрыялу, у большасці сваёй — найноўшага. Асабліва вылу-чаецца ў гэтых адносінах раз-дзел пра «вясковую» прозу. У полі зроку аўтара раман І. Пташнікава «Мсціжы», апо-весці І. Навуменкі «Развітанне ў Кавальцах» і «Замець жаўта-лісця», П. Місько «Ціхае лета», Я. Сіпакова «Усе мы з хат», К. Кірэнкі «Вандроўнае шчас-це», М. Гіля «Вяртанне» і «Тац-цянін чэрвень».

Не пакіне чытача раўнадуш-ным і ацэнка набыткаў белару-скай «вытворчай прозы». Яны, заўважае даследчык, маглі б быць больш плённыя, калі б пісьменнікі добра ўжыліся ў атмасферу, у абставіны, узялі-ся на ўзровень перажыванню сучаснага высока інтэлекту-альнага, інтэлігентнага інжыне-ра, рабочага, навукоўца. Калі такое «ўжыванне» адбываецца, з'яўляецца нешта значнае і важнае, як, напрыклад, роман І. Шамякіна «Атланты і карыя-тыды».

Нельга, праўда, пагадзіцца з усімі вывадамі і назіраннямі даследчыка. Аповесць М. Гіля «Вяртанне» — твор, варты большай увагі грамадскасці. Пісьменнік выказаў правіль-ную думку пра недапушчаль-насць забыцця вытокаў, свайго вясковага роднага і блізкага пэўнай (колькасць яе трэба было б падлічыць статыстам) катэгорыяй насельніцтва стала-га ўзросту. Людзі, што ў шэсцідзесят год і нават ма-ладзейшыя, едуць з горада ў вёску, не прыжыліся ў горадзе духоўна, маральна, этычна — калі хочаце, — яны не проста не вытрымалі яго паскораных тэмпаў і рытмаў. Літаратура павінна прыгледзецца і яшчэ

да адной, хай сабе і нешматлі-кай, групы людзей — маладых, энергічных юнакоў і дзяўчат, якія часам не прыжываюцца ў горадзе і, кіруючыся сваімі імкненнямі, пакідаюць яго. Толькі шматграннае і ўсебако-вае асветленне праблемы «вёс-ка — горад» дапаможа выя-віць зрухі ў псіхалогіі людзей, што адбываюцца сёння, што стаяць у прамой залежнасці ад сацыяльна-эканамічных і ма-ральных-этычных абставін.

П'еса А. Макаёнка «Таблетку пад язык» узімае на філасоф-скую вышыню ці не галоўную для беларускай літаратуры праблему — «чалавек і зям-ля». Раней чалавек, селянін быў рабом зямлі, здабываў са-бе кавалак хлеба, паліваючы свой вузкі шнур слязамі і кры-ваю. Цяпер ён не стаіць перад зямлёй на каленях, а бярэ з дапамогаю тэхнікі і навуковых ведаў багатую даніну. З раба зямлі чалавек, такім чынам, ператварыўся ў яе гаспадара — такі філасофскі розварот прымае думка дзеда Цыбуль-кі. Пра які ж утылітарызм тут можна гаварыць? Хіба крыла-тае мічурынскае, што мы не павінны чакаць міласціны ад прыроды, узяць яе самім — наша задача, таксама утыліта-рызацыя?!

Не зусім доказны аўтар ра-боты і тады, калі сцвярджае, што ў эпоху НТР, якая прынес-ла чалавецтву матэрыяльны дабрабыт, не бывае, каб здрабняўся і збядняўся чала-век духоўна. Ці так гэта на са-май справе? Неждарма ж пар-тыя, літаратура і шырокая гра-мадскасць заклапочаны рэцы-дывамі мяшчанскай псіхалогіі ў нашым жыцці і папярэджва-юць, што нам трэба актыўна і мэтаакіравана змагацца суп-раць «вещізма». Ці не свед-чаннем гэтаму лепшыя вершы П. Панчанкі, А. Вярцінскага, Г. Бурдзікіна, п'еса К. Крапівы «Брама неўміручасці»?..

І ўсё ж недахопы гэтыя маюць прыватны характар. Прачытаўшы кнігу, перакон-ваешся, што літаратура нашых дзён сапраўды «актыўна вы-прабювае свае магчымасці ў стварэнні праўдзівага шмат-граннага вобраза нашага сучас-ніка».

Мікола МІШЧАНЧУК.

Кнігапіс

М. ШТРАУХ. Галоўная роля. На рускай мове. М., Выдавецтва Усе-расійскага тэатральнага аб'яднання, 1977.

Першыя спектаклі з вобразам У. І. Леніна з'явіліся на сцэне 9 1937 г. у тагачасным Ма-скоўскім тэатры Рэвалю-цыі (цяпер Акадэмічны імя Уладзіміра Маякоў-скага) і ў вахтангаўскім. І першыя вялікія гас-рольныя паздкі з па-станоўкамі «Праўды» А. Карнейчука і «Чалаве-ка з ружоком» М. Паго-дзіна выклікалі цікавасць шырокіх колаў глядачоў.

У кнізе, якую напісаў адзін з першых выканаў-цаў ролі Леніна — М. Штраух, расназваюцца эпизоды, звязаныя з вы-ступленнямі тэатра Рэ-валюцыі ў Гомелі, Ба-рвінску і Мінску ў маі — чэрвені 1938 г. Кожны спектакль «Праўда» на-гадваў прэм'еру: узруша-на сустракала зала з'яў-ленне на сцэне Леніна. Мемуарыст успамінае, што рабочыя, калгаснікі, воіны, моладзь слухалі прамовы Ільіча ва ўрачы-стай цішыні, пасля гу-чалі дружныя аплады-сменты і нават воклічы «ура!». Асабліва адназны эпізод трымалі арты-сты, калі ігралі «Праўду» для партыйнага актыва, бо ў зале былі тыя, хто бачыў Леніна. Перадаючы атмасферу незабытых сустрэч з беларускім глядачом, М. Штраух тады занатоўваў у дзён-ніку: «Грамадскае жыц-цё вакол гастроляў ні-піць».

Кніга раскрывае лаба-раторыю анцёрскай пра-цы над вобразам права-дзіра, але спецыфіку ў драматычным тэатры і ў кіно, расказвае пра сустрэ-чы з паплекнікамі Ле-ніна — Крупскай, Падвой-скім, Луначарскім, пра супрацоўніцтва выканаў-цы з драматургамі і рэ-жысёрамі. Выданне бага-та ілюстравана.

апошніх гадоў у яе няпрост-тым, шматгранным разуменні. Аўтар, відаць, адчувае, што гаворка гэтая неаддзельная ад разважанняў пра навукова-тэх-нічны прагрэс, пра яго ўсеба-ковы ўплыў на жыццё і чала-вечую асобу. Герой гэты, наш сучаснік, — выяўленне канкрэт-нага часу. Развіццё атрымалі такія рысы яго характару, як павышаная інтэлектуальнасць, сапраўдная інтэлігентнасць, якія вызначаюцца найчасцей не дыпламай, а «рэальным культурным узроўнем асобы».

П. Дзюбайла неаднойчы пра-вільна падкрэслівае, што «ге-рой сучаснай літаратуры і той, ранейшы, і не той, бо ён дзейнічае ў іншых умовах, ва ўмовах навукова-тэхнічнай рэ-валюцыі». Тэзіс гэты — не го-лая дэкларацыя, не бяздоказ-ная канстатацыя відавочнага

П. Дзюбайла. Вобраз нашага сучасніка ў беларускай прозе. Мінск. «Навука і тэхніка», 1978.

вага жыжара, як імкнецца яна выявіць у чалавеку сапраўдную камуністычную духоўнасць, што бярэ пачатак не толькі ў звыклым вясковым укладзе, а і нараджаецца ў паскораных рытмах сучаснага гарадскога жыцця, як праз «каналіз рэ-альнай штодзённасці» яна «пас-тупова, але няўхільна ідзе да раскрыцця ўзаемаадносін ча-лавека, яго спраў з жыццём іншых людзей, цэлага народа, яго высокімі духоўнымі мэта-мі».

Прыемна, што П. Дзюбайла выходзіць на паралелі і супа-стаўленні з рускай і літарату-рамі братніх народаў СССР, тым самым пашыраючы і паг-лыбляючы гаворку, яднаючы нацыянальнае і інтэрнацыяналь-нае, прыватнае і агульнае. По-спех даследавання, яго нава-тарства ў многім вызначаецца яшчэ і тым, што аўтар, выту-мачваючы законы мастацтва, смела абаяраецца на дасяг-

Петра КРУЧАНЮК

МАЛДАВІЯ

Радзіма

Слова «Радзіма» — мудрае слова,
Гэта і сіла і радасць зямлі,
Гэта — здабыткаў нашых выснова,
Гэта — снягі і вясенні разліў.

Гэта — старонка, што ўсё перанесла,
Гэта — той сын, што з вайны
не прыйшоў.
Гэта — ціхуткая матчына песня,
Гэта — лугоў аксамітавы шоўк.

Слова «Радзіма»... Г я уяўляю
Тую крынічку, што ціха звніць...
Гэта — жаўрук над абуджаным краем
Сонечным раннем пле ў вышыні.

Гэта — ласкавае слова каханай,
Гэта — каштанаў свечкі-агі.
Слова «Радзіма»... Зачараваны,
Я паўтараю яго дзень пры дні.

Пераклаў В. ШЫМУК.

Ылгай ДУРДЫЕУ

ТУРКМЕНІЯ

Максіму Танку

Калі ў мудрай прыроды
Знайшліся дары,
(Іх яна накапіла

З даўнейшай пары),
Надзяліла Расула
Гарамі спаўна,
А Мірзо
Бурны Вахш падарыла яна,
Табе ж —

Выпалі рэкі, азёры, бары,
Звон крыніц,
І пунсовае ззяніне зары.
А які далягляд!
Куды вока ні кінь —
Зелянеюць лясы
І уся далячыні!

Аж ірдзіцца раса
На шаўковай траве,
І туман над азёрамі
Мякка плыве.
А зямля мая смягне
І неба гарыць.
Як бы з неба твайго
Майму хмар падарыць.

Паланілі
Люстэркі азёраў тваіх,
Ты навек закаханы
У водбліскі іх.
А ў пустыні маёй
Не сустрэнеш травы,
Сняцца ёй і азёры
І шум баравы.

А ў цябе —
І азёры і безліч лясоў,

А ў мяне —
Каракумы, барханы пяскоў.
Ды жывём мы
Адзінаю, дружнай сем'ёй,
Ты — у дружбе са мной,
Я — у дружбе з табой

У цябе —
Трыста тысяч азёр, ручаёў,
Трыста тысяч мелодый —
Жывых салаўёў.
Беласнежныя хвалі
І я палюбіў,
У азёрах тваіх
І я твар свой памыў.

Ты сказаў: «Табе рэчку дару.
Мы — сябры.
Падпяразвайся ёй
І з сабой забяры».
Падарыў ты мне
Песень сардэчных матыў,
Звон трохсот тысяч рэчак
Ты мне падарыў.

Адну рэчку
Прывёз я дадому (як рад!)
І мае Каракумы
Цвітуць, нібы сад.
Запрашаю, паэт, прыезджай,
Раніцою
Пастаім на зялёнай траве
Над ракой.

Пераклаў Ю. СВІРКА.

Дзіхан АБІЛЕУ

КАЗАХСТАН

Казахстан!

Дык вось яна,
мая краіна,
Цябе убачу адусюль.
Згаралі людзі
І расліны
У пустынным пекле
Мірзагуль.

А сёння...
Неба сіняй кронаю,
Чырвона гарызонт выліць,
А на зямлі пара зялёная
І гэтак свежа на зямлі.

Вада шчабечы, нібы ластаўка.
І ўсюды па яе слядах
Расце трава
І кветкі лашчацца,
І спеюць салаўі ў садах,
Зямля з вадой як заручоная
У адных абдоймах незаўжды.
Глядзіш: цвітуць сады зялёныя,
І прахалоду п'юць сады.

Мой Казахстан!
Зямля вось гэтая
Мне роднай сталася зямлёй!
Цябе, што працаю апетаю,
Вітаю песняю сваёй.

Пераклаў К. КАМЕНША.

Ва ўступным слове да сваёй кнігі літаратурна-крытычных эцюдаў аб сучаснай балгарскай паэзіі за апошнія дваццацігоддзе (1956—1976) «Верная вялікім заповітам» Ніл Гілевіч прызначае, што яна была напісана ім «па праву сяброўства». Сказана сціпла, коротка і дакладна. Заслугі Гілевіча, паэты і перакладчыка, не выклікаюць ніякага сумнення. Яны агульнавядомыя і прызнаныя літаратурнай грамадскасцю абедзвюх краін. Ён пераклаў на беларускую мову творы не менш двухсот паэтаў і пісьменнікаў Балгарыі. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» толькі што выйшаў яшчэ адзін том балгарскай паэзіі пад назвай «Сто гадоў, сто паэтаў, сто песняў» у яго ж перакладзе — свосаасоблівы падарунак беларускаму чытачу ў гонар 100-годдзя з дня вызвалення Балгарыі з-пад асманскага ярма.

І вось цяпер, па праву сяброўства, наш аўтар выступае са сваёй новай кнігай і як праклівае літаратуразнаўца і эрудзіраванае даследчык паэзіі братняга народа.

З'яўленне ў свет памятнай кнігі супадае з часам, калі гарызонты ўзаемасувязей нашай і балгарскай літаратурнай значна пашырыліся, калі ў абедзвюх літаратурах набыты рознабаковы сацыялістычны мастацкі вопыт і створаны пэўныя літаратурныя каштоўнасці сусветнага значэння. Тут важна таксама адзначыць, што на працягу іменна гэтага пасляваеннага дваццацігоддзя, абранага аўтарам у якасці аб'екта свайго даследавання, як балгарская, так і наша савецкая паэзія цалкам, не выдзяляючы асобна паэзіі беларускай, развіваліся і дужэлі ў атмасферы ўзаемнай зацікаўленасці нацыянальных культур, ва ўмовах поўнай ўзаемнай «чутнасці». Нагледзячы на відавочную розніцу ў канкрэтным характары гістарычнага і эстэтычнага ўзроўняў абедзвюх сацыялістычных літаратур (у прыватнасці, балгарскай і нашай, беларускай, паэзіі), нельга не заўважыць іх роднасці ў адным і тым жа істочніку: абедзве літаратуры прайшлі так званы «паскораны» шлях свайго развіцця, хоць карэні адной і другой праглядваюцца ў аддаленым гістарычным мінулым. У абедзвюх, пад уздзеяннем сацыялістычнай рэчаіснасці, адбылася свосаасоблівая ланцюговая рэакцыя: кожная спынаецца ў якасці магі сіслы тэрмін нагнаць упущанае, здзіўляючы свет сваім паскораным развіццём і росквітам.

Па прызначэнню аўтара кнігі, два дзесяткі гадоў, за якія ён і даследвае творчасць майстроў паэтычнага слова братняй нам краіны за Дунаем, былі для яго гадамі актыўнага знаёмства з самай Балгарыяй, няспынага «ўжывання» ў яе мастацкую культуру, гадамі асабістых сустрэч, кантактаў і сяброўскага супрацоўніцтва з яе многімі творцамі.

Калі да гэтага дадаць, што папярэдняе аўтар дасканала вывучыў мову народа гэтай краіны і з усім, што яго цікавіла, пазнаёміўся ў арыгінале, то можна ўпэўнена сказаць: да вырашэння пастаўленай перад сабой задачы — напісаць кнігу аб

Н. Гілевіч, Верная вялікім заповітам. (Сучасная балгарская паэзія, 1956—1976). Літаратурна-крытычныя эцюды. Мінск, Выдавецтва ВДУ імя У. І. Леніна, 1977.

сённяшняй творчасці майстроў паэтычнага слова братняй краіны — ён прыступіў ва ўсеўзбраенні. Затое ж кніга атрымалася грунтоўная, навукова-абгрунтаваная, беззаганная ў стылістычных адносінах і — таксама немалаважны факт! — яна забяспечана бліскучымі ўзорамі паэтычных перакладаў самога аўтара.

У метадалагічным плане аўтар прыступае да аналізу літаратурнага працэсу ў гістарычным аспекце, і тым самым дае магчымасць чытачу пазнаёміцца з паэзіяй вялікіх гуманістычных і гістарычных традыцый. Тэзіс аб тым, што ў гэтай краіне «барацьба за свабоду і шчасце бацькаўшчыны нараджае паэтаў, паэты натхнялі на барацьбу і самі былі ў першых радах змагароў», чырвонай нішчы праходзіць амаль праз усю першую палову кнігі, ахопліваючы поўнаасцю два яе першыя раздзелы і палову трэцяга, у якім разглядаецца

лей, зліці лірычнага і патрыятычнага пачатку ў творчасці паэтаў розных уростаў, дзе лёс кожнага з іх паўстае як неад'емная частка ўсенароднага лёсу.

Ад агульнага фону аўтар-паэт адыходзіць, мы б казалі паэтычна, з нявымушанай лёгкасцю ў стыльных наваротах пісьма. Сівердзіўшы пэўны тэзіс, ён паказвае, як тыя ці іншыя палажэнні і ідэі знаходзілі адлюстраванне ў лёсах лірычных герояў канкрэтнага аўтара. Так на фоне вобраза паэзіі цэлага народа, на пэўным этапе яго станаўлення вырысоўваюцца акрэсленыя фігуры яе лепшых прадстаўнікоў — літаратурных партрэтаў. І ў кожным з гэтых партрэтаў свая танальнасць колераў, свой ракурс падачы профіля. Напрыклад, выхадным пунктам эцюда пра Н. Фурнаджыева — яго выступленне ў Мінску, на ўрачыстым вечары, прысвечаным 80-годдзю Якуба Коласа, у эцюдзе ж пра

мя», 1978, № 2). Вельмі дакладна сказана — іменна тэарэтычна на грунту не хапае некаторым нашым літаратарам, што выступаюць у галіне мастацкага перакладу. І ў гэтым сэнсе Н. Гілевіч не толькі як перакладчык-практык, але і як даследчык і тэарэтык перакладу, дзелічыся сваімі назіраннямі над паэзіяй нашых сяброў па пяру, многія з якіх таксама і перакладчыкі нашай паэзіі, падмічае тыя важнейшыя характэрныя асаблівасці ў творчасці кожнага з паэтаў, эцюд якога ён падае ў сваёй кнізе самымі дакладнымі штрыхамі. Нам, беларускім пісьменнікам, беручыся за пераклады з іншамоўнай паэзіі, не ўлічваць такія назіранні проста прафесійна недаравальна. Вось некалькі прыкладаў такіх характэрных. Пра Хрыста Радзеўскага: «Спакойная, але пераканаўча-ўпэўненая інтанацыя, сур'ёзная засяроджанасць думкі, метафарычная ўз-

правільна лічыць іх толькі «ілюстрацыямі» — (нават па аб'ёму гэта цэлы зборнік паэзіі). Самі па сабе і гэтыя ўрыўкі з вершаў і цэльныя творы ўяўляюць самастойную каштоўнасць і арганічна ўваходзяць у здабыткі нашага літаратурнага абмену. Але, адзначаючы іх як пэўную з'яву ў нашай беларускай перакладнай паэзіі, хацелася б выказаць яшчэ адну думку.

І тэарэтыкі, і практыкі паэтычнага перакладу сыходзяцца на тым, што ў мастацкім перакладзе важна ўзнавіць («перастварыць», іменна гэта слова просіцца тут у радок!) не толькі сэнс ці, як прынята называць, ідэяна-мастацкі змест, але і стыль — асаблівасці вобраза мыслення аўтара арыгінала. Без глыбокага пранікнення ў падтэкст твора перакладчыку такая задача ў большасці выпадкаў аказваецца не пад сілу. І тым больш, калі ён — перакладчык — робіць свой варыянт не з арыгінала, а па падрадкоўніку. У падрадкоўніку, якім бы дакладным і «адменным» ён ні быў, глыбіня кантэксту астаецца па-за тэкстам. А перакладчык належыць не столькі слоў, колькі дакладны сэнс слова і культуру аднаго народа ў мову і культуру другога. Практык і, як мы бачым, праніклівы тэарэтык мастацкага перакладу, Н. Гілевіч на канкрэтным прыкладзе — разборы паэтыкі вершаў Н. Фурнаджыева — настрайвае нас, перакладчыкаў, на гэтую важнейшую і цяжка ўлоўную нячуткім вухам «хваля чуйнасці»: «Мастацкую сілу і моц паэзіі Фурнаджыева складаюць не толькі жыццёвая глыбіня паэтычнай задумкі, натуральнасць і праўдлівасць змяня, чалавечых пачуццяў, але і рэалістычная дакладнасць вобраза, рэльефнасць і пластычнасць малюнка».

Высокая патрабавальнасць даследчыка ў сэнсе свайго стылю і дакладнасці свайго слова — патрабаванні перш за ўсё да сябе самога, ён, як мы пераконваемся, чытаючы кнігу эцюдаў, выконвае з усведамленнем высокай адказнасці перад чытачом. Запавесі класікаў і старэйшых савецкіх літаратур, у прыватнасці выказанне К. Федзіна аб тым, што «дакладнасць слова з'яўляецца не толькі патрабаваннем стылю, патрабаваннем здаровага густу, але перш за ўсё патрабаваннем сэнсу», — ён памятае, бо гэта патрабаванне да ўсіх нас, літаратараў, у якім бы жанры мы ні выступалі.

Кніга прачытана, прыведзеныя ў ёй незлічоныя цытаты і пераклады звераны і аказаліся «подлинным верным». Недакладнасцей, памылак і спрэчных ацэнак мы ў ёй не заўважылі, а знорок прыдзірліва вышукваць не ставілі сваёй мэтай. Кніга добрая, патрэбная, у пэўнай меры яна нават падручны дапаможнік, і выдавецтва Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна заслугоўвае нашай шчырай падзякі за яе выданне. Аўтару, нястомна працаваўшаму над ёй на працягу многіх год, сапраўды ўдалося пераканаўча і ў даходлівай форме дасягнуць пастаўленай ім задачы паказаць непатрунае аблічча творцаў сённяшняй балгарскай паэзіі, багатыя паэтычных характараў і тэмпераментаў, разнастайнасць іх поглядаў і разуменняў з'яў жыцця. Яна значна пашырыла нашы ўяўленні аб сучаснай паэзіі братняга народа Балгарыі. Як трапіна сказаў адзін з яе паэтаў у сэнсе «Яснасць»:

Над вірам яснасці стаю
у маучанні,
Сную задуму ясную без
стомы,
І невядомае раблю вядомым.
Язеп СЕМЯЖОН.

„...І НЕВЯДОМАЕ РАБЛЮ ВЯДОМЫМ“

творчасць паэтаў сярэдняй генерацыі ў пасляваенны перыяд і асабліва пасля красавіцкага (1956 года) пленума ЦК Балгарскай камуністычнай партыі.

Гілевіч пераканаўча паказвае, што такія ветэраны балгарскай рэвалюцыйнай паэзіі, як Людміла Стаянаў, Нікала Хрэлкаў, Камен Зідараў, Хрыста Радзеўскі, Младэн Ісаеў, Нікола Фурнаджыеў, Ангел Тодараў, Ламар, Крум Пенев, Нікола Ланкаў і іншыя ўабралі ў сябе ўвесь агромністы — сацыяльны, маральны, псіхалагічны і г. д. — змест свайго часу, перажылі яго асабіста і зрабілі яго сваім духоўным набыткам. Без такой перадумовы і таго факта, што яшчэ да 9 Верасня не толькі карота паэтаў-камуністаў, а і большасць маладых паэтаў былі «на гэтым баку чырвоных барыкадаў», барацьба за поўную перамогу прынцыпаў сацыялістычнага рэалізму ў балгарскай літаратуры, і ў яе паэзіі, у прыватнасці, магла б быць больш працяглай.

«Дваццацігоддзе пасля красавіцкага пленума ЦК БКП, — піша даследчык, — час незвычайна плённай творчасці паэтаў гэтага старэйшага пакалення. Міжволі прыходзіцца здзіўляцца таму, з якою сілай і блыскам пачаў раскрывацца талент некаторых з іх, колькі паэтычнай энергіі хавалася і раптам абудзілася ў патаемных кутках іх сэрцаў, як свежа і молада, паволаму загучалі іхнія галасы». Ацэнкі «агульным планам» этапу развіцця сучаснай балгарскай паэзіі і паасобных профіляў прадстаўнікоў усіх трох яе пакаленняў — старэйшага, сярэдняга і маладзёўшага, уключаючы і «навабранцаў» прызыву апошніх год, — самыя грунтоўныя і пераканаўчыя раздзелы гэтай кнігі. Іх галоўная сіла — у зліці агульнага і асабістага планаў, фону і дэта-

Д. Панцялева — яго свосаасобліва шчыры, «дамашні» адказ на пытанне-анкету сацыёлага: які ваш любімы занятак, апрача працы, звязанай з мастацтвам?»

У цэлым шэрагу іншых эцюдаў — партрэтах такіх паэтаў розных пакаленняў, як Х. Радзеўскі, А. Далчаў, А. Германнаў, Н. Вылчаў і іншыя — заўважваецца імкненне аўтара крышачку «прыўзняць» профіль, узбуіць думку іхніх твораў — і гэтага ён дасягае праз цытаванне ўдала падабраных і дасканала самім жа перакладзеных урыўкаў з іх вершаў, а то і паэтычных твораў цалкам. Страснасць, характар, настрой, ідэяна перакананасць лірычнага героя — вось тыя адзіныя правільныя меркі, якімі карыстаецца даследчык пры выстаўленні сваіх ацэнак. Гаворачы аб паэтыцы твораў, аўтар зноў жа ўдала падбірае прыклады з разнастайнай мастацкай палітры паэта, яго фарбы, колеры, характэрныя рысы рытмікі і манеру рыфмоўкі не дзеля загады пастаўленай мэты давесці той ці іншы свой тэзіс, а хутчэй з мэтай чыста пазнавальнай. І ў гэтым сэнсе кніга набыла яшчэ адну каштоўнасць — дапаможнік па паэтыцы.

Найбольш значным і рэльефным нам здаецца эцюд пра Людміла Стаянава — першы ў кнізе па праву старшынства аўтара і яго гонарвага месца ў балгарскай паэзіі. У ім вобраз паэта як бы сімвалізуе характэрныя рысы цэлага пакалення.

Ужо ў першых водгукках на выхад гэтай кнігі Н. Гілевіч нашай крытыкай адзначалася, што побач з пазнавальнымі каштоўнасцямі яна з'яўляецца таксама і «трывалым тэарэтычным грунтам для новых перакладаў з паэзіі нашых сяброў» (В. Нікіфаровіч, «Даследчыца балгарскай паэзія», «Полы-

буйнасць паэтычнага вобраза пры поўнай адкрытасці, непрыхаванасці настрою, пры дакладным і ясным радку — гэта і ёсць адметныя рысы мастацкага стылю Радзеўскага-лірыка двух апошніх дзесяцігоддзяў».

Пра Атанаса Далчава: «Ён імкнуўся да канкрэтна-прадметнага пісьма, да рэалістычнай пластыкі і рэльефнасці малюнка». Не менш дакладныя і адчувальна выразныя характарыстыкі стылю дае даследчык пры разглядзе творчасці і іншых паэтаў сучаснай Балгарыі.

Там жа, дзе аўтар адчувае, што яму для ацэнкі недастаткова толькі сваіх уласных меркаванняў, ён адрасуе чытачоў да выказванняў балгарскай крытыкі і альбо згаджаецца з яе ацэнкамі, альбо эрудзіравана ўступае з ёй у творчую палеміку.

Як прыклад «жывасці» стылю эцюдаў, умення даследчыка звязаць месцікам адну братнюю паэзію з другой і выказаць думку аб падобстве ў іх творчым развіцці, хацелася б спаслацца і на ацэнку творчасці паэта Івана Мірчава. Так званая «святое незадавальненне» самога паэта сваёй «рабочай формай» — некалькі тыповай для яго вершаў шматслоўнасцю, празмернай рыторыкай — з'яву, якая, на думку даследчыка, у творчасці маладых балгарскіх паэтаў сустракаецца цяпер досыць рэдка, Н. Гілевіч параўноўвае: «Гое ж самае мы бачым і ў сучаснай беларускай паэзіі: чым старэйшыя і больш вопытныя майстры, тым больш у іх незадавальненне зробленым. Дух заспакоенасці часцей, на вялікі жаль, лунае над маладымі».

Вышэй ужо адзначалася высокае ўзровень дакладнасці і паэтычнасці перакладаў Н. Гілевіча, зробленых у якасці «ілюстрацыйнага» матэрыялу для кнігі «Эцюдаў». Але было б ня-

Кнігапіс

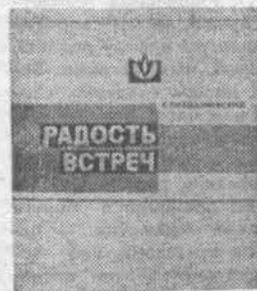
ЛОТАС. На англійскай французскай, арабскай мовах. Каір, 1977. № 4. Штокартальнік «Лотас», орган Асацыяцыі афра-азійскіх пісьменнікаў, які выдаецца ў Каіры на англійскай, французскай і арабскай мовах, у сваім апошнім летаўшнім нумары значную ўвагу ўдзяліў і дзелам культуры нашай рэспублікі.

Чытач мае магчымасць пазнаёміцца з адным з вершаў народнага паэта Беларусі, Героя Сацыялістычнай Працы М. Танка, з рэпрадукцыямі карцін народнага мастака СССР М. Савіцкага «Партызанская мадонна» і заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Г. Вашчанкі «Балада аб мужнасці, Е. ДРОМІН.

М. ПАСЛЯДОВІЧ. З табой побач. Аповесць. На армянскай мове. Ерван, «Саветакан «Грох», 1977. Аповесць М. Паслядовіча «З табой побач», як вядома, мае ярына акрэсленую дакументальную аснову, і ў галоўным героі яе, старшыні калгаса «Світанне» Тарлоўскім легіа ўгадваецца Герой Савецкага Саюза і Герой Сацыялістычнай Працы Кірыла Пракопавіч Арлоўскі. Добрае веданне жыццёвага матэрыялу, багаты ўласныя назіранні дапамаглі аўтару стварыць прывабны вобраз чалавек, апантанага верай і заўтрашні дзень, у тую справу, якой ён служыць.

Ціпер з гэтым творам мае магчымасць пазнаёміцца армянскі чытач. В. СКАЛЬСкі.

С. ЛІХАДЗІЕВСКІ. Радасць сустрэч. Зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў. На рускай мове. Ташкент, выдавецтва літаратуры і мастацтва імя Гафура Гуляма, 1977.

Наш зямляк, пісьменнік, доктар філалагічных навук Сцяпан Ліхадзіевскі з 1939 года жыве ў Ташкенце, дзе займаецца пэдагагічнай і творчай дзейнасцю. Сведчаннем яго актыўнага стаўлення да развіцця савецкай шматнацыянальнай і сусветнай літаратуры і з'яўляецца кніга «Радасць сустрэч».

З глыбокім веданнем асаблівасцей творчасці аўтараў піша даследчык пра С. Айні і С. Барадзіна, Айбека і Кахара, Мір-Таміра і С. Шчыпачова, Анатоля Франса.

Есць у зборніку і старонкі, прысвечаныя Беларусі. У раздзеле «Якуб Колас», напрыклад, С. Ліхадзіевскі расказвае аб сустрэчах з народным песняром, аб яго сувязі з узбекскай зямлёй. В. РАСОЛЬКА.

МУСІЦЬ, АДРАЗУ ТРЭБА рэстлумачыць назву артыкула. Дык вось: аднойчы вядомы лхтсмен, алімпійскі чэмпіён Віктар Манкін напісаў, што ён у час гонкі бачыць вецер. Гэта запамнілася — як цудоўны і поўны рэальнасці паэтычны вобраз. Так авалодаць справай, так зліцца з ёю, што здолець убачыць жывую, плыткую стыхію ветру — хіба гэта не пранікнёнае і ў яе паэзію?

І калі заставацца толькі ў межах аднаго гэтага вобраза — колькі ж вятроў, казытлівых, дрогкіх, пяшчотных, суровых, бурных і ціхуткіх, шыракасяжных і ледзь паветных, хораша і свежа напінае ветразі нашай паэзіі і прозы! Яны убачаны і працуюць у вымярэннях душы, у абсягах часу, у абставінах духоўнага і грамадскага жыцця, у суадноснасці з людскімі лёсамі, справамі і памкненнямі.

Вецер натхнення, цёплы паветра захвалення прыродай і ўсёй жыццёвай красой, напружанне растрывожанай думкі,

Лістоты швэст, ззяння аваранд, І эрэбра хваль, і хвалляванне жыта... Хай гэта ўсё ў душы маёй звініць і сэрцам будзе перажыта... Ісці, пакуль вятры не адгуді, І верыць, і змагацца...

Так, і нам, і паэзіі патрэбна ветравая стыхія, як патрэбны шычырасць і праўда, плённая і натхнёная справа, апанаванасць і неспакой. Успамінаецца адзін верш Мікалая Рубцова:

...О ветер, ветер! Как стонет в ушн! Как выражает живую душу! Что сам не можешь, то может ветер Сказать о жизни на целом свете...

І пагаджаецца са словамі крытыка Вадзіма Кожынава, які ў сувязі з вершамі Рубцова пісаў: «...нават безумоўна ўлада над словам не створае нічога сапраўды каштоўнага, калі паэт не чуе і не разумее спеваў нябачнага пяноўні, звону лісцяў, стогну ветру, калі ён не здольны прыняць у сваю душу

ЛІСТЫ З БЛАКНОТА

...І БАЧЫЦЬ ВЕЦЕР!

вецер рамантыкі і маладосці, магутны і шматшумны вецер часу... Неабсяжны свет сучаснай паэзіі запоўнены гэтымі вятрамі — іх гулам, швэстам, пераклічкай з душой і прасторамі, іх энергіяй, свабодай і паэтычнасцю.

Адкрываю паэтычныя кнігі, якія зараз у мяне на стала. Чытаю першы ж верш з апошняй (балюча гэта сказаць) кнігі цудоўнага паэта-санціалаба Антона Бялевіча «Сонечны гадзінік». Верш называецца «Радзіма»:

Ад ганка, ад плота старога, Дзе конная жэрдка згінула, — За вёску пабегла дарога, Дарога мяне павяла Праз вецер густы і духмяны... У ім быў настой каняпліны, Пракосаў завялых душоў...

(Хачу гаварыць пра іншае, але вось трымае, трымае гэта спеўная кніга Антона Бялевіча і горыччу незваротнай страты нападваюць усё новыя і новыя паэтычныя радкі. І, як заўсёды ў такіх выпадках, адкрываецца нейкі новы сэнс і нечаканым дадатковым зместам нападваюць мясціны, дзе гаворыцца аб жыцці, вечнасці і магчымай смерці. Заўсёды чысты і звонкі быў паэтаў голас — разлічаны на шырокі прастор, паяднаны з вольнай стыхіяй вятроў і дарог, лясоў і птушак. Сёння здаецца, што гэта пра самога сябе сказаў нам на развітанне паэт: «І нават небу сумнавата без жаўрука, без песняра». І па-асабліваму ўспрымаеш мясціны, дзе моцна выказана прага жыцця і новага творчага дзеяння: «Мне салаўі яшчэ не спелі апошняй песні над рэкой...», «Няхай бы хмара перуном разбіла сасну, што здэсціці спеў на труну...» Шмат што ў спадчыне Антона Бялевіча будзе яшчэ дацэнзена і перацэнзена, але і сёння відавочна: яна — яшчэ адзін прыклад таго, што сапраўднай паэзіі ўласцівы дабрныя, шычырасць, захваленне красой і арганічная народнасць светаўспрыняцця).

...Адкрываю першую ж старонку вясновай, поўнай жыццёвага рознагалосся, летуцення, памкненняў і роздуму новай кнігі вершаў Паўла Марціновіча «Час бурштыну»:

гук і сэнс жураўлінай самоты...» Хачелася б пагаварыць пра гэта — пра першакрыніцы паэзіі, пра яе патаемную і запаветную сутнасць, пра чарадзейнасць прыгожага, тое пранізлівае паэтычнае святло, якое надае духоўнасць нашаму быццю, і пра тое, як шматстаяна сумашчаюцца ў нашай паэзіі, калі выкарыстаць словы аднаго крытыка, «відавочнае і затоенае, паўсудзённае і выключнае, сапраўднае і ўяўнае, убачанае і прадаганае».

Аднак не аб паэзіі, уласна, маюся я зараз сказаць і нават не аб прозе — не так ужо і трэба даводзіць, што мастацкая літаратура, авалодваючы стыхіяй жыцця, набывае сапраўдную паэтычнасць і духоўнасць, калі адчувае і бачыць кожны павет і зрух, ды і ўвесь напор жыццёвай плыні.

Думаю я ў сувязі з усім гэтым пра нашу літаратурную крытыку. Многа ў нашай крытыцы добрых якасцей (і я ніколі не пагаджуся з тым, хто агуплам прыпісвае ёй розныя недахопы, пра якія можна гаварыць толькі ў праекцыі на канкрэтныя імёны). Есць узоры бліскучых крытычных выступленняў, дзе літаратура, становячыся аб'ектам разгляду, застаецца сама сабою — жывой, прывабнай, духоўна напружанай.

Але часта набягае і думка аб тым, што наша крытыка неяк вельмі мала, быццам і неахвотна выяўляе сваю здольнасць захоплены, уражліва, зацікаўлена выказаць свае адносіны да мастацкай літаратуры. Гэта асабліва датычыцца такой клопатнай, але і вельмі патрэбнай справы папулярнасці роднай літаратуры.

Няўжо не бывае так, што захваленне творам не ўмесціцца ў адзін артыкул, што хочацца яшчэ і яшчэ гаварыць пра твор з новымі людзьмі, ды па-новаму, ды вельмі горача? Чаму ж так рэдка выступаюць нашы крытыкі ў масавым друку, а калі выступаюць — то зноў жа часцей з нахілам да традыцыйнай акадэмічнасці? Чаму? Таму што клопатна ці таму, што няма асаблівых зацікаўленасці?

А не зашкодзіла б вельмі не зашкодзіла б нам павучыцца ўмольству вясці даходліваю

І простую, і ў той жа час змястоўную, багатую на жывыя інтанацыі гаворку пра творы. Нам проста неабходна ўмець сцісла і цікава сказаць галоўнае і самае важнае пра пісьменніка — яго лёс, асобу, характар, асноўныя рысы творчасці, ідэйна-мастацкі свет. Гэта так важна — для чытачоў, літаратуры і самога пісьменніка! паказаць вартасць і абсяг эрэбленага ім, абудзіць чытацкую цікавасць, звярнуць увагу на самае цікавае і істотнае.

На Міжнародным калектыве па сацыялогіі літаратуры ў Бруселі (1964) прыводзіліся такія лічбы: восемдзесят працэнтаў літаратурнай прадукцыі папярэдняга года і дзевяноста дзевяць працэнтаў кожнага дваццацігоддзя начыста забываюцца чытачамі.

Што ж, час няўмоўны і робіць суровы адбор. Але ці можам мы пагадзіцца з тым, што велізарны працэнт добрых, цікавых кніг застаецца па-за ўвагай шырокага чытача. Нашы артыкулы і рэцэнзіі нярэдка маюць вузкі адрас — ледзьве не адных літаратараў і спецыялістаў-філолагаў.

Думаецца, усё гэта залежыць не толькі ад крытыкаў. Тут вельмі патрэбны арганізацыйныя клопаты, ініцыятыва, намаганні рэдакцый перыядычных выданняў. Мы вельмі рэдка сустракаемся з прадуманай і папулярнай папулярнасцю літаратуры ў тым ці іншым друкаваным органе.

Сёе-тое, вядома, робіцца. Так, часопіс «Маладосць» друкуе творчыя партрэты пісьменнікаў пад рубрыкай «Жыццё — гарэзнае — творчасць», шэраг матэрыялаў у дапамогу настаўніку апублікаваны ў «Полымі». Але вельмі мала ў нас звяртаюцца да творчай майстэрні пісьменнікаў, рэдка расказваюць аб гісторыі ўзнікнення твораў. Зрэшты, праца пісьменніка, яго рабочы стол, зносіны з чытачамі і крытыкай, меркаванні пра літаратурны працэс — усё гэта амаль не асвятляецца ў друку, і гэта асабліва відавочна, калі з'яўляецца на ўсесаюзных выданнях.

«Як мы пішам», «Майстры — маладымі», «У творчай майстэрні», «Старонкі запіснай кніжкі», «Над чым працуе пісьменнік...» Колькі цікавых і патрэбных матэрыялаў змяшчаецца пад такімі рубрыкамі ў маскоўскіх выданнях. У нас, на жаль, нічога падобнага амаль не практыкуецца.

Інтэрв'ю з пісьменнікам, праблемная анкета, «круглы стол» па нейкіх пытаннях літаратурнага жыцця, палемічны дыялог... Дзе гэта ўсё!.. Даводзіцца пашкадаваць, што не выкарыстоўвае свае магчымасці для папулярнасці і часопіс «Беларусь», у якім пераважаюць паняты аднастайныя рэцэнзіі і юбілейныя артыкулы, што і ў іншых літаратурных выданнях мала выкарыстоўваюцца разнастайныя жанравыя формы.

На жаль, літаратурна-крытычны раздзел зборнікаў «Дзень паэзіі» звычайна складаецца з выпадковых, разрозненых, нярэдка будзённых і прахадных публікацый.

У нас друкуюцца часам дзялогі з пісьменнікамі. За гэта варта ўхваліць А. Гардзіцкага (шкада, што яго кніга «Вачыма сяброў» пакуль што не мела водгаласу ў друку), П. Шаўцова, У. Анісковіча. Але і тут хочацца большай аператыўнасці, самай шырокай прадстаўнічасці імёнаў, тэматычна-праблемнай нацэленасці размовы.

Было б карысна напрасіць майстроў слова выказацца пра творчасць маладых аўтараў. Вось выйшлі, напрыклад, у апошні час другія кнігі ў Сяргея Законнікава, Галіны Каржанюўскай, Алега Салтука, Васіля Жуковіча, Любові Філімонавай, Раісы Баравіковай, Паўла Марціновіча. Тут ёсць

свае ўдачы, узлёты, пазначаюцца новыя рысы і якасці. Але паўстае праблема сацыяльнай значнасці, істотнасці іх паэзіі, пераадолення прыватнага, надуманага, дробязнага — пагаварыць бы пра гэта за «круглым сталом» у літаратурным выдакні.

У апошнія гады шмат новых імёнаў з'явілася ў нашай крытыцы: Вячаслаў Івашчанка (хацелася б адзначыць яго змястоўны і спелы артыкул «Чалавек на вайне і дома» ў красавіцкім нумары «Полымя»), Яўген Лецка, Сцяпан Лаўшук, Мікола Мішчанчук, Аляксей Рагуля, Галіна Егарэнкава, Таццяна Шамаякіна, Алесь Марціновіч, Валіяціна Локун... Хто і дзе сказаў аб іх слова ў друку? А вось калі б запрасіць да размовы А. Адамовіча, Р. Бярозкіна, Н. Пашкевіча, Р. Шкрабу, У. Юрэвіча — цікава было б і павучальна...

Помніцца, гадоў восем назад у «Немане» былі апублікаваны пісьмы чытачоў Івану Шамаякіну. Цікава было б пазнаёміцца і з поштай іншых нашых пісьменнікаў.

Усё гэта патрэбна, каб данесці да чытача жывое дыханне літаратуры, зацікавіць яго, паглыбіць разуменне мастацкай творчасці, навучыць бачыць вецер разам з творцамі літаратуры.

...ВОСЬ ІДЗЕ ЁН — высокі і дужы, рашучы і смелы, незалежны і шыры... і адкрываюцца яму прастора і далеч, лёгка даюцца вяршыні, і па-свойску знаецца ён з маланкамі і аблокамі, без натугі адольвае сустрачны вецер, чуе гул у цішыні і цішыню ў гуле... Такім уяўляецца лірычны герой паэзіі Сцяпана Гаўрусёва...

Я рад, што маці надзяліла Грымотнай моваю, — яна Мне губы смугай апаліла, Душу ўзварушыла да дна.

Нядарма рук абдымалі Вяземніцка спадчынай зямлі, Далёка ветры разліслі...

«Мой даўні род не ведаў квольх...» У паэтычнай размовы Сцяпана Гаўрусёва заўсёды адчуваецца маштабнасць, сіла характару, трываласць чалавечых асноў. Ён любіць размашысты, ледзьве не сімвалічны жэст, «вышыню кругога перавала». Дужасць і ўпэўненасць адчуваюцца ў яго словах-учынках.

І — пяшчота, чуйнасць да ўсяго добрага, прыгожага, шычырага, спагаднасць, здольнасць азвацца душою на самую малую драбніцу, калі яна мае душэўна-чалавечую істотнасць.

Ён свабодна, не напружваючы голасу, дасягае трыбунай гучнасці, і, агучаная ім, пачынае грывець цішыняй

Улёгся Разгуд урагана, Знямогся і ўціх, а дасюль Паветра ракоча арганна На кілі анямелых зляголь...

А побач з велічна-ўзніскай акрыленымі словамі, маштабным малюнкам у паэтычна-напраўляюцца і тое, што вымагае нягучнай, стрыманай тэнальнасці: «За вокімамі лесу дзальнасці трымціць у паўдзённым паўснё. І даўня калыханка балюча кранула мяне...» Колькі ў Сцяпана Гаўрусёва вершаў, напісаных вось так, ціха і стрымана, засяроджаных на нжкідай красе таго, што існуе на свеце ў абалонцы штодзённага, звычайнага («Узятак вечаровы нясе дамоў пчала, а ў засені дуброва яшчэ звініць піла...»), і колькі ён адкрывае ў гэтым паэзіі.

Выдатна паэтызуе ён чалавечую працу. Успомнім хоць бы пэзму «Штодзённы лістапад», дзе так хораша і шырока паказана паспяваенная малацьба — перададзены і азарт работы, і яе глыбокі духоўны, маральны сэнс, і напружанне; а ўсё гэта хораша асветлена маладосцю, каханнем, радасным ад-

(Заканчэнне на стар. 11).

ТАІСА МІХАЙЛАЎНА прывыкла бачыць мужа і сына пасля працы ўзбуджанымі, вясёлымі. Не дзіва: людзі ўбіралі хлеб. Хіба ёсць другая такая праца? Можна, адну яна прыраўняла б да ўборкі — памагчы нарадзіцца чалавеку.

У той вечар Карней вярнуўся адзін. Маўклівы, Змрочны.

Маці ўстрывожылася.

— А бацька дзе?

— Дзе! — іранічна хмыкнуў Карней. — У «Бабскіх слёзах».

Так называлі чайную пры шашы, якую пракліналі Шчэрбава Люба, ды і некаторыя іншыя жонкі. Таіса Міхайлаўна, наадварот, да ўстановы гэтай адносілася добразычліва, хоць трохі з гумарам называла чужым словам «культэю». Іван заглядаў туды рэдка і выпіваў хіба кружкі дзве піва, калі прывозілі свежае, бачкавое, з пляшак не любіў. Сама яна па сваёй прафесіі мусіла сачыць за санітарным станам у чайной, і загадчыца сябрвала з ёй, забяспечвала фельчарыцу то кілбасой цвёрдага вэнджання, то сельдзямі такімі, якія ў сельмагу рэдка з'яўляліся, то раннімі памідорамі, прывезенымі райсаюзам з Украіны.

— Скончылі ўборку? — спытала заспакоеная Таіса Міхайлаўна. Калі завяршылі такую працу, то чаму мужчынам і не выпіць? Яна зусім не хацела, каб Іван яе стаў поўным цвярознікам, адарваўся ад сяброў. Гэта некалі маладая яна хацела адарваць яго ад трактара, зрабіць інтэлігентам. Не ўдалося — і цяпер не шкадуе.

— Такія работнікі да снегу будуць убіраць! — улавава адказаў Карней з юнацкай непрымірымасцю.

Маці зноў насцярожылася: чаго гэта ён такі? Няўжо не паладзілі з бацькам? Працавалі ж усё лета душа ў душу. Іван не мог нахваліцца сынам. Хлопец, убачыўшы недаўменны матчыны позірк, растлумачыў:

— Паўдня прэмію палучалі. А цяпер замочваюць.

— Дзе палучалі? У попі?

— З вобласці прэмію прывезлі.

— Вялікая прэмія? Колькі вы з бацькам атрымалі?

— Не бачыў я іх прэміі. Я хлеб на ток павёз!

Незразумела была Карнеева ўлаванасць іа прэмію. Не інакш, як мужчыны зноў засаромелі яго сваімі скароннымі анекдотамі. Зубаскал Хведзька знайшоў слабінку, праходу не дае. Трэба Любе сказаць, каб тая ўгаманіла свайго шчарбатага пляскуна. А прэмія, напэўна, добрая, калі з вобласці, не павязуць жа адтуль па дзесяці. Безумоўна, Іван атрымаў больш, чым хто, бо лепш за яго ніхто не рабіў на ўборцы, ды яшчэ ўдвух з сынам.

Іван ашчадны гаспадар, лішняе рэдка калі перабіраў, ва ўсялякім разе ніколі яна не баялася, што муж не прынясе зарплату дадому. Але скупым ніхто яго не лічыў, і яна не лічыла. Шырокі бывае мужчына, з размахам. Прэмію гэтую нечаканую, напэўна, усю ў Каці пакладзе, бо ўсіх будзе частваць, добрая душа, хто толькі ні зойдзе ў культэю.

Шкада стала Тасі грошай: патрэбны яны цяпер, больш, чым тады, калі яны бедна жылі. Іншыя патрэбы зараз, іншыя расходы.

— Пайшоў бы ты, сыноч, прывёў яго, а то, баюся, не вы, а сельпо будзе мець прэмію...

— Чаго захацеў Пайду я... П'янага Шчэрбу не бачыў ці што?

Не пойдзе, гэта Таіса Міхайлаўна добра ведала, так сказала, па нейкай інерцыі. І сама яна не пойдзе. Ні разу яшчэ не ўнізіла ні сябе, ні яго, Івана, не тое што сваркай, — папрокам пры людзях, ні разу не спрабавала падвыпітага забраць ад кампаніі. Гонар мае, інтэлігентнасць. Кажуць, шляхецкі. Няхай сабе шляхецкі. Няхай сабе — «пані Туся», але зайздросціць ёй не толькі вясковыя бабы — інтэлігенткі многія, настаўніцы, аграномы... І яна цяпер ніколі не шкадуе, што не здзейснілася яе ружовыя дзівочыя мары...

Дваццаць два гады назад з'явілася ў Добрыніцы маладзенькая акушэрка, маленькая, вяртлявая. Лялечка, матылёк з чужых краёў. Па тым часе — нябедненькая, два чамаданы сукенак прывезла. Па тры разы на дзень пераадзвалася. І лётала па навакольных вёсках крылатым матылёкам, чаруючы хлопцаў незвычайнай ярнасцю фарбаў, якія да таго ж так часта мяняліся, што аж ні мітусілася ў вачах. Легенды пачалі сачыцца нахонт гэтага, колькі ў акушэркі сукенак. Закруціла акушэрка галаву многім хлопцам. З суседняга сельсавета прыязджалі на танцы, бойкі ўчынялі з добрыніцкімі. А яна адзін вечар з адным пойдзе, другі — з другім. З ляснічым, які толькі што скончыў лясніцкую акадэмію, з настаўнікам, з лётчыкам, што на пабыўку прыехаў, са студэнтам кіноінстытута, з будучым акцёрам... За кожнага з такіх жаніхоў любая дзяўчына зубамі трымалася б. А Тася мяняла іх, што пальчаткі.

Жанчыны спачатку палюбілі акушэрку: у тое першае пасляваеннае дзесяцігоддзе нямаю нараджалі, а яна хоць і маладзенькая, толькі з вучылішча, але справу сваю ведала, а галоўнае — уважлівая была, клапаціліва, кожную цяжарную, кожнае дзіцятка патраіравала, як роднае, кожную парадзіху наведвала. А потым асудзілі — за хлопцаў. Славу нядобрую пусцілі. Пляткарака хапала не толькі сярод вясковых баб, але і сярод тых мужчын-інтэлігентаў, хто заляцаўся да Тасі і каму яна дала адстаўку. Праўда, дзяўчаты, хоць многім з іх яна была небяспечнай канкурэнткай, ды маладзёйшых жанкі абаранялі Тасю: а калі і пагуляць, як не цяпер? Ды і дурняў-хлопцаў чаму за нос не павадзіць?

А Тася ўсё здзіўляла сяло. Падвёз яе нека з Селішча, ад парадзіхі, на трактары Іван Батрак. І ў той жа вечар яна, падняўшы сукенкай вецер ля будучага кінаакцёра, сама запрасіла на польку трактарыста. Іван, як усе хлопцы, хадзіў на танцы, ціскаў дзяўчат, прыводзіў часам якую-небудзь з іх, але пэўнай, той,

якую б называлі яго нявестай, не меў. Да акушэркі, безумоўна, да таго дня і наблізіцца баяўся. Прапахлы мазутай, бяднейшы ад усіх, адзеты ў самы танны грубашэрсны сельпоўскі касцюм, хіба мог ён падумаць нават, што такая красуня, такая багачка можа звярнуць на яго ўвагу? Сам дагэтуль здзіўляецца, як у яго хапіла смеласці, дагнаўшы яе на трактары на лясной дарозе, спыніцца і пралапаць падвезці. Яна сказала: «Запылюся я». Ён адказаў: «А ў мяне мяшок ёсць чысты, з-пад гуркоў. Я накрыю вас». Яна засмялася, уявіўшы, мабыць, як яна будзе выглядаць, накрытая мяшком. Дастала са свайго сакваяжыка бялюткі медыцынскі халат, надзела яго і смела палезла на трактар. Пражыўшы ў вялікай беднасці, Іван ашчаджаў тады кожны шматок тканіны, і таму спалохаўся за такі халат: не толькі запыліць, але забрудзіць яна яго. Да таго ж у халаце акушэрка рабілася яшчэ больш загадкавай, далёкай, недасягальнай, як зорка, — для яго прэстага трактарыста. А яна прымасцілася побач, не бачылася запэкацца аб яго зашмальцаванае адзенне, і пачала раскаваць, што тут, у Селішчы, яна з ночы, прыняла роды, яе пачаставалі віном і ў яе кружыцца галава і хочацца спаць. Але

лявае дзяўчо многія называлі ўжо так паважліва — пайшлі ў сельсавет запісавацца. І сяло адразу раскалолася на тры часткі. Адны, старэйшыя бабы, цётка яго, уздыхалі: «Не такая жонка Івану трэба». Івана шкадавалі — сірата. Другія ўхвалілі: «Малайчына Таска, ведала, каго выбраць, за такім мужам будзе што за каменнай сцяной, а ўсе тыя — свістуны». Маладыя, практычныя асуджалі яе: «Дурніца, магла ляснічыхай стаць, жыла б што пані, а яна выбрала трактарыста мурзатага». Мужчыны-настаўнікі згадзіліся з думкай блізарукага фізіка, які сам не траціў надзеі і ўпотаў уздыхаў па акушэрцы: «А трактарыст гэты не промах, вось табе і ціхоня». «Ціхая вада грэблю рае», — адказала яму «немка», пераспяля дзяўчына, якая ўзрадавалася гэтаму шлюбу больш, чым хто іншы старонні, — з-за фізіка, які да з'яўлення акушэркі клёў вока на яе.

На вяселле прыехалі Тасіны бацькі з кашамі вясельнай ежы і падарункамі, бо былі яны з-пад Слуцка, з добрых зямель, з няспаленага ў вайну сяла. Бацька — ціхі чалавек, а маці ўвішная, гаманкая, ганарыстая, адразу абвясціла, што са шляхты яна, Тасю звала Туськай, таму пасля вяселля выкладчык лі-

Іван ШАМЯКІН

Я паставіў перад сабой складаную задачу — зрабіць цэнтральным персанажам новага рамана чалавек, у лёсе якога адбылася гісторыя Беларусі за апошнія амаль чатыры дзесяці гады: трагедыя вайны, якая апаліла маленства цяперашніх саракагадовых, іх сиротства і пасля — радасць жыцця і шчасце кахання. Доўга шукаў такога героя. Тры гады назад сустрэча з адным чалавекам падказала мне вобраз і сюжэтную лінію. Герой мой — шафёр саўгаса Іван Батрак. Прапаную ўвазе чытачоў адзін з першых раздзелаў рамана, яго экспазіцыю.

Аўтар.

Івана ўразіла не віно, а тое, як яна раскавала пра роды, як было трудна маці і як яна ўправілася з усім. Раскавала, не саромеючыся, і нека так, што ў яго не толькі не ўнікалі якія-небудзь непрыстойныя думкі, але ажно ў горле сціснула ад нейкага дзіўнага, невядомага дагэтуль захвалення, ад радасці, бадай, ад шчасця, што нарадзіўся чалавек, і што пра гэта можна гаварыць вольна, як яна. За тых паўгадзіны, што ехалі, Іван як бы далучыўся да вялікай тайны, якая напоўніла яго нялёгкае сіроцкае жыццё нейкім асаблівым энсам і ачыціла ад бруду, які трохі ўжо быў прыліп да яго юнацкай душы ў тым жыцці, якое выпала на яго долю. Уразіла яго і яшчэ адно: акушэрка не пасаромелася праехаць з ім на трактары па Добрыніцы, да самага медпункта чаго ён не чакаў, лічыў, што перад сялом яна абавязкова злезе. Ён сказаў са шчырым шкадаваннем: «Запэкалі вы свой халацік». Яна адказала: «Усё адно яго трэба мыць». Ён тады не разумее: навошта трэба было мыць такое чысцюткае адзенне, якім быў халат? Адзіную яго святую сарочку цётка мыла, можа, раз у месяц, не часцей. У той вечар, пасля танцаў, уцёкшы ад акцёра, Тася дагнала Івана і сама запрасіла: «Праводзь мяне, а то задвала той ліпне, што смала». Акцёрык з сябраўкамі ішоў следам і сказаў непрыстойнасць. Не пра яе канкрэтна. Нібыта ўвогуле пра дзяўчат — «пра такіх вёска». Іван, пакінуўшы Тасю, вярнуўся і ўзяў таго за грудкі так, што затрашчалі не толькі швы моднага касцюмчыка, але і плечавыя сустаўчыкі.

«Слухай ты, смаркач, яшчэ адно слова — і прыліпнеш да гэтай вярбы так, што заўтра ўсім сялом не аддзярыць».

Сябры студэнта зачалі трактарыста бабаяліся.

Не верыў, што Тася будзе чакаць яго. Не, стаяла на тым жа месцы, але плакала. Кранула яго моцна, што яна не ўцякла, а яшчэ больш — слёзы яе. Не ўмеў ён суцяшаць. На адно толькі адважыўся — дакрануцца да рукі яе, ласкава сціснуць і паабяцаць: «Не бойцеся, больш вас ніхто не пакрыўдзіць».

У сяле нічога не схаваеш. Назаўтра ведалі, што акушэрка з Іванам Батраком гуляла да самай раніцы, у поле хадзілі. І зноў жа асудзілі яе: няхай бы «круціла мазгі» сваім студэнтам ды ляснічаму, а не гэтаму бедаку, які за свае дзевятнаццаць гадоў, акрамя гора ды цяжкай працы, ніякай радасці не знаў. Знайшла над кім смяяцца! Але пасля, танцуючы з рознымі хлопцамі, гуляць яна ішла толькі з Іванам. І паганая слава пра яе пачала затухаць. Увогуле вясковая ўвага з яе пераклучылася на іншых людзей, на іншыя падзеі — хапала іх, падзей, і сумных, і вясёлых. А Тася стала дзяўчына, як дзяўчына. Звыкліся з яе яркімі сукенкамі, з яе паводзінамі, тым больш, што прафесія ў яе такая, што жанчынам трэба было ладзіць з ёй, звяртацца да яе, жаночыя тайны свае дзяваваць.

Аднак усё роўна гromам І маланкай у халодны кастрычніцкі дзень шуганула па сялу вестка, што Іван Батрак і Таіса Міхайлаўна — к таму часу вяр-

тратуры Лаўрэн Клімавіч, начытаны і ўедлівы стары, даў маладой Батрачысе мянушку «Пані Туся».

Падслухалі суседзі, як ганарыстая шляхцянка — Тасіна маці — плакала ў дзень прыезду за хілым хлеўчуком на сядзібе Іванавай цёткі: «За каго ж ты выходзіш, дзіцятка маё дарагое? Хіба пра такога мужа для цябе я марыла? Бядак бядак. Хаціначка на адно сляпое акенца ды і тая чужая».

«Мамачка, — пярэчыла ёй Тася. — Хіба шчасце ў багаці? Я кахаю яго, і ён кахае мяне. Во наша шчасце! Не сапусь нам радасць, мама, — папярэдзіла, — а то пакрыўджуся я на цябе».

Падслуханая размова адразу абляцела ўсё сяло. І тут ужо, бадай, усё ў адзін голас ухвалілі акушэрку. Вясельную радасць шляхцянка не сапсавала, хоць яе часам і заносіла, каб пахваліцца родам сваім і зможнасцю: маўляў, што вы тут, няшчасныя палешуцкі, цемра і бядота, вось мы, случакі, — мы сапраўдныя гаспадары! Але хітрыя палешуцкі адразу сцімілі, што ў случакі больш фанабэры, чым багачыя. Вясельныя прысмакі і падарункі новым сваякам сапраўды прывезлі не бедныя па тым часе, але гэта, напэўна, з апошняга, каб гонар шляхецкі не прынізіць. Калі каровай дзялілі, пані Анэта — так звярнуўся да яе хітры гумарыст Лаўрэн Клімавіч, але госьця не зразумела іроніі і такога імя ёй прышлося больш даспадобы, чым нязвычайнае Ганна Адамаўна, — падарыла маладым цялушкі. Але прыехаць, каб забраць падарунак, запрасіла праз паўгода, па вясне. Замест першацёлкі, пра якую так марыла Іванава цётка Хведора, маладыя прывезлі мясячнае цялятка.

На пачатку маладзёжнам жылося нялёгка. Не, не сказаць, што бедна: трактарыст у МТС зараблялі няблага, палучалі і хлеб і грошы, ды і Тасіна праца аплачвалася грашамі ў сельсавете і натурай — яйкамі, кавалкам сала, галкай масла — ад парадзіх. Спачатку яна дужа саромелася гэтых падарункаў і адмаўлялася, а калі праз год сама нарадзіла, а свая карова яшчэ не вырасла, то ўжо больш не адбілася ад малака ці як: не кабар жа гэта — завошта акушэрцы хабар! — удзячнасць людская.

Цяжка было з жыллем. Цяпер маладым нялёгка нават уявіць, якую хацінку можа збудоваць на палешуцкіх адзінокай жанчына ў першы пасляваенны год. Колькі бярвенняў — якія там бярвенні — жэрдачкі асінавыя! — прывезлі чырвонаармейцы, а рэшту Хведора дзве зімы вазіла з лесу сама на санках-самаяжках, і ніводзін ляснік не адважыўся спыніць, аштрафаваць такую парубшыцу, бо ведаў: з'ядуць яго бабы, калі ён пакрыўдзіць «манашку». Людзі добрыя памаглі зрубіць хатку, сусед-інвалід устаўіў вокны, дзверы, а ўсё іншае Хведора рабіла сама, нават крыло сама, папрасіўшы ў старшыні калгаса змяць жыта сярпом, самой абмалаціць, збожжа здала ў калгас, а кулявой саломой накрыла стрэху. Рабіла ў калгасе, будавала хацінку і людзям плаціла за дапамогу адным, бо іншага нічога не мела, — працай сваёй.

Да таго часу, калі ажаніўся Іван, вёска няблага ад-

будавалася, і Хвядорына хатка побач з суседнімі выглядала вельмі ўбогай. Нялёгка было рамантична настроенай Тасі, якая, чытаючы раманы, дзавалала сабе памарыцы, калі не пра палацы, то пра высокія гарадскія кватэры, пачае жыццё ў такой цеснаце. «З мілым рай і ў будане», кажуць у народзе. Сапраўды, толькі таму, што з мілым, думала неаднойчы пасля Таіса Міхайлаўна, яна ўсё стывала, усё перажыла. Хата, між іншым, — не самае страшнае, не з палацаў яна прыйшла, — з такой жа сялянскай хаты, хіба толькі больш прасторнай, багацейшай. Гаспадыня хаты — во дзе было самае цяжкае. Не, Хвядора не паставілася ваража да нявесткі, прыняла яна яе са шчырай ласкай. Але вельмі ж розныя гэта былі характары. Пазней, калі Іван збудаваў свой дом, а Хвядора асталася ў сваёй хатцы, яны жылі, душа ў душу. А пад адной, ды яшчэ такой маленькай, страхом ім было не фізічна цесна — душэўна цесна. Натуральна, што ў людзей, якіх раздзяляюць чатыры дзесяці гадоў, зусім розныя погляды на жыццё, розная філасофія. Але звычайна маткі, якія некалі кахалі, нараджалі, расцілі дзяцей, пры любых адносінах да нявесткі запаўняюць гэты ўзросны разрыў своеасаблівай мудрасцю, можа, часам і жорсткай, у перадачы свайго матчынага жыццёвага вопыту. Толькі самая дурная нявестка можа не прыняць навукі, якая нараджае тыя душэўныя кантакты, што пры любых нават сварлівых характарах, усё ж збліжаюць жанчын. Аб'ядноўвае іх і любоў да чалавека, што звёў іх, хоць гэта і розная любоў; праўда, часта з-за гэтай любові ўнікае і своеасаблівае рэзнасць маці да нявесткі, радзей — нявесткі да маці.

Хвядора замуж ніколі не выходзіла, бо з маленьства была кульгава, дзяцей не нараджала. І не расціла іх. Рана асірацела, бацька загінуў яшчэ ў сусветную вайну. Засталося іх двое, яна, малодшая, і брат Кэрней — Іванаў бацька. Брат ажаніўся, аддзяліўся. Яна, калека, засталася з маці. Бедна жылі, хоць працавалі, як можа, ніхто ў вёсцы, але ўсё больш на людзей рабілі. Карней актывістам быў, камсамольцам, за калгасы агітаваў, брыгадзірам у калгасе стаў. А яна з маці доўга супраць калгаса была, з Карнеем пасварыліся, самыя апошнія ў арцель прыйшлі. З-за набожнасці сваёй. Вельмі ж у бога верылі, папам верылі. Яшчэ ў маладыя гады Хвядора на маленьне ў Кіев хадзіла, за што ёй і далі мянушку «манашка».

Але толькі ў калгасе і пажылі па-чалавечы колькі гадоў, бо былі яны з маці сумленнейшымі працаўніцамі: маці, хоць ішоў ёй шосты дзесятак, звенявой па лну стала, а Хвядора на ферме кароў даіла. У клуб пачала хадзіць, кіно глядзець, не баючыся бога. Але нядоўга было тое жыццё. Перушыла яго вайна, і забрала вайна ўсіх яе блізкіх: маці, брата, братаву, дзяця іх. Адзін Іванка застаўся, ды і таго, як нашы вярнуліся, партызанскі камандзір у дзіцячы дом завёз за сорок вёрст ад Добрыні. У вайну, пасля страты родных, Хвядорына набожнасць стала яшчэ большай. Малілася яна за ўсіх, хто пакаў свае галовачкі. Малілася за жывых, Пляменніка-сірацінку ледзь не кожную нядзелю наведвала.

Расказаў Іван маладой жонцы сваёй, калі той вельмі ж ужо цесна зрабілася побач з маўклівай, нібыта і пакорлівай Хвядорай, ад яе суровай нягоды з жыццём нявесткі, з яе характарам, імкненнямі. Расказаў... Хоць і перажыў ён вялікае гора і ведаў, што нарабіла вайна, але ў дзіцячым сэрцы рані гояцца. Хлапчук ёсць хлапчук. Маючы славу партызана, ён стаў завадатарам срод равеснікаў-дзетдамаўцаў. Няблага адзеты, добра наворслены ён у свае дзесяці ці адзінаццаці гадоў пачаў саромецца перад сябрамі наведванняў кульгавай цёткі. Вельмі ж яна была бедна адзета — як жабрачка. Даставала з-пад сваіх лахманой не вельмі чыстую хусціну, у якой быў загорнуты піражок, то яйка, то драбок цукру. Плакала, гледзячы, як есць сірацінка, хоць ёй ён не хаця, з ветлівацю, нецярпліва азіраючыся. Хрысціла яго на развітанне. Гэта падгледзелі дзетдамаўцы і пасмяяліся з яго. Нейкі час не хацелася яму, каб цётка прыходзіла.

Але прыйшла яна нека аднойчы позна ўвосень. Халадна было. Дождж са снегам сек. Прамокла жанчына. Кранула гэта хлопца. Ён папрасіў у выхавальніцы дазволу грубку ў піянерскім пакоі запаліць, каб абсохла цётка. Абгрэлася Хвядора, абед дзетдамаўскі ёй са сталаўкі прынеслі. Парадавалася яна, што хорша корміць дзяця. Расчулілася. І паскардзілася — не яму, пляменніку, — выхавальніцы, але ён пачуў, на жорсткасць людскую: не падвезлі яе шафёры, не ўзялі ў кузаў, бо не было ў яе чым заплаціць. І тады перавярнулася ўсё ў Іванавай душы. Гэта ж яна з хворай нагой сорок кіламетраў пехатой ішла, каб пабачыць яго! І назад, мабыць, пехатой пойдзе ў такую непаладаць. Нічога і нікога ўжо больш не саромеючыся, кінуўся Іван да дырэктара дома, расказаў усё і папрасіў у дырэктара пазычыць... пяць рублёў на дарогу цётцы, заробіць — аддасць. Дырэктар даў грошы на білет і каня — падвезці жанчыну да станцыі. Пасля Хвядора расказвала суседкам, што не было ў яе пасля вайны больш радаснага дня, як той дзень, калі пляменнік, па-мужчынску нокаючы, па-даросламу абмяркоўваючы з сябрам і з ёй надвор'е і дарогу, падвезіў яе да станцыі і купіў білет на цягнік.

З таго дня не толькі Хвядора наведвалася да пляменніка, але і Іван прыязджаў да цёткі, асабліва калі падрос, набыў тую самастойнасць, калі дзетдамаўцаў адпускаюць адных. Памагаў ёй улетку ў калгасе працаваць зарабляць, сена казе накісць. Пасля сямі класаў — скончыў іх Іван на шаснацітым годзе, бо, як усе дзеці вайны, быў вучнем-пераросткам, дзетдом хацеў яго ўладзіць на вучобу ў марскі тэхнікум, марыў падлетак чамусьці пра мора, хоць ніколі і не бачыў яго. Але Іван неспадзявана для дырэктара і выхавальцаў адмовіўся ад сваёй мары і пайшоў... на курсы трактарыстаў. Скончыў курсы — паехаў у

сваю МТС, у свой калгас, пасляўся ў цёткі. Разважыў проста: трактарысты зараблялі ў той час, як ніхто ў вёсцы. А яму вельмі ж хацелася памагчы гартнай жанчыне, якая за ўсё сваё жыццё не зведла ніякай радасці — адно гора, сіротства і калецтва ў маленстве, адзіноцтва ў старасці.

Іванаў расказ памог Тасі вытрываць душэўную цеснату ў цётчынай хаце.

У Хвядоры было дарэвалюцыйнае ўяўленне пра жончыну долю, пра жончыны абавязкі. А яна, Тася, юная інтэлігентка, хацела жыць зусім па-новаму.

Хвядора за ўсё сваё дарослае жыццё спала ў суткі не больш як чатыры гадзіны, хіба ўжо ў свята дзавалала сабе паляжачы лішняю гадзінку. А Тася лібіла паспаць, на медпункт ёй к дзевяці, дык яна з-за сну часам спазнялася туды. Для цёткі дзевяць гадзін — добрага паўдня працы ўжо.

Хвядора шкадавала з'есці лішні кавалак, а Тася любіла паесці і не мела ніякай ашчаднасці: добраў страву магла ў памыі выкінуць. Былі ў яе матчыны шляхецкія рыскі — жаданне шыкнуць, пафарсіць. А больш было маладога імпульсу. На трэці дзень пасля вяселля яна пацягнула мужа ў клуб на танцы. Пасля рабіла гэта часта: не сядзела ў ёй дома. Хвядора не вытрымала, папракнула: «Не забывай, якая ў яго работа, гэта ж не твая — укольчык зрабіць...» За сапраўдную працу старая лічыла толькі адзін Тасін абавязак — акушэрскі, калі яна дзіця прымала.

Але, магчыма, самай цяжкай і самай балючай для Хвядоры была іх ідэалагічная вайна. Тася настойліва патрабавала, каб цётка зняла абразы, якіх было поўны кут — Ісус Хрыстос, Матка боская, Іван-хрысціцель, Георгій-пабеданосца і яшчэ нейкія святыя. Сорамна ёй, акушэрцы, камсамолцы, жыць пад абразамі. Можна толькі ўявіць, як нялёгка было «манашцы» скарыцца: у каморачцы павесіла святых і там малілася. Але калі яна малілася, Тася спявала вясёлыя песні ці ўключала радыё. Толькі праз многа гадоў, як Хвядора памерла, Тасі, сталай ужо жанчыне, матцы двух дзяцей, на пахаванні, калі старую адпявалі яе набожныя сяброўкі, упершыню стала сорамна і прыкра за сваю юнацкую жорсткасць і бестактоўнасць — што прымусіла старую вынесці з хаты абразы і што песні спявала, калі тая малілася. Іншыя крыўды, якія свядома ці несвядома, магчыма, зрабіла цётцы — усё магло быць за дванаццаці гадоў жыцця! — у хвіліны жалобы развярэдзілі сэрца, і жанчына балюча перажывала, горка плакала над труной.

Як не кахала Тася свайго Івана, але трохі, мабыць, закранала яе шляхецкі гонар, што ён «трактарыст мурзаты», вельмі хацелася ёй адукаваць яго, хоць як-небудзь наблізіць да свайго кола — да інтэлігенцыі. Вадзіла ў клуб, у госці да настаўнікаў, прымушала чытаць, слухаць радыё і настойліва ўгаворвала, каб ён паступіў вучыцца ў тэхнікум, на завочнае, безумоўна, аддзяленне. Іван спачатку адбіваўся: «Тасечка, родная, нам трэба спачатку хату сваю збудаваць, а пасля ўжо вучыцца».

У той час якраз адсталы калгас іх «Чырвоная ніва» пераўтварылі ў саўгас «Добрынінскі» і прыехаў дырэктарам Астаповіч, чалавек, які далёка глядзеў наперад. Адрозны прыкінуў, хто тыя надзейныя людзі, якія назаўсёды застаюцца ў саўгасе, і з якімі можна ўзімаць гаспадарку. Івана Батрака, безумоўна, першага прыкмеціў — працаўнік сумленны. І адрозны сцяміў, што трэба маладой сям'і, каб яна затрымалася, не паляцела шукаць шчасця ў горад. З хатнікі, як у цёткі Іванавай, звязе яго такая жонка, у якой зямля гарыць пад нагамі і крылілі лёту просяць. Дом ім трэба. Дом! Астаповіч усё ўзважыў, у тым ліку і Тасін гонар, становішча яе, і перавёў Івана з трактара на аўтамашыну: чысцейшы муж будзе ў акушэркі, ды і будавацца будзе лепей.

Іван намерваўся будаваць звычайную драўляную хату — як усе. Астаповіч запярэчыў, сам начарціў план яго будучага дома. Палаца па разуменню таго часу! Снапохаўся Іван: «Не выцягну, Хвядар Цімафеевіч». «Выцягнеш. Паможам».

Памагаў. Добра памагаў. Транспартам. Матэрыяламі, авансамі, калі вельмі ўжо туга было сям'і: раслі дзеці — раслі расходы. Але нялёгка гэта справа — такую будыніну ўзвесці, на чатыры пакоі, як у горадзе. Тры гады будаваліся. Ды затое пасля людзі зайздросцілі, аднак без злосці, без папрокаў, бо сумленна Батрак будаваўся, машыну без дазволу ні разу не выкарыстаў, па закону ўсё рабіў і па закону яму дапамагаў дырэктар.

А калі жылі ўжо ў новым доме, паехаў нека Іван нібыта ў камандзіроўку ў Мінск, на некалькі дзён. Вярнуўся з падарункамі вясёлы, гүллівы.

— Каго ты, дарагая жонка, бачыш перад сабой?

Зайшлася ад радаснага смеху Тася.

— Мужа.

— А яшчэ?

— Вальчынага ды Карнейкавага бацьку. Не тваё багацце, — трохгадовага пульхненкага, чысценькага, як новая лялька, Карнейку кінута яму ў рукі, што мячык, а Валя сама павісла на шыі, вішчала ад захаплення, ад радасці, ад калючай бацькавай барады.

— А яшчэ?

— Табе хочацца, каб я сказала — шафёра, прапахлага бензінам?

— А яшчэ?

— О божа! — ужо, бадай, устрывожылася Тася.

— Студэнта сельгастэхнікума! Палучай мужа-першакурсніка.

Вось такія сюрпрызы Іван любіў рабіць жонцы.

Здаецца, не вучыў, не было калі, а прыёмныя экзамены вытрымаў. Не, прызнаўся: год падручнікі ў машыне вазіў, кожную стаянку, кожны перакур, адпачынак выкарыстоўваў, каб чытаць.

Скончыў тэхнікум паспяхова. Мехаікам стаў. Радавалася Тася. Але калі праз год сказаў, што не па сэрцу яму гэтая работа, не можа ён камандаваць людзьмі, заядацца з шафёрамі, з трактарыстамі, ды і з дырэкцыяй, з бухгалтарамі і што ўвогуле цягне

яго за баранку, Тася асабліва не засмуцілася, спрабавала адгаварыць, але без крыўды, без жаночай істэрыкі — спакойна, разважліва, з мудрай высновай: «Як сам хочаш, Іванка, да чаго душа твая ляжыць».

К таму часу прыйшло да Таісы Міхайлаўны разуменне, што не пасада рабіць чалавека чалавекам і інтэлігентам. Бачыла яна жыццё некаторых інтэлігентаў, не толькі вясковых. Далёка ім да яе жыцця. Жаночае шчасце яе поўнае. Дом — два такіх у саўгасе: у іх, ды ў дырэктара. З году ў год расце ў доме дабытак. У двары гараж мураваны, пакуль што ў ім — матацыкл, але неўзабаве «Жыгулі» будуць зіхацець нікелем. А галоўнае — Іван голасу ніколі не ўзвысіў на яе. Дзеці растуць, розныя па характары, але абодва па-свойму ўдалыя — і Валя, і Карней.

Праўда, у апошні час зрэдку нападала на яе незразумелая туга па нечым невядомым. Хацелася чагосьці асаблівага, а чаго — сама не знала. Зорак з неба ці што? Палохалася часам Тася такога смутку, але знайшла яму тлумачэнне: узроставае гэта, пэўна, у многіх жанчын так здараецца, калі ім мінае сорок. Туга па маладосці ці што? Ці зайздросць маладым? Тася радавалася на дачку і трывожылася за яе і трохачкі раўнавала: прыгожа Валя жыве, бестурботна! І хлопцаў гэтак жа перабірае.

Мінулаў восенню не пасаромелася прывесці ў госці ажно дваіх сваіх студэнтаў. І з парога са смехам абвясціла: «Мама, мае жаніхі. Выбірай любібога». Адзін «жаніх» вельмі збянтэжыўся ад такіх слоў і праз паўгадзіны ўцёк. Толькі яго і бачылі. А другі застаўся, пасмяяўшыся. Ды не спадабаўся ён Таісе Міхайлаўне: піжон даўгагарывы, балбатун нахабны.

Сказалі Валі рашуча, катэгарычна, адзіўшы не толькі дачку, але і сына: «Пра гэтага пустабрэха каб і думаць забылася! Знайшла жаніха!»

Валя спачатку абурылася: «Гэта ж дэспатызм. Дамастроеўшчына!» А пасля жартавала, што знерок напалохла іх.

Таіса Міхайлаўна парадавалася, што Валя пры ўсёй сваёй упартасці паслухалася яе. Але пасля ўстрывожылася: хто ведае, дзе чыё шчасце? Яе маці таксама пярэчыла: за каго ты выходзіш? За бедака, трактарыста мурзатага. А яно вось як выйшла. Ляснічы той, што некалі заляцаўся да яе, трох жонкаў памянаў і сам спіўся, лесатэхнікам зараз рабіць і кожны дзень у кульдзіюме напіваецца. А яе Івана ўсе жонкі ў прыклад ставяць. А, можа, Валін жаніх не спадабаўся таму, што апанавала яе ў той дзень тая дзіўная незразумелая туга? Гэта — усё роўна што прыступ халіцыстыта, раздражнёным робішся, злосным.

У апошні час яна ратуецца ад такіх прыступаў думкамі пра новую вялікую пакутку — машыну. Вельмі верыла, што машына зменіць яе жыццё, абмало-дзіць яго, ці што. Будуць яны ездзіць не толькі ў Гомель, але і ў Мінск, у Кіев — у тэатры. У цырк. Яна любіла цырк. Валя смяялася: «У цябе, мама, дзіцячы захваленні». — «Няхай дзіцячы». На курорт паедуць. Як усё тыя, што цялае лета імчалі па шашы міма Добрынікі — на поўдзень, да сонца, да мора. Часта ля сельмага яна глядзела на жанчын, якія ехалі назад, з мора, загарэлыя, прыгожыя, і зайздросціла ім. Нікому даўно ўжо не зайздросціла, а ім зайздросціла...

Карней, што цётка Хвядора — есць, не прысядаючы, усё яму часу не хапае. Адваліў лусту хлеба, памазаў густа маслам, паспаў саллю і — да тэлевізара, да калёровага цуда, якое і яе, маці, часта заварожвае.

— Сынчэ, я падам табе вячэру сюды, у залу, — у пакой, дзе стаіць тэлевізар і дзе стол накрывалі ў святочныя дні ці дзеля гасцей, бо гэта незвычайнай пакой. Валька ператварыла яго ў бібліятэку і музей. Падбіла бацьку купіць кніжныя паліцы, накупляла кнігі, карцін, прывезла з Кіева гліняныя гаршкі, куманцы, купіла ў нямога пастуха Паўла яго дзівосныя фігуркі, выразаныя з карэнных дрэў. Павел раздаваў сваю разбу дзецям, як цацкі, і мала хто на іх звяртаў увагі. А калі Валя сабрала, развесіла на сценах, расставіла на паліцах побач з кнігамі — сапраўдны музей атрымаўся, добрыны знерок прыходзілі, каб паглядзець, з горада мастак прыязджаў, пахваліў. Адзін ленынградзец, турыст, што начаваў у іх, добрыя грошы прапаноўваў за гэтыя фігуркі. Тут і звярнулі і людзі. Бярозавыя карэнныя нагадвае жанчыну, што як бы ідзе насупраць моцнага ветру, і Валя некалі са смехам сказала: «Мама, гэта ж ты!» — і вельмі любіла гэтую фігуру. Таіса Міхайлаўна, чым больш углядалася ў карэнныч, тым больш пачынала верыць, што гэта сапраўды яе партрэт: сутнасць не ў знешнім падабенстве — у характары. Яна, маленькая, рухавая, не толькі вось так бегала ў завеі да парадзіх ці хворых. Яна заўсёды ішла супраць ветру, і ў гэтым, напэўна, яе шчасце. Знешняга падабенства быццам бы няма і ў чырвоным альфавым карані, што нагадвае схіленага над сталом старога чалавека, а шмат хто, убачыўшы гэтую фігуру, адрозны жартаваў: «Астаповіч наш». Спакой, мудрасць і стомленасць у гэтай постаці. Такі цяперашні Астаповіч, хоць Таіса Міхайлаўна помніць яго іншым.

— Карнейка, у мяне блінчыкі з мясам у печы. У масле плаваюць.

— Не хачу. Цыбуліну хіба дай.

Нават у гэтым яны розныя, дзеці яе, — у ядзе. Валя пераборлівае, любіць, каб усё было згатавана самае адмысловае, смачнае, і пры ўсёй сваёй непаседлівасці не хапае кавалак на хаду, а засцілае стол чыстым абрусам, талерачкі ставіць, відэльцы, нажы прыгожа кладзе, адным словам, сервіруе, вучыць не толькі брата, але і яе, маці, культуры.

Таісе Міхайлаўне нейкі час нялёгка было ад такой доччынай акуратнасці і дамавітасці. Сама яна нік не магла пазбавіцца аднаго недахопу, які дзеляў цётцы Хвядоры, на які неаднойчы паблажліва бурчэў Іван. Пры ўсім жаданні бліснуць перад людзьмі, пры ўменні трымаць чысціню, у доме была яна, як

(Заканчэнне на стар. 13).

Гэта было як толькі скончылася вайна. У 1945 годзе. Ляжаў яшчэ разбураны Мінск. Усюды руіны і руіны. Але беларуская сталіца ўжо становілася на ногі. Дзе-нідзе ўзнімаліся, узняўшы галовы, адноўленыя будынкі і, хоць зрэдку, нанова збудаваныя. Жыццё набірала сілу. Мацнела і наша пісьменніцкая арганізацыя. Шмат хто вяртаўся з франтоў. Раслі новыя літаратурныя сілы. Распачалі працу нашы літаратурныя выданні. Я быў прызначаны адказным рэдактарам часопіса «Полымя». Змяшчалася наша рэдакцыя ў адноўленым ДOME прафсаюзаў на плошчы Волі ў адным пакойчыку. Не было ў нас працаўніка, хто б узначальваў працу.

І вось аднойчы ў летні дзень, у выцвілай ад вятроў і сонца франтавой гімнасцёрцы прышоў да нас дэмабілізаваны малады афіцэр. Стройны, падцягнуты, малагаваркі. Аднак мэта свайго прыходу выклаў адразу:

- Хачу працаваць у вас. Можна, ёсць месца?..
- А чаму вы прыйшлі да нас? — запытаўся я.
- Люблю літаратуру!..
- А як вас зваць?..
- Іван Мележ, — паволі адказаў ён.
- А вы самі пісалі?.. — зноў спытаў я.
- Як вам сказаць... І змоўк. Так і не дачулі мы тады яго адказу.
- Мінуў некаторы час. Мы дэведзіліся, што Іван Паўлавіч

Мележ франтавы журналіст, што да вайны спрабаваў свае сілы ў верхах, хоць не паспеў шырока друкавацца. Дазналіся мы пасля, і то не ад яго, а ад другіх, што на фронце ён быў цяжка паранены.

Вось такім, некалькі маўклівым, які не любіў шмат гаварыць і пра перажытае асабіста, мы ведалі яго і пасля.

А працуючы ў рэдакцыі, Мележ дбайна ставіўся да свайго працы, хоць часта наглядзілася, што быццам яму нечага не ха-

— Не, не хачу падводзіць рэдакцыю...

Вось так Іван Мележ пайшоў тады з «Полымя». І сапраўды на творчую працу... На працу дапытлівую, усю ў пошуках, старанную...

А хутка на старонках друку пачалі з'яўляцца яго апавяданні, замалюўкі, артыкулы, а пасля апавесці і раманы... І сапраўды цікавыя, якія адкрылі яму шлях у вялікую літаратуру, а літаратуры далі новае таленавітае імя.

матэрыялы. А найбольш наглядзіў за тым, як раслі і мяняліся людзі, як яны пад жыватворчым уплывам дзейснага жыцця самі рабілі цуды.

Памятаю нашу пісьменніцкую паездку ў Докшыцы. Дзясягненні раёна ў той год захапілі шмат каго. Усіх здзіўляла, як докшыцкія хлебаробы, на некалі вельмі ўсыпанай каменнямі, пясчанай глебе, здолелі сабраць цудбоўны ўраджай. Многа было гаворкі пра першага сакратара райкома партыі

І ён даў гэта сваім цудоўным раманам «Людзі на балоце». Гэты раман знойшоў дарогу да шырокага чытача. А справа ў тым, што раман аб цікавых людзях, аб людзях новага складу, выхаваных партыяй і здольных рабіць сапраўдныя цуды.

Пісьменнік працаваў многа. Мне доўгі час давялося ўлетку жыць побач з ім у Ждэнковічах. У яго быў цвёрды расклад у працы, і ён яго трымаўся. Праўда, побач працаваў яшчэ адзін наш нястомны і таленавіты працаўнік Іван Шамякін, працавітаць якога, відаць, падабалася і Мележу.

У вольныя хвіліны, калі я выходзіў пагуляць у лес, я часта сустракаў там Івана Паўлавіча. І мяне здзіўляла. Як быццам ён не жыві ніякімі клопатамі, апрача творчых. Толькі аб тым, што ўжо ім надрукавана і як да гэтага ставіцца людзі, а найбольш пра свае творчыя планы, гаварыў ён. Канечне, прыгадаў і тое, што яму падабалася з навінак літаратуры.

А крыху адпачыўшы зноў браўся за працу. І вельмі неваваў, калі нешта перашкаджала. А перашкаджала абяка-васць некаторых людзей. Не адзін раз я сустракаў яго ў лесе разгневаным:

— Не магу... не даюць працаваць... Вось чуюце!..

І ў гэты час бачыў я Мележа злосным.

А я чуў, як няўмольна грэмелі радыёрутары ў доме адпачынку «Беларусь», ці на спартыўнай базе «Спартак», хоць гэта было забаронена санітэксцыяй. Я ўпэўнены, што на сумленні тых несумленных людзей, якія не паважаюць другіх, не адзін не напісаны твор Мележам. Ды і другімі, каму даводзіцца там жыць.

У апошнія гады Мележ так увайшоў у творчую працу, што адпрасіўся нават з пасады сакратара праўлення Саюза пісь-

А КОЛЬКІ ЁН МОГ ЯШЧЭ ЗРАБІЦЬ!

пае. Хутка высветлілася, што не хапае проста часу. Аднойчы ён напрасіў вызваліць яго ад пасады.

- Чаму?.. — пацікавіўся я.
- Буду працаваць...
- Дык вы ж працуеце!..
- Узяўся пісаць... — нібы сарамліва прызнаўся ён.
- Ну, дык калі ласка, з пэпехам...
- Не хапае часу!.. А для таго, каб нешта зрабіць што вартае, трэба мне яшчэ пажыць і на Палессі, ды і з'ездзіць тудысюды...
- Дык мы вам дазволім на нейкі час адлучыцца...

Іван Мележ рос год ад году. З кожным новым творам. І не спыняўся на дасягнутым. У пэўны час прыцягнуў шырокую ўвагу яго раман «Мінскі напрамак», у якім ён уклаў усё свае багатыя франтавыя назіранні і тое, што было ім творча сабраным. Асабліваю ж увагу і ўсеагульнае прызнанне атрымала яго шырокае мастацкае палатно «Людзі на балоце», прысвечанае роднаму Палессяю. Ды не толькі прызнанне ўсеагульнае, а і далёка за межамі нашай Радзімы. Нездарма, яму была прысуджана самая высокая ўзнагарода — Ленінская прэмія.

Здавалася б, што пісьменнік дасягнуў усяго жаданага, што можна б і адпачыць. Але не такі характар быў у гэтага знешне спакойнага, як бы нетаропкага чалавека.

Мележ няспынна шукаў. Жыві новымі і новымі задумамі. Не адрываўся ні на момант ад жыцця. Шмат ездзіў. Збіраў

Ульяну Крышталевіч. Нас было шмат. Мы аб'ехалі некалькі калгасаў і саўгасаў. Розныя былі думкі і меркаванні. Мележ найбольш маўчаў, калі вялася групавая гаворка. Але я заўважыў, што ён часта адлучаўся і гутарыў, то з трактарыстам, то з камбайнерам, з брыгадзірамі і аграрыямі, а то і проста з тымі, прастымі калгаснікамі, якія працавалі непасрэдна на полі.

Неяк вечарам, у адной бяседзе, калі мы вярталі, выказаліся розныя меркаванні пра тое, што паспрыяла докшыцкім. Многа было і слухнага. А Іван Паўлавіч, які доўга прыслухоўваўся да ўсяго, на гэты раз цвёрда запэўніў:

— А я вам скажу, уся справа ў людзях. Я нагледзеўся на докшыцкіх і бягомльскіх хлебаробаў, і яны мне нагадалі маіх палешукоў. Тут людзі перамаглі каменне, а ў нас перамагаюць балаты. Пацікаўцеся, што палешукі за людзі!..

І. П. Мележ. Скульптурны партрэт. Аўтар — Г. Мурамцаў.

Нямала было ў мяне значных, цікавых, яркіх сустрэч з людзьмі. Але не ўсе яны пакінулі глыбокі след у душы. Многія—абарвалі, пасвяцілі і згаслі. А тая сустрэча з Іванам Паўлавічам Мележам назаўсёды засталася ў маім сэрцы.

Пасля яе я не раз задаваў сабе пытанне: што ж тады адбылося такое вельмі адметнае? На першы погляд—быццам бы і нічога: звычайная мележаўская гутарка. Ды ў тым васьмі справа, што—мележаўская. Някідая, вонкава спакойная, але глыбока таварыская, чалавечная.

Не прыгадаю цяпер, якая патрэба прывяла тады мяне ў Саюз пісьменнікаў—у тую яшчэ добра абжытую, звыклую для ўсіх, камяніцу на вуліцы Энгельса. У пакоі, дзе знаходзіліся кансультанты, было людзяў. Каля аднаго стала, зазіраючы

ў нейкі рукапіс, гораха дзяліліся сваімі думкамі Тарас Хадкевіч (ён ужо тады не працаваў кансультантам, але ўсё роўна браў пачытаць тавры маладых) і Мікола Гамолка; каля другога, задзіміўшы цыгаркаю, Раман Сабаленка расказваў штосьці вясёлае Уладзіміру Паўлаву, і яны час ад часу дружна ўзрываліся рогатам.

Іван Паўлавіч выйшаў з суседняга кабінета, дзе гаспадарылі сакратары. Адразу, толькі прывітаўшыся, ён палытаў у мяне, што, калі гэта не сакрэт, мяркуецца ў бліжэйшы час апублікаваць у «ЛіМех». Стрымліваючы скупую ўсмешку ў куточках вуснаў, паглядзеў на Рамана Карпавіча:

— Не, тут не пагаворыш—заяшчыліся, у самы смак увайшлі. Ды і дыміць жа Сабаленка, як коміш. Можна, туды зой-

ЗА АКНОМ СВЯЦІЛА СОНЦА...

дзем?—паказаў ён рукою па дзверы, што вялі ў залу пасяджэнняў.—Пагутарым, калі час ёсць.

Зайшлі ў залу. Селі на крайнія ад акна крэслы ў апошнім радзе, паставілі ногі на вузкую драўляную лаўку, спецыяльна прыставаную для гэтага, бо крэслы былі падвышаны—у іх нападточвалі ножкі.

— Ну во, хоць тут няма тлуму сёння... Дык чым нас «ЛіМ» парадуюць?—У голасе яго чулася шчырае зацікаўленасць, глыбокі інтарэс, а разам з тым і як бы нейкі стрыманы папрок. Іван Паўлавіч пазіраў так, нібы чакаў ад мяне чагосьці вельмі важнага і патрэбнага, з добра-змычлівацю і пільнай увагай у глыбокіх зрэнках.

Я тады толькі пачынаў працаваць намеснікам галоўнага рэдактара штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Расказаў яму, што найчасцей дасылала нам рэдакцыйная пошта, што прыносілі самі аўтары. Ён слухаў моўчкі, крыху апусціўшы ў задуменні сваю лабату галаву, не перапыняў.

Слухаў Іван Паўлавіч ого як умеў! У такой вольнай позе я ўпершыню пабачыў яго даўно, у верасні пяцьдзесят пятага года, калі на нарадзе маладых пісьменнікаў у Каралішчавічах чытаў сваё апавяданне «Хто вінаваты». Адарваў на момант позірк ад аркуша, і ў вочы адразу кінулася яго засяроджанасць. Мне пабачылася ў ёй штосьці такое значнае, што я нечакана збынтэжыўся і некалькі секунд стаяў моўчкі. Мільгнула думка: «Чаго ён так?». Пасля, калі абмяркоўвалі апавяданне, я зразумеў, з чаго

ішла яго ўвага: адзінае—з жадання ўсё ўлавіць, на ўсім разабрацца. Ён выказаў свае меркаванні па кожнай, нават самай дробнай дэталі—анічога не прапусціў.

Калі я з большага расказаў пра рэдакцыйныя справы, Іван Паўлавіч загаварыў пра тое, што чытаў у штотыднёвіку. Скупа, нешматлоўна, але канкрэтна. Фраза — думка. Выказаў заўвагі па некаторых публікацыях, па газэце ўвогуле. Уарушана, шчыра і зацікаўлена звярнуў увагу на істотныя недахопы. Тады я пабачыў яго яшчэ больш цвёрдым і непахісным у сваіх перакананнях, чым ён уяўляўся мне заўсёды. У ім угадвалася тая выключная сіла духу, якая ўласціва людзям, што глыбока адчуваюць сувязь з жыццём і спаўна ўсвядомілі сваю адказную ролю ў грамадстве.

А чытаў ён, аказваецца, публікацыі не толькі па літаратуры—і па тэатру, і па выяўленчаму мастацтву, і па культуры. Мясце здавіла і абрадавала: нават тыя, пра якія мы іншы раз меркавалі, што адрасваліся яны сельскаму культасветработніку, ён таксама чытаў.

Я слухаў навольную плынь яго роўнага голасу і раптам уваміў у крыху напярэдлай інтанацыі нейкую напоўненую ўнутранай сілай значнасць. Гаварыў ён тады пра творчасць маладых пісьменнікаў.

— Безумоўна, добра, што наша беларуская літаратурная газета не скупіцца аддаваць свае старонкі пачаткоўцам. Аднак, думаецца мне, варты больш удумліва і сур'ёзна падыходзіць да адбору твораў. Першая пуб-

лікацыя ў рэспубліканскім друку, вядома, заахвоціць аўтара. А заахвоціць, зразумела, трэба таго, хто мае здольнасці. І самае галоўнае—неабходна дбаць пра сапраўдны талент. Не прагледзець яго, не растаптаць. Бо ён ішчы раз—як той кволы расток. Прабіўся, вытыркнуўся між камяняў, а тут на яго незнарок—ботам.—Сказаўшы гэта, Іван Паўлавіч спыхаўся:—Што гэта я—усё роўна як павучаю. Не павучаю, не проста захацелася выказаць, што на душы ляжыць.

Потым ён асцярожна пачаў распываць, над чым я працую, што ў мяне ў задуме. Я расказаў, а ў самога ўвесь час было такое адчуванне, што ён трымае яшчэ нешта на ўвазе, што яшчэ нешта карціць яму. І я не памыліўся. У той момант, калі я падумаў, чаму ён не завадзіць пра тое гаворку, што яго стрымлівае, Іван Паўлавіч раптам спытаў:

— А як ты, Аляксандр, пачуваеш сябе?—Адразу крыху збынтэжыўся—ці не крапаў чаго балочага, такога, пра што нялёгка мне гаварыць, і паспешліва дадаў:—Гэта я дачуся нядаўна, што ты перанёс цяжкую хваробу сэрца.

Ён мяне заўсёды называў так—Аляксандр.

— Па-рознаму бывае,—адказаў я.—Іншы раз адараецца, што і адгукваецца тая немаг.

— Хочаш ці не хочаш, а трэба ўжо, Аляксандр, і ашчаджаць сябе.

— Але ж яно, калі працяю заняты, дык быццам бы і не дужа кволішся.

— Во-во,—ажывіўся Іван Паўлавіч.—Калі працяю за-

АБ ПЕРАЖЫТЫМ...

меннікаў БССР. Расказаў пра свае намеры. А намеры былі вельмі цікавымі. Ды ён даводзіў гэта і новымі апавяданнямі, і артыкуламі, і сваімі выступленнямі, калі сустракаўся з чытачамі.

Усе мы былі ўпэўнены, што Іван Паўлавіч многа зрабіў, а яшчэ больш можа зрабіць. Тым больш, што быў ён поўны творчага гарэння. Адно замучала — пісьменнік часта наведваў бальніцу. Але — пры сустрэчы, бачачы яго статнага і прыгожага, ды і не хворага на выгляд, думалася, што недалёганні пройдучы.

Аднак няўмольная хвароба ўдарыла жорстка і нечакана. Неяк я накіраваўся ў лячэбніцу. Прышоўшы, сустрэў на двары пэтра Браніслава Спрычана. Той прагульваўся. Ён мне расказаў, што тут жа Іван Мележ.

— А як ён сябе адчувае? — пацікавіўся я.

— Ды робяцца доследы... А сам Іван Паўлавіч трымаецца спакойна.

— Перадайце яму прывітанне! — папрасіў я.

А вечарам вестка, як абухом па галаве — Мележа няма!

— Як жа так!.. — спытаўся я зноў Браніслава Спрычана назаўтра. — Вы ж казалі, што як быццам нічога...

— Ды так яно і было. Развітаўшыся з вамі, я пабачыў яго на калідоры. Перадаў прывітанне. Ён падзякаваў. І здавалася, што нішто яму не пагражае. А праз некаторы час мы дачакаліся, што ў палате яму стала добра, і ён знік раптоўна.

Так, вельмі рана адышоў выдатны майстра нашай прозы Іван Мележ. Выдатны грамадзянін і цудоўны чалавек. А колькі ён мог яшчэ зрабіць!

Дзякуй жа сардэчнае і за тое, што стварыў ён дбайна і таленавіта!

Пятрусь БРОўКА.

няты... Я не меў на ўвазе, што ашчаджаць — значыць ні кроку, ні руху лішняга не рабіць. Наадварот, ашчаджаць сябе — змагаючыся з немачу працаю, без якой ты не можаш жыць.

Мяне дужа кранула яго ўвага і чуласць. Яна падбадзёрвала, надала мне цёплай, светлай уніяскасці. Нічога такога, што паспрыяла б нейкім асаблівым адносінам Івана Паўлавіча да мяне, я не зрабіў, а вось жа знайшлася ў яго гэтая шчырая душэўная вычліваць.

За акном з чыстага, светла-блакітнага неба ярка свяціла зыркае сакавіцае сонца, звіль-дзінькалі каляжы.

— Вунь Шамякін ці Кулакоўскі... Як прыцісне іх — глытаюць розныя пілюлі, а тым часам — маюцца за пісьмовым сталом.

Іван Паўлавіч змоўк, на твар яму паклаўся лёгкі цень. У той момант, мусіць, у галаве ў яго прамільгнула нейкая думка пра сябе. І я падумаў: «А сам ты, дарагі Іван Паўлавіч... Як упарта сам ты змагаешся з бяскрытнай няўмольнай хваробай за сваім пісьмовым сталом! Колькі ты сам і чэрпаеш і аддаеш там сілы ў імя літаратуры, у імя жыцця!»

— Ну, вось мы і пагутарылі. Аляксандр. — Іван Паўлавіч усміхнуўся. — Ды і там пацішэла ўжо. — Ён кінуў галавою на дзверы, што вялі ў пакой кансультантаў.

...Такім ён, Іван Паўлавіч Мележ, паўстаў перада мною ў той сціплай гутарцы: увесь у клопатах пра літаратуру, пра чалавека. Абнабдзёваючы, добрым і мудрым мне запомніўся погляд яго ўважлівых вачэй на развітанне.

Было гэта ў семдзесят чацвёртым годзе.

Аляксандр КАПУСЦІН.

...Песні партизан. Алая заря, Молодость моя — Белоруссия...

Гэтыя радкі ўспамінаюцца перад карцінай Віктара Грамыні «Песня пра мой атрад» (1977 г.).

Шчырасць і задушэнасць вызначаюць карціну. Мастак ішоў ад перажытага: ад жывых, ніколі не гаснучых успамінаў.

Ад перажытага ішоў ён, працуючы над карцінай «Жанчынам Вялікай Айчыннай прывітаеца», над палотнамі «Зямля».

ля», «Цшыня», «Чырвоныя землі Полаччыны», «Чарвячак ваозера ўначы». У іх — вобраз роднай зямлі, якая шмат папактавала, але выстаяла.

Здаецца, перад намі распіраецца тая ж зямля ў «Песні пра мой атрад». Трывожнае месечнае святло нібы зліваецца з зарывам вярхоў пажараў: пранізвае воблакі, што плывуць над зямлёю цяжка, стомлена; адбіваецца барвовым водбліскам у возеры; водбліскамі, якія то ўспыхваюць, то гаснуць, младаецца на берагі, на маленькую прыбрэжную асачку.

Прырода стварае тут выразнае, адпаведнае настрою людзей асяроддзе. Пры ўсёй актыўнасці пейзажу атрад коннікаў, які ідзе ўздоўж возера, з'яўляецца галоўным героем карціны.

Жыва адчуты і перададзены рытм руху людзей і коней, выразны іх сілуэт. Яны жывуць у прасторы. Рукава-аранжвае дрэўца на пярэднім плане ўяўляецца вартавым і саюзнікам партизан. Яно — малая частачка роднай зямлі. У людзях перанануца перададзена праўда харантараў, праўда адносін і перажыванняў, іх мужная прыгажосць.

Карціна вабіць да сябе, робіць гледача саўдзельнікам падзеі, актыўна ўплывае на

яго пачуцці і думкі, усім сваім ладам нагадвае ўсхваляваную песню аб партизанах Беларусі.

За знешняй стрыманасцю і ўяўным спаноем коннікаў «чытаецца» сабранасць, рашучасць, адданая мужчынская дружба, гатоўнасць мужна сустраць небяспеку, каб абараніць бяспонца дарагое — маленькае дзіця, якое так даверліва прыхінулася да свайго выратавальніка.

Усё колернае і танальнае вырашэнне гэтай рамантычнай карціны, яе кантрасты выклікаюць настрой прадчування бою, трывогі і разам з тым упэўненасці ў перамоце.

Карціна напісана жывой памяццю мастака пра незабыўны час Вялікай Айчыннай вайны, пра таварышаў сваіх, дарагіх рысы якіх увасобіў ён у вобразах партизан. У карціне пазнаем мы характэрныя рысы пейзажу Віцебшчыны.

В. Грамына зрадніўся з тэмай беларускіх партизан. Ён прывітаў ён яшчэ свае дыпломныя работы ў Мінскім мастацкім вучылішчы і ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце. Карціна «Песня пра мой атрад» прыцягвае і паглыбляе пошуні мастака. Яе кампазіцыя, увесё вобразны лад выклікае думку пра тое, што гэта песня не толькі пра яго атрад, але і пра вялікі ўсенародны подзвіг у суровы час вайны.

Ф. ЛЕЙТМАН.

...І БАЧЫЦЬ ВЕЦЕР!

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7).

чужаннем паўнаты жыцця. І за ўсім гэтым пазнаеца яшчэ адзін важны душэўны план — аўтабіяграфічны ўспамін пра перажытае:

Я б не хацеў трывожнаць успамінаў.
Але ў дзяцінстве — з дзецінці гядоў! —
Буханак менш мы бачылі,
Чым мінаў,
Варожых гіляў больш,
Чым жалудоў...

Цудоўна ўмее выявіць пэст роднасць з пазіі, з чалавечнасцю і працы, і прыроды, і штодзённасці:

Садок вясёры, садок ружовы
Густога ветру абдаў струмень.
Аб яблык шоркнуўшыся
младовы,

Звініць прамень...
Адкрыты ў хатах смалістых
дзверы,
Над свежым хлебом блішчаць
нажы,

Пара спачынку, пара вясёры,
Пара цішы.
Выходзіць з кузіні ў адзінні
чорным
Каваль стамлены і ля двара
Спыніўся: ціха — шырокім
горнам
Шуміць зара.

У арганічнай, натуральнай танальнасці гаворыць пэст аб радасным і балючым, аб мінулым і будучым, аб бліжнім і далёкім. Яго пазіія то ціха крынічыць на лугавым улонні, то бурна грывіць паміж высокіх гор, яна ў побытавым — патэтычная, а ў патэтычным — бытавая...

Многія вершы Сцяпана Гаўрусёва маюць акцэнтаванае сцвярдзальна-радаснае гучанне. Пэст увесь памкнёны ўперад, апанаваны будучыняй. І адначасна з якой дакладнасцю, з глыбокім адчуваннем рэальнага драматызму жыцця ўмее сказаць ён аб самотным, балючым — ды так, што і ўзрушваецца разам з ім горыччу страт, непапраўнасцю бяды, і

вастрэй адчуваеш хараство свету, і пранікаешся глыбей нечым добрым, чалавечым, і аб многім усхвалявана, растрывожана думаеш.

Перачытайце верш «За прыгумнем — ядранае жыта...» Усё тут лучыцца ў адзінства: пазіія вясковага жыцця, салядкі сон маленства, прасторнасць наваколля і — нейкі падтэкставы сум, няўлоўнае шкадаванне, якое скажацца толькі ў самым канцы верша і адразу ж праніжа сабою ўвесь змест:

Чапляюцца духмяныя травіны
За кожны лісцік, за любы сучок.
І поту залатыя ручаінкі
Цякуць у бацькі з загаралых шчок.

Вядома, мне спякота гэтаксама,
І я скрозь пацярху-мітульгу
Крычу з аднаем безгалосым: —
Ма-ма-а! —
І аніж дазвацца не магу.

Ціха ўлятаюць у акно лаптаўкі, тонка звоняць правады, чуюцца журба неадляцеўшых журавоў, залаціцца ліст кляновы, плачучы сінія аўсы... — і ўсё гэта адгукаецца ў сэрцы пэста і становіцца пачуццём, далучаецца да яго каханя, трывогі, летуценняў, яго роздому аб перажытым, думак аб жыцці і часе.

Гаўрусёў — майстар гарманічнай, выразнай формы, нярэдка вельмі гнуткай, натуральна падуладнай настрою, сувяднаведнай сутнасці і мэце гаворкі. Дакладнасць настройкі — рыса яго таленту і адзнака пэтычнага стылю. Выразнасць падрабнасцей і натуральнасць цэлага, памкнёна да прастаты («і ў тым складанасць прастаты, каб проста перадаць складанасць...») дазваляюць яму быць самім сабою і вельмі запаветнае і ў «ціхім» пейзажным малюнку, і ў публіцыстычна-прамоўніцкім вершы, узнімаць лірычную споведзь ад інтымных пачуццяў да сацыяльнага пафасу.

Нават у самых маштабных яго

вершах, выведзеных да ўсялякага, касмічнага, пэтычнага выяўленне захоўвае ўнутраную сувымернасць вобразнасці і пачуццяў, форма застаецца скрыўленай, нескажонай. Пра гэта варта сказаць, бо вельмі часта, на жаль, мы сустракаем сёння ў пазіі аматараў дробных эфектаў, што звычайна з чыста «тэхнічнай» сферы пераходзяць у сферу духоўную, маральную. (Вось чытаю, напрыклад, радкі з апублікаванага нядаўна верша П. Макаля: «Ляціць арбітаю крывою зямля — мы ўпарта поле полем...» Дзе ля чаго тут гэтая скрыўленая для рыфмы арбіта — вельмі гэта далёка ад рэальных адчуванняў людзей, занятых польнай працай, ад сапраўднага народнага светаўспрыняцця. І хоць чаца нагадаць крылатыя словы: «Насколько скромней нас самих вседневное наше бессмертье...»)

Не магу чытаць без хвалявання журботны верш Сцяпана Гаўрусёва «Каб аж гай шумеў». Смерць друга-пэста (верш прысвечаны памці Сымона Блатуна) перажыта тут надзвычай глыбока, і як сказана ў вершы пра многае балючае, невыказнае:

У люднай адзіноце
У ішчасця на краю,
На персямглай ноце —
Замоўніць салаўю.

У песняным раздоллі
Аду пацеху меў —
Людскую бачыць долю,
Каб ажно гай шумеў.

Так прастарнелі грудзі,
Так шасталі лісты,
Што не адчулі людзі
Навокал пустаты...

Трэба б спецыяльна сказаць аб важным і скразным матыве ў пазіі Гаўрусёва — памці аб вайне, перажытай у дзяцінстве. Мабіць, сярод пэстаў яго пакалення, менавіта ў творчасці Гаўрусёва гэты матыв прагучаў у свой час узбуўнена і важка, ледзьве не злічна:

Я вырас пад гарматнымі
стваламі,
Я мераў час секундай, а не
днём.
Я вызначаў свой рост не пад
сталамі —
Пад расчыхленай пашчай,
пад агнём.

У сорак першым на загоне мёртвым,
Гарматы білі ворага ва ўпор.
І я падрос, калі ў сорак чацвёртым
Яны агонь перанялі за бор.

Туды, туды, дзе цень адстаў
ад ната —
Ён гатак бег назад, што і пасля

Не мог апомяцца.
Як ствол пасля адната,
Наперад падавалася зямля...

У зборніках вершаў «На грэбнях хвалі» (1959) і «Шчодрасць» (1962), ды і ў наступных кнігах пэста памяццю вайны вызначаецца вельмі многае: і лад пачуццяў, і роздум аб сучасным свеце, і характар, і светапогляд аўтара... У новай кнізе «Водсветы» зноў і зноў гучыць гэты матыв — з яшчэ большай асабістасцю, напружанасцю і драматызмам.

Шкада, што нашы крытыкі вельмі мала пісалі пра Сцяпана Гаўрусёва. Пасля глыбокага артыкула Р. Бярозкіна «Шлях да вышынь», апублікаванага ў «Ліме» больш за пятнаццаць гадоў назад, у нас, здаецца, больш не было шырокай, грунтоўнай гаворкі пра творчасць таленавітага пэста. Было б карысна пагаварыць не толькі пра яго многія ўдачы, але і пра тое, што абмяжоўвае, стрымлівае яго хаду. Я маю на ўвазе не столькі асобныя выдаткі імкнення да маштабнасці, планетарнасці (гэта відавочна), колькі пэўную статычнасць унутранага жыцця, што пазначылася ў апошніх кнігах. Хоць чаца большай рухомасці, актыўнасці натуре ў раскрыцці новых рыс часу, новых разнастайных маральна-духоўных калізій жыцця...

Я люблю чытаць і перачытваць вершы Сцяпана Гаўрусёва. Моцная, сапраўдная пазіія, сугучная нашаму часу — хай яна нарошчвае сваю сілу і па праву заваёўвае ўвагу многіх чытачоў.

Варлен БЕЧЫК.

Да пачатку спектакля заста-валася яшчэ мінут дзесяць. Гледачы з цікаўнасцю глядзелі на раскрытую сцэну, якая была загрузаваная сялянскімі фурманкамі, скіданымі ў кучу рознымі рэчамі. Калі пры поўным яшчэ асвятленні глядзель-най залы група удзельнікаў спектакля пачала дзелавіта разбіраць гэтую «звалку», у ру-ках кожнага з іх аказаліся то багетная рама з разарваным папалам партрэтам апошняга расійскага манарха, то предме-ты царкоўнай службы, то нейкія «жалезкі» — ці то кайдан-ны, ці то прылады для ката-вання. Увесь гэты «хлам стар-рой Расіі», нарэшце, склалі ў дальнім кутку сцэны, дзе ві-даць былі невыразныя абразы нізрынутага іканастаса. На сцэ-нічнай пляцоўцы засталіся толькі драўляныя фурманкі, якія ў далейшым стануць ас-ноўным кампанентам сцэнаграфіі спектакля. Паводле рэжы-сёрскай задумкі разнастайныя канфігурацыі фурманак адзна-чаць любое месца дзеяння, за-хоўваючы, пры ўсёй умоўнасці і абагульненасці рашэння, праўдзівасць і гістарычную канкрэтнасць падзей. На маю думку, сцэнаграфія спектакля «Ярасць» у Магілёўскім аблас-ным тэатры драмы і камедыі — сур'ёзная і прынцыповая творчая ўдача мастака Л. Ле-шчанкі.

Гледачамі ў той вечар былі навучніцы Бабруйскіх тэхніч-ных вучылішчаў. Як яны ўспры-муць гэтую старую п'есу, напі-саную напэўнабытым савецкім драматургам Яўгенам Яноўскім амаль паўстагоддзя назад?

...1929 год. Першы год самай першай пяцігодкі. Пачатак кал-лектывізацыі. П'еса была тады

не толькі актуальная, але і зла-бодзенная. Працэс сацыяльна-га абнаўлення вёскі набываў тут канкрэтна вобразнае ўва-сабленне. Драма захавала нап-ял тагачаснай класавай ба-рацьбы. Адкрытыя і замаскіра-ваныя класавыя ворагі не губ-лялі надзеі на гібель Савец-

і сакавітыя. П'еса ставілася ў пачатку 30-х гадоў, у тым ліку і на сцэне тагачаснага БДТ-1 (цяпер купалаўскага). Тэатр у Бабруйску прачытаў «Ярасць» амаль праз пяцьдзесят гадоў вачамі мастака, які мысліць во-стра, глыбока партыйна і су-часна. Рэжысёр Ф. Пуховіч ад-

цыі раней Каўрова ігралі ледзьве не юродзівым, гэтым барадатым пудзілам, што ба-дзеецца па вёсцы. У артыста Б. Баева гэта акуратна паголе-ны, дагледжаны чалавек у чыр-вонагвардзейскім шынялі. Тым самым адразу ж быццам узвы-шаюцца вобразы яго жонкі,

ён мне! Здацца, руку сабе за яго адцяпы гатоваў! Але мужа страціла... А толькі не пакрыўд-жу яго. Не пакрыўджу!

Асобныя сцэны артыстка пра-водзіць так глыбока, з такім тэмпераментам, што гэта дазва-ляе гаварыць пра Л. Бархатаву як пра вельмі перспектыўную актрысу з шырокім творчым дыяпазнам.

Яркі і своеасаблівы А. Пар-фяновіч у ролі бедняка Скры-па; пераканальная і надзвычай эмацыянальная А. Бендава — настаўніца Смагіна, з вялікім пачуццём жыццёвай праўды і неласрэднасцю іграе артыст В. Галец дзесяцігадовага Анд-рэйку.

Палітычная вастрыня і сацы-яльная значнасць асноўнага канфлікту п'есы і спектакля дэ-сягаецца галоўным чынам дзя-куючы таму, што вельмі дак-ладна і глыбока раскрыты воб-разы варожка лагера.

Артыст Д. Марозаў у ролі міраеда-багацця Мікіты Баева стварае вобраз небяспечнага і мацэрага драпежніка. Нікага спрашчэння, нікага націску. Разумны, хітры, выкрутлівы. Га-та вораг люты і бязлітасны. Ён спрытна жангліруе новай палі-тычнай тэрміналогіяй і маскі-руецца пад гэткага дбалата земляроба. Таму і ўдалося яму стварыць так званая таварыст-ва па калектыўнай апрацоўцы зямлі, у якое ўвайшлі адны ба-гацеі. У іх і коні, і севякі, і ма-лацілкі, і збожжа прыхавана досыць. Каго купіць, каго ў го-радзе ўлагодзіць, каму зерней-ка пазычыць — усё згодзіцца, усё пойдзе ў лад, абы дыскрэ-дытаваць і падараваць яшчэ не асвоены калектыўны спосаб гаспадарання.

Варты яго сакратар сельса-вета Пташкін у выкананні Ю. Краўчанкі. Подлы кар'ерыст і фанабэрысты бюракрат, які прыляпіўся да бальшавіцкай партыі, вопытны дэмагог і заў-зяты жулік, ён разам з бяз-вольным і недалёкім старш-ней сельсавета Кесцюком (Я. Гоўша) ператварае Савет у выгадную шырму, за якую ха-ваецца ўся антысавецкая бры-дота. Не губляючы пачуцця меры і жыццёвай праўдзівасці, Ю. Краўчанка праводзіць асоб-ныя сцэны на мяжы гротэску, Сьвапанасць, юрліваць, бяда-ліваць, нахабнасць, дагодлі-ваць і прага ўлады, дробная мсціваць і жыццёвы страх перад адплатай — усё гэта жы-ве ў вобразе ў нейкім дзівос-ным дыялектычным адзінстве.

Добра, што амаль усе ад-моўныя персанажы не спра-шчаны, што барацьба з імі не пададзена аблегчана. Добра, што акцёры іграюць гэтыя ролі з вялікай псіхалагічнай праў-дай сцэнічных паводзін.

Пройдзе ўсёго толькі два га-ды пасля падзей, адлюстраван-ных у п'есе, і ў рэальным жыц-ці паўстане пытанне ліквідацыі кулацтва як класа і ачышчэння партыі ад шкурнікаў, аванту-рыстаў, карысталюбцаў — усё, хто прымаўся да яе. Гэта леш-цыя докля ідэялай і сацыяльнай значнасці выкрытых у п'есе з'яў, ярыяе і вобразнае ўвасаб-ленне ліхх глядач убачыў у спектаклі «Ярасць».

Праўда, не ўсё ў пастаноўцы адзначана прыкметай высокага густу. Не ўсе акцёры працу-юць у адзінай сучаснай сцэніч-най эстэтыцы. Ды ўсё ж верх бяруць сапраўды каштоўныя якасці. Спектакль па праву стаў падзеяй у творчым жыц-ці тэатра. Ён хвалюе, узбагачае глядача глыбокім раскрыццём мінулага, дапамагае лепей асэнсаваць цяперашняе і пры-мушае думаць пра будучае. Га-та поўнасцю пацвердзілася для мяне той увагай, тым затоеным хваляваннем, з якімі глядзелі «Ярасць» маладыя бабруйчане.

С. КАЗІМІРОУСКІ,

заслужаны дзеяч мастацтваў
БССР.

ЗА ЎЛАДУ

САВЕТАЎ

П'еса Я. Яноўскага «ЯРАСЦЬ»
у Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі
(БАБРУЙСК)

кай улады. Сур'ёзнай контррэ-валюцыйнай сілай было кулац-тва, якое не раз спрабавала самкнуць руку голаду на шні маладой Савецкай рэспублікі. Усё гэта раскрыта ў п'есе праўдзіва і псіхалагічна дак-ладна, яе характары — буйныя

мовіўся ад паказу архаічных момантаў таго, што сёння стра-ціла сваё колішняе значэнне. Асабліва плённая была работа рэжысуры з выканаўцамі ро-ляў.

Першы прыклад — артыст Г. Кліменка. Яго сакратар вы-скавай партыі Сцяпан Глоба моцны не толькі сваёй бескам-праміснасцю ў барацьбе з вора-гамі Савецкай улады, але і глы-бокай чалавечнасцю, гарачай перакананасцю ў правільнасці сваёй справы. Цікава яму. У родных Аўраіах кулакам уда-лося паралізаваць работу сель-савета. Галечка, неўраднай, га-ладуха дапамагла ворагам пад-парадаваць сабе многіх бедных сялян. Хлусней і дэмагогічней су-меі агавябіць сумленнага са-вецкага актывістаў. Маральна разліжылі сакратара сельса-вета і яго бязвольнага старшыню. Нават у памсамольскую ічэйку яны працягнулі сваё падня-зале. І кожны смутку, ярасці, пачуцця ўласнай годнасці, непа-хіснай веры ў сілу партыі і Са-вецкай улады раскрылае ў сва-ім героі артыст, калі яго Сця-пан дыктуе настаўніцы тры-воннае пісьмо ва уком:

— Пішыце, што калі цяпер дапамогу не дадуць, быць ку-лаччу і іншай контры ў Савец-це... А яшчэ пішыце, што зброю не складаем і вядзем бой у поўным акружэнні з усялякай свадатой... І яшчэ пішыце, ня-хай не забываюцца на дырэктыву ЦК. Хай памятаюць, што без вёскі, без мурэйка не лабуду-ваць сацыялізму! Сцяпан Глоба, партбилет семінаццаць тысяч дваццаць пяць... Кропка!

І калі ён у фінале спектакля, парэзаны і амардаваны, а'ў-лечыцца перад ворагамі сваімі, якія паспелі ў апошнюю хвілі-ну забіць яго франталога слбра Сямёна, акцёрская ігра набывае сапраўдную трагедыйнаую моц.

— Што ж гэта, мурэйка? — разгублена пытаецца бедняк Мітрафан Скрып. У адказ — нягучны, але вельмі пранізісны, крыху блытаны голас Глобы:

— Вой!.. З галечкай. За хлеб... За новага чалавека. В-о-о-о не спо-ончаны!

Так працягла, са смуткам і мужна вымаўляе Г. Кліменка сваю апошнюю фразу героя. Такі Сцяпан — бясспрэчная творчая ўдача артыста — у мно-гім выначыў удачу спектакля ў цэлым.

Асобнай увагі варты выка-наўца найбольш складанай ро-лі Сямёна Каўрова — Б. Баеў. Герой грамадзянскай вайны, камандзір партызанскага атра-да Каўроў у 1918 годзе трапіў у рукі белагвардзейцаў. Жор-стка паздэкаваліся з яго каты. Адсеклі кісці абедзвюх рук, выразалі язык. Вось такім і жыве ён 10 гадоў у сяле, ра-зумны, смелы, моцны і вяля-вы чалавек без рук і без язы-ка. Па старой сцэнічнай трады-

яскавай актывісткі Марфы, і сына Андрэйкі. Іх чулыя адно-сіны да Сямёна падкрэслваюць-ца вельмі такім строгім і выса-кародным знешнім абліччам знявечанага героя. Без'языкі і бязрукі бальшавік, ён усё ж на-водзіць страх на ворагаў Са-вецкай улады. Ён, як цень, со-чыць за варожымі падкопамі і ўрэшце выкрывае іх. Яго язы-ком робяцца званы царкоўных званіц, якія ён апантана раз-гойдае, заклікаючы народ да рэвалюцыйнай пільнасці. Ён страшны для ворагаў, ён ласка-вы і кранальны ў сцэнах з сы-нам, ён па-мужчынску глыбока няшчасны ў сцэнах з жонкай. Ён па-сапраўднаму рамантычны з прыціснутым да грудзей чырвоным палотнішчам. Галоў-нае тое, што ўвасабляючы та-кую жудасную знявечанасць, часам бессэнсоўна мармычачы, цяжка варочаючы абрубкам языка, бездапаможна махаючы абрубамі рук, артыст пазбя-гае і намёку на паталогію, за-хоўваючы вялікую чалавечую абаяльнасць і сапраўдную аду-хоўленасць.

З жаночых роляў трэба вылу-чыць ролю Марфы Каўровай, сельсаветчыцы, жонкі Сямёна. Артыстка Л. Бархатава стварае вельмі мяккі, вельмі жаночы, народны характар. Яе вобраз напоўнены нейкай асаблівай ду-шэўнай чысцінёй, шчырас-цю, дабротой, гумарам. Ме-навіта такою ўпершыню з'яў-ляецца яна перад намі. Толь-кі-толькі вярнулася з гора-да. Герэзліва і захопленна расказвае народу, як яна «ва-явала» ў кабінетах высокага га-радскога начальства і як дабі-лася, нарэшце, каб той адзіны трактар перададлі арцелі бед-някаў, а не «ліпаваму» тавары-ству кулакоў і багаццяў. З якім кранальна-наіўным гонарам па-зірае яна ў гэты час на Сцяпа-на Глобу і з якой нескаванай любоўю той глядзіць на яе! І гэты нямы дыялог — пачатак новай тэмы спектакля. Спаква-ля раскрываецца глыбокая аса-бістая трагедыя гэтых двух моцных і прыгожых людзей.

Сцяпан Глоба марнуе жыццё ў адзіноце, бо даўно і блізка-на кахае змужоную Марфу, і даўно ўжо сам ён любіць. У па-рыве жаночай шчырасці Мар-фа, захлынаючыся слезамі, прызнаецца, як цягне яе да яго:

— Цягне, Сцяпа, цягне! Любы ты мне! І не разбэшчана я не я, не валадуга якая, а цягне! Во... Дзесяць год... Дзесяць год... Я пры жывым мужы ўдова я ста-ла. Дзесяць год як Сямёна... Не мурэйка ўно... Ян брата любію яго! Як сын пакалечаны дарагі

ПРЭМ'ЕРЫ

Новы спектакль «Пастна» (па п'есе Агаты Крысці) пастаўлены рэжысёрам Барысам Раманавым у Магілёўскім абласным драма-тычным тэатры. Сцэнаграфія Марка Волахава, кіраўнік пастаноў-ні — галоўны рэжысёр тэатра Юрый Міроненка.
На здымку: Моллі Рэлстон — Г. Апанасенка, Дняйс Рэлстон — А. Рубашкін.

Фота А. ГОЛЬША.

ЛЮБИЦЬ І РАЗУМЕЦЬ СВАЮ АУДЫТОРЫЮ...

Яе шлях на сцэну быў даволі звычайны. Дзяўчынка яна спявала ў хоры Палаца піянераў; скончыўшы школу, паступіла спачатку на падрыхтоўчае аддзяленне кансерваторыі, а затым на вакальны факультэт. Здарылася так, што яшчэ да дзяржаўных экзаменаў і нават без аркестравай рэпетыцыі Тамара Шымко дэбютавала на сцэне беларускага опернага тэатра ў партыі крыштальна-чыстай гэтаўскай Маргарыты («Фаўст»). І ўжо тады ў юнай спявачцы можна было ўбачыць якасці, якія склалі пазней асаблівасці яе таленту: яркае прыроднае дараванне, высакародную прастату і шчырасць вакалізацыі, імкненне да глыбокага эспірацыйнага задуму і стылю кампазітарна, бездакорны густ і дакладнасць вобразнага мыслення. Праз год пасля пачатку работы ў тэатры салістка оперы Тамара Шымко была ўдасцоена ганаровага звання заслужанай артысткі БССР.

Творчае крэда спявачкі можна сфармуляваць так: спевы і сцэнічны вобраз павінны быць адзіным і ўнутрана апраўданым. Імкненне ў кожнай сваёй рабоце дасягнуць гэтай мэты прывяло да таго, што вобразы, створаныя Т. Шымко на беларускай сцэне, сталі здабыткам нацыянальнага мастацтва. Сама спявачка гаворыць: «Мне пашансавала. Я раблю ў сваім жыцці тое, што люблю больш за ўсё. Але работа мая лёгкая і больш складаная, чым у драматычнага акцёра, перш за ўсё таму, што оперны спявак павінен дасягнуць сінтэзу сцэнічнага майстэрства і вакала. Разумеючы гэтага прыйшло не адразу. Спачатку я проста спявала, з эдавальненнем выступала ў самых нязначных ролях. Але з гадамі, з вопытам з'явілася патрэба ствараць вобраз, аналізаваць спевы, музычны матэрыял, з'явілася імкненне надзяліць яго індывідуальнымі рысамі характару, зрабіць так, каб слухач забыў, што гэта опера».

Таленту Шымко пачуццёвыя самае кантрастнае вобразы гераіні ў операх кампазітараў розных эпох і стыляў. Рамптычная і высакародная Маргарыта ў «Фаўсце», пазітыўная, але легкадумная Манон, шчырая і пакорлівая Марыся ў «Міхасю Падгорным», горача закаханая і душэўна чыстая Дэдэмона... Нарэшце, адна з апошніх работ — Эльза ў «Лявоні» дзе спявачка выказала і свой эстэтычны ідэал: гарачую веру ў перамогу добра і святла над цемрай ілжы і каварства.

Кожнаму са сваіх амаль чатырох дзесяткаў вобразаў артыстка надавала індывідуальна-заванія псіхалагічныя рысы, жанравую своеасаблівасць. У дасканаласці ваджаючы мастацтвам пераўвасоблення, яна дапаўняе вакальны партрэт дакладна знойдзеным ланкамі і ёмістым сцэнічным малюнкам. Але ёсць усё ж момант, які аб'ядноўвае ўсе гэтыя работы: пачуццё праўды.

Уражвае ўласціва для Тамары Шымко гармонія голасу,

знешнасці і акцёрскай сутнасці. Але як бы багата ні адарыла чалавека-артыста прырода, патрэбна яшчэ праца, праца пастаянная, упартая, настойлівая. У гэтых адносінах Тамара Іванавіч паказвае прыклад новаму пакаленню беларускіх спявакоў. Яна заўсёды ў форме, заўсёды працуе ў поўную сілу.

З вялікай цэльнай гаворачы пра яе таварышы па прафесіі. Вось словы народнага артыста рэспублікі Анатоля Генералава: «Мы пачалі працаваць у тэатры амаль адначасова. І ўсе гэтыя гады я захапляюся выдатнымі чалавечымі і акцёрскімі якасцямі Тамары Іванавіч. Наша першая сумесная работа была ў оперы Масне «Манон». Я да гэтага часу не магу забыць вобраз, створаны Шымко: чысціня вакала, тэхніка — выключная, эмацыянальнасць і абаянасць — непаўторныя. Тады ж я пераканаўся яшчэ ў адным таленце Шымко — таленце чалавечай «кантактнасці» з партнёрам. Гэта дапамагае ёй заўсёды ствараць на сцэне атмасферу добразначнасці і ветлівасці. Галоўнае ў яе характары, на-мойму, — сумленнасць, унутраная сіла, вялікі прыродны розум, воля, вытрыманасць і прыніжванасць у адносінах да справы і таварышаў. І гэтыя якасці ярка праявіліся ўжо ў маладосці, калі, здавалася б, цалкам дачынальны і гарачлівы рашэнняў, і неабдуманасць учынкаў. Мне давялося разам з Тамарай Іванавіч быць на гастролях у Бухарэскай оперы, дзе па ўзрушанай рэакцыі публікі я яшчэ раз пераканаўся, што талент і майстэрства нашай спявачкі знаходзіцца на высокім еўрапейскім узроўні».

Сёння, калі мы адзначаем 25-годдзе творчай дзейнасці спявачкі, нельга не ўспоміць яе настаўнікаў. Гэта і яе педагог у кансерваторыі, некалі вядомая оперная салістка Вольга Несцярэнка. Гэта і выдатны спявак — І. Казлоўскі, І. Пятроў, Г. Отс, А. Крыўчэня, А. Огіўіцаў, — з якімі ёй давялося ўдзельнічаць у спектаклях і чыць майстэрства, вопыт і талент садзейнічалі ўдасканаленню яе майстэрства і таленту. Нельга не сказаць і пра надзвычайны перыяд у спасціжэнні ёю тэатральнага вакала — час вучобы ў Італіі, куды яна была накіравана як стывендыят ЮНЕСКА...

Сапраўдны спявак — гэта перш за ўсё стваральнік, мастак, і ён не можа жыць без яркіх уражанняў, без сувязі з усім чужым, што створана ў мастацтве, прыродзе, жыцці. Ён не можа жыць па-за праблемамі, якія хвалююць кожнага чалавека і ўвесь народ. Тамара Іванавіч Шымко заўсёды ў густы грамадскага жыцця. Яна выбіралася ў раёны, а потым у гарадскі Савет народных дэпутатаў. Цяпер яна — дэпутат Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Яе заслугі перад народам ацэнены шматлікімі ўзнагародамі: ордэнамі, медалямі, ганаровымі граматамі.

Н. ПЕРВАКОВА.

(Заканчэнне. Пачатан на стар. 8—9).

называла цётка, раскідухай. Магла засунуць некуды на паліцу, за міскі і гаршкі дарагуя ежу і забыцца, ежа псава-лася, і Тэся без шкадавання выкідала яе. Два ці тры разы адзетую кофтакчу, ліфчык, чаравікі засоўвала куды-небудзь за куфар, пазней, калі яны з'явіліся, у шафы, у якіх парадак быў слабы, і там утвараліся цэлыя завалы пакаменчага адзення.

Валя, хоць была акуратная з маленства, але мабыць звыклася з такім ладам у доме і асабліва не кідагася грыбіраць па-свойму, калі вучылася ў школе. А ў культасветвучылішчы як падмянілі дзяўчыну. Прыгэджала на выхадныя, на каникулы — і пачынала з таго, што расчышчала не толькі матчыны, але і Карнеевы завалы, наводзіла парадак сапраўды што ў музеі. Спачатку такая стараннасць дачкі кранала матчына гонар: «Падумаеш год у Магілёве пажыла і такая чысцюла стала. Яйка курыцу вучыцца». Валя часта паўтарала, што гэтым яна выходзіла ў першую чаргу сябе, праходзіць практыку, што калі вернецца працаваць у саўгас (стыпендыю ёй плаціць саўгас), то будзе не толькі весяліць людзей спевамі ды танцамі, але і вучыць жыць па-новаму, культурна. Выходзіла, што маці яе, акушэрка, не толькі не вучыла жыць культурна, але і сама не ўмела так жыць. Крыўдна было Таісе Міхайлаўне. Але трохі і сорамна стала, і яна пачала перад прыездам дачкі наводзіць такі парадак, каб той не было чаго рабіць. І Карней падцягнуўся: не кідаў больш свае брудныя кеды ў зале пад сталом, кніжкі на месца ставіў.

ДАЖЫНКІ

Валя казалася, што хатні музей будзе яе курсавой работай, а ансамбль песні і танца, які яна ў летнія каникулы пачала ствараць у саўгасе, — дыпломнай, выпускной.

Аднойчы Таісе Міхайлаўне здалася, што туга яе незразумелая з'явілася ад таго, што дачка маўкліва, паводзінамі сваімі такімі, тыкнула ёй, маці: не так ты, маўляў, пражыла, дарагая мамачка. Узлавалася, гэтак жа маўкліва на Валю: «Пабачу, дачушка, як ты будзеш жыць», — і з таго часу больш цёплыя матчынай аддавала сыну, аднак і пакутавала ад гэтага нязручнага падзелу любові сваёй.

Па тэлевізару паказвалі «Вечны кліч», чацвёртую ці пятую серыю. Таіса Міхайлаўна не надта любіла ў кіно і ў кнігах жыццё звычайнае, суровае, цяжкае, асабліва трагічнае, больш любіла фільмы лёгкія, з прыгожымі героямі, з незвычайным каханнем, шчаслівым канцом, лепш, безумоўна, чым Валя, разумела што паказваюць аўтары няпраўду, але ўсё роўна чамусьці цягнула яе да такіх фільмаў. Камедыі любіла, смяялася шчыра, як малая, здзіўляючы часта Івана і Карнея, якім часта тое, што смяшыла маці, зусім не здавалася смешным. У сэнсе мастацкага густу ў яе больш было агульнага з дачкой, Валя таксама любіла лёгкія фільмы, лёгкую музыку. Аднойчы Таіса Міхайлаўна нават падумала з трывогай: ці не занадта абедзве яны любяць лёгкае? Ды не, хіба ў жыцці яе выбіралася лёгкае?

Але ў апошні час яна пачала, бадай што, бяліца. Ці не яно гэтае яркае дзіва, прывучае, цягне да лёгкага жыцця моладзь? Ці не ад гэтых карцінак, расквечаных усімі фарбамі вясёлкі, пачалася і яе незразумелая туга немаведома па чым? Яна, туга гэтая, пачынае ўжо здавацца прадчуваннем бяды.

Не надта ўважліва сочыць за героямі — усё адно не ўсе серыі глядзела, — Таіса Міхайлаўна з замілаваннем назірала, з якой асалодай, як смачна сын, не адрываючыся ад экрана, есць чорны хлеб і цыбулю. Уздыкнула.

— Ты хлеба з цыбуляй навёўся. Бацька ў культурным катлет напалцацца, якія хіба толькі пахнуць мясам ды маргарынам, той жа хлеб. А ў мяне такіх блычкі!

Карней цёпла засмяяўся — адтаў ля тэлевізара. — Валяка з'есць. Натанцуецца і будзе табе апоўначы сервіроўкачу наладжваць. Ёй трэба было ў «бшчэпіт» ісці, а не ў «культасвет».

— Прагадзіць бацька грошы. — А чаго іх жалець? Прэмія, — іншым тонам, чым у пачатку, без уедлівасці, паблагліва, зусім з мужчынскай газавай адказаў сын.

Таіса Міхайлаўна даўно прыкмеціла, што каля тэлевізара паюнацку калючы Карней дабрэе, мякчэе, часам сарамліва хавае слёзы на вачах. Падабалася ёй, што хлопца кранае жыццё, лёс далёкіх людзей, можа, нават выдуманы пісьменнікам. А вось абываваць дзяцей да грошай — цаны ім не знаюць — і радавала, і трывожыла.

З яе мары аб машыне кпяць, дзівакі! За акном зарыкалі каровы — вяртаўся з пашы статак.

Таіса Міхайлаўна цішком, як хаваючыся ад сына, выслізнула з пакоя, выйшла на вуліцу, стала ля брамкі. Дзеці ўжо прыкмецілі гэтае яе дзівацтва і пасміхаліся: прыватніца. А яе цягне сустрэць вясчэрні статак раніцою ўжо адвыкла працінацца, а ў вечеры карціць. Нічога дзіўнага, што ў ёй жыўе сялянка. Некалі ў іх з Іванам і ў цёткі Хаядору адзіная мара была — хутчэй займець карову. Асабліва, калі нарэзалася гэтая цяперашняя вяртуха Валяка. Як яны пеццілі тую цёлачку, што маці падарыла, як чакалі, калі яна стане каровай! Дваццаць гадоў пасля трымалі карову, свінней. А цяпер у хляве пуста, адны куры. Цяпер мала хто са служачых трымае карову, нават некаторыя маладыя рабочыя пазбаўляюцца ад жывёлы, асабліва тыя, хто жыўць у новых двух-і трохпавярховых дамах. Валя, як ніхто, пастаралася, каб яны з бацькам скінулі са сваёй шыі гэтае ярмо — карову, «добраахвотны прыгон», як яна казалася. «Колькі вам таго малака трэба на траіхі! Грошы — не

знаеце куды дзяваць, а працуеце як прыгоннікі. Вас Астаповіч залье малаком, абы вашы грошы!».

Пясля дажджу ў жніўнскі адвечорак асабліва востра пахла каровамі, полем і малаком, якое каровы неслі. З егародаў патыхала гуркамі, кропам і выкапанай бульбай. А з недалёкага, за сямом, механізаванага току з сушыльным комплексам, куды звазены з поля сотні тон збожжа, несла непаўторным пахам новага хлеба. Пачуць водар хлеба ў зярнятах можа толькі той, хто вырас на зямлі. Але яно, акушэрка — сялянка, яе хвалююць і радуюць гэтыя пахі, яны даюць спакой і ўпэўненасць у трываласці жыцця, шчасце дзяцей. Не тэлевізар, не Вальчыны танцы і не машына, якую яны купяць, а вось гэты пах гною каровінага малака, гародніны і хлеба даюць такую ўпэўненасць.

Таіса Міхайлаўна стаяла ля брамкі, прапускаючы міма статак, ацэньваючы знаёмых суседскіх кароў па вымях: якая колькі аддасць малака. Раптам упершыню жанчына падумала, што туга яе, якой яна пачыла баяцца — ад таго, што двор застаўся без каровы, і ў вясчэрнія часы, калі часцей за ўсё з'яўляецца такое пачуццё, ёй, гаспадыні, няма куды дзівяць вольны час, не можа яна, нястомная працаўніца, увесь вечар сядзець перад тэлевізарам. Падсвядома пратэстуючы супраць таго парадку, які заводзіць у доме дачка, Таіса Міхайлаўна катэгарычна вырашыла: «Угавару Івана купіць карову».

Але калі статак прайшоў, Іяна пагаварыла з настаўніцай Кусянковай, якая жыла праз вуліцу, трымала карову і праклінала сваё жыццё — набліжаецца

ца нестаўніцкая канферэнцыя, у яе даклад на секцыі, а яна не можа сесці за яго, бо сена з мужам ад відна да відна цягаюць. — Таіса рэзучасць купіць карову знікла. Патраціш грошы — адсуецца пакупка аўтамашыны. Карова яе верне да старога жыцця. А з «Жыгудамі» яна звязала надзею на новае жыццё — незвычайнае, як у тых фільмах, якія любіла.

Непрыкметна пад'ехала на веласіпедзе Валя.

— Узды-хаем па кароўцы, мамачка?

Во стрэмакі! Але залюбавалася на дачку: прыгожая, чароўка! Вышэйшая за маці ростам, але такія ж гнуткая, рухавая, мажняя — у джынсавых штанах, белай кофтакчы, з распушчанымі каштанавымі косамі.

— А я выбіралася, якую купіць можна. Дамовіліся мы з бацькам зноў набыць карову.

У Валі ад здзіўлення выцягнуўся твар.

— Ну, і дзяржэні! Нічым вас не доймеш. Людзі збываюць а яны гатовы цэлую ферму завесці. На чортэ вам тая карова?

— А мне сумна без яе. Пагаварыць няма з кім... у двары.

— Пагаварыць з каровай? Ну, даеш, мама! Гэта ўжо, знаеш, як там у вас у медыцыне? З паталогіі...

— Дзякую, зарабіла.

— Прабач, мамачка, але ж, далібог, гэта дзівацтва нейкае. Ты ж культурны чалавек.

— А карова, па-тойму, — бескультур'е?

— Ды не лаві ты мяне на словы. Комплекс на шэсць тысяч галоў, які будзе Астаповіч, — во сучасная культура. Эканамічная. А не свая кароўка ў сваім двары.

— Нічога — свая бліжэй, малачко свяжэй, — падбівала падражніць дачку. Але падражніць лёгка Карнея, а Валю — не так проста, у яе практычнасць сталай жанчыны.

— А як жа з машынай? Ці ў тваёй панчосе хопіць і на машыну, і на пяць кароў? А на магнітафон для дачкі ў вас няма. Жмоты. Скупярдзія.

Не на вуліцы гаворыць пра грошы.

— Нешта рана ты сёння.

— Віцька, свінтус, зноў не з'явіўся. Сарваў рэпетыцыю. Ох, дам я яму, ох, дам! — ажно кулачком па-стукела на рулю веласіпеда. — Во дзела чаго мне трэба магнітафон. Каб не залежыць ад дурня.

Маці пасміхнулася, можа, трохі нават зларадна. Віцька Каржоў, Валін аднакласнік, двойчы паступаў у кансерваторыю і двойчы зрэзаўся. У Добрынічы лічылі, што правальваецца ён з-за таго, што трохі зайкі і вельмі саромеецца свайго заікання, маўчун вялікі. Вяскоўцы шкадавалі яго і любілі: добры хлопец, на баяне мастак і ў працы майстра — электрыкам у саўгасе робіць. У Валю закаханы са школы, і Валя камандавала ім, як хацела, бесцэрымонна вадзіла за нос. Але нарэшце ў хлопца праявіўся гонар, і ён пачаў бунтаваць. Таісе Міхайлаўне гэта падабалася: мужчына павінен мець характар і ўмець яго паказаць. Пра Віцьку сур'ёзна раней не думала, бо не таго жа жаніха хацела для дачкі. Але ці мала яна чаго хацела. Непрыклад, вельмі хацела, каб Валя паступіла ў медыцынскі, стала ўрачом, гэта была яе ўласная колішня мара, няхай жа, думала, яно ажыццявіцца хоць так — у лесе дачкі. Але Валя і слухаць не пажадала пра медыцыну. Дык, калі яна ўжо выбрала сабе прафесію сельскага клубніка, то чым дрэнны быў бы ёй муж Віцька Каржоў? Іграў бы на баяне, а яна няхай бы танцавала. Таіса Міхайлаўна падумала пра гэта ўпершыню, спачатку з маленкай злараднасцю ў адплату за рэзкія Валіны словы, потым — як дакор сабе, што лёгка пагадзілася на культасветвучылішча і як знізіла Валін палёт, апусціла яе шчасце да свайго ўласнага. Але тут жа зноў як спаханілася: «Кдай бог табе дачка, такога шчасця, як у мяне».

— Бацька заваліўся ў культурдом. Прэмія палучылі. Пусціць грошыкі на вецер — душа шырокая. Пайшла б ты, Валя, забрала яго, каб ён паслухаецца.

Дзейная натура, Валя, бадай, узрадавалася, што знайшоўся цікавы занятак.

— О, гэта мы мігам! На велік, — уручыла маці веласіпед і ўпадбег рушыла да шашы.

АМАЛЬ ГОД у нашем раёне ажыцяўляецца вопытная цэнтралізацыя сельскіх клубных устаноў. Гэта выклікана тым, што ў апошні час у нас актыўна ўкараняецца спецыялізацыя і канцэнтрацыя сельскагаспадарчай вытворчасці. Аб'яднаны сем калгасаў і саўгасаў, пашырыліся межы сельскіх Саветаў. Дзейнасць шэрагу клубаў стала адставіць ад новых умоў арганізацыі сельскагаспадарчай вытворчасці і растуць культурных запатрабаванняў насельніцтва.

Частка клубаў нашага раёна знаходзілася ў невялікіх населеных пунктах. У сувязі з гэтым былі пэўныя цяжкасці ў стварэнні паўнацэнных самадзейных калектываў і ў арганізацыі культурна-масавай работы з жыхарамі. Як правіла, у клубах працавалі людзі, якія не мелі спецыяльнай адукацыі і не вызначаліся здольнасцямі культасветработніка.

Час паказаў, што значную ролю ў грамадска-палітычным жыцці гаспадарак і сельскіх Саветаў павінны адыгрываць сельскія дамы культуры. Менавіта яны прызваны стаць сёння апорнымі пунктамі масавай прапаганды і агітацыі, цэнтрамі культурнага абслугоўвання насельніцтва і развіцця творчых здольнасцей працоўных.

У мінулым годзе выканком абласнога і раённых Саветаў народных дэпутатаў вынеслі рашэнне «Аб цэнтралізацыі сельскіх клубных устаноў у Карэліцкім і Гродзенскім раёнах». Мы пачалі ажыцяўляць гэты эксперымент. На тэрыторыі нашага раёна было створана 17 цэнтралізаваных сістэм, якія аб'ядналі 79 клубных устаноў незалежна ад іх ведамаснай прыналежнасці.

Натуральна, цяпер сельскія дамы культуры ператварыліся ў арганізацыйна-метадычныя цэнтры, якія пад кіраўніцтвам партарганізацый гаспадарак і выкарыстоўваюць сельскія Саветы каардынуюць і праводзяць культурна-масавую работу на тэрыторыі ўсіх сельсаветаў. За кошт пераразмеркавання штатаў сельскіх дамоў культуры і сельскіх клубаў СДК умацаваны кадрамі ў складзе 4—5 чалавек (дырэктар, мастацкі кіраўнік, 1—2 метадысты па розных жанрах мастацкай самадзейнасці, баяніст-інструктар). Усе сельскія клубы сельсаветаў ператварыліся ў філіялы СДК. У залежнасці ад велічыні зон абслугоўвання клубаў мы вышлі і кадравае пытанне. 24 работнікі сістэмы пераведзены з сельскіх клубаў у сельскія дамы культуры, 23 работнікі працуюць у філіялах, 22 бібліятэчныя работнікі ўзначальваюць клубныя філіялы.

Чатыры філіялы (Луцкаўлянскі Індурскага СДК, Крыўлянскі і Глінянскі Галавацкага СДК і Наваёлкаўскі Кошчэўскага СДК) маюць па два работнікі — загадчык філіяла і баяніст-інструктар.

У філіялах, з якіх асноўныя работнікі перайшлі ў СДК, бягучую культурна-масавую работу і матэрыяльную базу мы даручылі загадчыкам сельскіх бібліятэк з дапамогай за гэтую работу за кошт культфондаў гаспадарак.

З мэтай павышэння ўзроўню і якасці культурнага абслугоўвання калгаснікаў і за паспяховае выкананне пастаянных да-

прафсаюзнай арганізацый. Старшынямі саветаў, як правіла, з'яўляюцца сакратары парткомаў або старшыні сельскіх Саветаў.

Неабходна сказаць, што за час існавання цэнтралізацыі праведзена вялікая арганізацыйная работа. Адбыліся тры семінары з работнікамі культуры, на якіх вывучалася новая структура работы клубных устаноў, пытанні планавання і каардынацыі гэтай работы. Работнікі аддзела культуры, метадычных цэнтраў — раённага Дома культуры, Скідальскага і Сапоцкінскага гарадскіх дамоў культуры — замацаваны за

асветработнікаў раёна жывуць у дзяржаўных і калгасных квартарах, 80 — ва ўласных дамах. На прыватных квартарах жывуць у асноўным тыя, хто нядаўна паступіў на работу, і ўсе яны карыстаюцца льготамі, прадугледжанымі законам. Больш чым 60 чалавек атрымліваюць даплату і працуюць па сумяшчальніцтву, 38 работнікаў будуць атрымліваць даплату ў гэтым годзе.

Палепшаецца сувязь устаноў культуры з партыйнымі і грамадскімі арганізацыямі. Гэта садзейнічае больш плённай рабоце па прапагандзе сельскагаспадарчых ведаў, перадавога вопыту, вынікаў сацыялістычнага спаборніцтва.

Цэнтралізацыя дала нам шмат адметнага. Больш актыўна пачала развівацца самадзейная творчасць. Цяпер у раёне працуе 170 гурткоў мастацкай самадзейнасці. У іх займаецца каля трох тысяч чалавек. Толькі ў другой палове 1977 года было праведзена на 237 мерапрыемстваў, на 174 канцэрты мастацкай самадзейнасці і на 500 лекцый і дакладаў больш, чым за той жа перыяд 1976 года.

Працуем мы ва ўмовах цэнтралізацыі не так даўно, аднак ужо заўважылі яе перавагі і перспектывнасць. Цэнтралізацыя абумоўлівае комплекснае планаванне палітыка-выхаваўчай і культурна-масавай работы на тэрыторыі ўсяго сельскага Савета. Яна абавязвае праводзіць работу ва ўсіх калгасных клубах і чырвоных кутках. Такім чынам, пашыралася поле дзейнасці, поле ўплыву устаноў культуры.

Цэнтралізацыя дазваляе адно і тое ж мерапрыемства, на падрыхтоўку якога затрачываецца шмат часу, паказаць некалькі разоў: у кожным філіяле і ў любым населеным пункце, дзе ёсць для гэтага магчымасці. Гэта значыць, што культурнае жыццё сельсавета становіцца багацейшым і больш разнастайным. Цяпер кожнае мерапрыемства рыхтуецца калектывна, а значыць хутчэй і больш якасна. Выступленні артыстаў-амацараў сталі глыбейшымі і багацейшымі з зместу, больш цікавымі па форме. Калектывная праца заўсёды дае станоўчыя вынікі: усе аб'яднаны, усе дапамагаюць адзін аднаму, кожны адчувае сябе не адзінкай, а членам калектыву, у якім можна атрымаць дапамогу і падтрымку, больш поўна скарыстаць свае веды і вопыт.

Цэнтралізацыя не церпіць безмысцёўнасці, непадрыхтаванасці, некаваліфікаванасці. Кожны работнік павінен актыўна праводзіць работу, таму што яго некампетэнтнасць тут жа стане яўнай. Менавіта па гэтай

прычыне ў нас пасля ўвядзення цэнтралізацыі звольнілася 12 работнікаў. Такім чынам, новай сістэме патрэбны спецыялісты — і добрыя спецыялісты — па ўсіх жанрах мастацкай самадзейнасці.

Цэнтралізацыя дазваляе «маневрыраваць» у плане матэрыяльнай базы. Калектыв сам вырашае, што і калі трэба набыць. Музычныя інструменты, тэхнічныя сродкі, сцэнічныя касцюмы цяпер больш плённа выкарыстоўваюцца пры падрыхтоўцы і правядзенні культурна-масавых мерапрыемстваў. Філіялы атрымліваюць у СДК на нейкі час патрэбнае ім абсталяванне.

З творчага боку ва ўмовах цэнтралізацыі працаваць лягчэй, лепш, больш цікава, а з боку арганізацыі абслугоўвання аддаленых населеных пунктаў — цяжэй. Паўстае праблема транспарту. Праўда, гаспадаркі выдзяляюць аўтобус для сельскага Дома культуры паводле папярэдняй заяўкі, але бывае, што мерапрыемства падрыхтавана, людзі апавешчаны, а аўтобус пайшоў па іншаму маршруту — нешта не атрымалася ў калгасе.

Яшчэ адна праблема. Практыка паказвае, што неабходна выкарыстоўваць ўсіх грашовых сродкаў у сельскім Савеце. Адлічэнні культфондаў на рахунак сельскага Савета дазволілі б больш планамерна весці работу па ўмацаванню матэрыяльна-тэхнічнай базы устаноў, выкарыстоўваць грошы на правядзенне буйных масавых мерапрыемстваў, даплачваюць работнікам да асноўнай зарплаты, утрымоўваць кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці, інструктараў-баяністаў і г. д. На вялікі жаль, у нашым раёне ёсць яшчэ некаторыя кіраўнікі гаспадарак, якія не разумеюць важнасці гэтага пытання і ажыцяўляюць практычную дапамогу на настрою, асабістай сімпатыі. А гэта выклікае ў культасветработнікаў няўпэненасць у заўтрашнім дні і адмоўна ўплывае на работу.

Пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшаму палепшэнню культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва» патрабуе ад нас накіраваць усе сілы на развіццё культуры ў вёсцы. Цэнтралізацыя клубаў — той шлях, які дапаможа з найбольшай паўнатай выходзіць у людзях высокую камуністычную свядомасць, ідэйнасць, культуру, маральную чысціню, актыўную жыццёвую пазіцыю, выкарыстаць усе магчымасці для выканання пастаўленых партыяй задач.

Л. КАДЗЕВІЧ,
загадчык аддзела культуры
Гродзенскага райвыканкома.

ЦЭНТРАЛІЗАЦЫЯ — ШЛЯХ МАГІСТРАЛЬНЫ

ручэнняў у калгасе (кіраўніцтва гурткам, афармленне нагляднай агітацыі і г. д.) дырэктары сельскіх дамоў культуры таксама маюць даплату 50 рублёў да асноўнай зарплаты за кошт культфондаў гаспадарак.

Усе бюджэтныя сродкі, якія выдзяляюцца на ўтрыманне клубных устаноў, канцэнтруюцца ў сельскіх дамах культуры. Іх выкарыстоўваюць на рамонт, набывццё абсталявання, музычных інструментаў, тэхнічных сродкаў, сцэнічных касцюмаў і іншыя мэты для галаўных дамоў культуры і іх філіялаў.

Уся работа плануецца кіраўніцтвам СДК сумесна з загадчыкамі філіялаў. Складаецца адзіны план па культурна-масавому абслугоўванню насельніцтва сельскага Савета на год, квартал. Комплексны план узагадняецца з планами работы пярвічнай арганізацыі таварыства «Веды», педагагічных калектываў школ, участкавых бальніц і іншых устаноў і грамадскіх арганізацый раёна.

Кіраўніцтва цэнтралізаванай клубнай сістэмы кожнага сельсавета ажыцяўляе грамадскі савет па культуры і дырэктар СДК. У склад савета ўваходзяць лепшыя калгаснікі, прадстаўнікі мясцовай інтэлігенцыі, партыйнай, камсамольскай,

кожным сельскім Саветам для аказання актыўнай метадычнай і практычнай дапамогі.

Сёння ў семнаццаці цэнтралізаваных клубных сістэмах раёна працуе 82 чалавекі, з іх трое маюць вышэйшую адукацыю (спецыяльную — 2 чалавекі), незакончаны вышэйшую — 4, сярэдняю спецыяльную — 46.

За час дзейнасці цэнтралізаваных сістэм у раёне праведзена немалая работа па ўмацаванню матэрыяльна-тэхнічнай базы устаноў культуры. У 33 установах зрабілі капітальны рамонт, у 38 — бягучы, у трох клубах праведзены мантаж механа-электраабсталявання. Мы набылі шмат музычных інструментаў, тэхнічных сродкаў на суму каля 100 тысяч рублёў. Пашылі 8 камплектаў касцюмаў для харавых калектываў на агульную суму 65 тысяч рублёў. 638 тысяч рублёў ся сродкаў культфондаў гаспадарак выкарыстаны на патрэбы культасветустаноў, а ўвогуле культфонд па раёну склаў звыш 1 мільёна рублёў.

Партыйныя, савецкія і гаспадарчыя органы клапацяцца не толькі аб умацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы устаноў культуры, але і аб людзях, якія працуюць тут. 107 культ-

раць эміра «вальнадумны» Айні ў 1917 годзе быў прыгавораны да 75-і ўдараў палкамі і кінуты ў турму, з якой яго вызвалілі рэвалюцыйныя салдаты. Письменник з радасцю вітаў Валікі Кастрычнік. Пад уплывам «Марсельска» ён у 1918 годзе піша «Марш свабоды» — першую рэвалюцыйную песню таджыкаў, першы твор нацыянальнай савецкай літаратуры, у якім заклікае народ да барацьбы за свабоду.

«Марш свабоды», а таксама песні «Славычы Кастрычнік», «Першае мал» і іншыя, якія пазней увайшлі ў зборнік «Серы рэвалюцыі» (1923), пазі не толькі тэматычна ўзабагаціў родную літаратуру, але і адкрыў шлях для пошукаў новых формаў у вершаскладанні, супраць чаго расучае выступалі многія прыхільнікі ілацыйскай пазіі.

У паслярэвалюцыйныя гады Айні настаўнічае, працуе рэдактарам, выступае з публіцыстычнымі і навукова-гістарычнымі нарысамі, складае падручнікі для дзяцей і дарослых. У гэты ж час пісьменнік звяртаецца і да мастацкай прозы, якой, па сутнасці, не было ў дарэвалюцыйнай таджыкскай і ўзбекскай літаратурах.

Сусветную вядомасць С. Айні прынёс рамана-эпапея «Рабы». Гэта, па сутнасці, мастацкі летапіс жыцця некалькіх пакаленняў таджыкскага і ўзбекскага народаў — ад 20-х гадоў мінулага па 30-я гады XX ст.

У гады Вялікай Айчыннай вайны шырокай папулярнасцю ў чытачоў карысталіся глыбока партыяцыйныя гістарычныя апавесці-нарысы Айні «Паўстанне Муканьні» і «Героічны сын таджыкскага народа Цімур Малик» (твор вядомы таксама пад назвай «Чынгіз XX стагоддзя»), у якіх

апаэтызавана нязломнасць народнага духу.

У пасляваенныя гады пісьменнік натхнёна працуе над шматтомным аўтабіяграфічным творам «Усламіны».

Выдатны майстра мастацкага слова, першы прэзідэнт АН Таджыкскай ССР, ганаровы член АН Узбекскай ССР, доктар філалагічных навук Айні многае зрабіў і для развіцця гісторыі і літаратуразнаўства, лінгвістыкі і крытыкі. Ён аўтар даследаванняў па гісторыі Сярэдняй Азіі, таджыкскай мове, пра творчасць Рудані, Авіцэна (Абу Алі Ібн Сіна), Саадзі, Наваі і інш.

Айні быў настолькі працаўніком мастацтва і навуцы. Апошняя яго кніга ўбачыла свет 15 ліпеня 1954 г. — у дзень смерці 76-гадовага аўтара.

Радзіваўт ЛІТВІНАУ, кандыдат філалагічных навук.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

КЛАСІК ДЗВЮХ ЛІТАРАТУР

Да 100-годдзя з дня нараджэння АЙНІ

Заснавальнік таджыкскай і адзін з пачынальнікаў узбекскай савецкай літаратуры, Айні ўнёс ваюні ўклад у скарбніцу ўсёй нашай шматнацыянальнай культуры. Яго біяграфія — гэта, па сутнасці, біяграфія народаў Сярэдняй

Азі ад цяжкага мінулага да шчаслівага сёння. Як трапіна заўважыў вучань Садрдызіна Саідмурадвіча (сапраўднае прозві-

За выступленні суп-

ЧЫТАЦЬ, МАРЫЦЬ, РАЗДУМВАЦЬ...

Вучні са ста шаснаццаці школ Мінска запісаны тут. Да іх паслуг — тысячы самых розных кніг і перыядычных выданняў. Сапраўдны храм ведаў, буйны агульнаадукацыйны і культурны цэнтр. Не дзіва, што маленькім дзецям, якія прыйшлі сюды ўпершыню, сцілла будынак бібліятэкі ўяўляецца казачным палацам, поўным цудаў. Ды так яно і ёсць. Кніга ж — гэта адно з самых лепшых цудаў у нашым жыцці. І, бадай, ніколі больш гэта так выразна не адчуваеш, як у дзяцінстве.

Далучаныя да сану чытачоў — інакш і не скажаш, нібыта пасталелыя выходзяць дзеці з чытальнай залы.

Толькі што на абанемент прыйшлі запісвацца трые рабяты — усе з 5-га «Б». Вучацца яны нядрэнна. А што любіць чытаць? Ну, вядома ж, аб прыгодах і падарожжах. Што ж, гэта натуральна. Нават крыху зайздросна становіцца, калі падумаеш, што табе не давядзецца яшчэ раз адчуць тое першае трапяткое хваляванне ад сустрэчы з героямі Конан-Доля, Фенімора Купера, Дзюма, захаплення ад чытання «Коріка», «Бялее ветразь адзінокі»...

А вось малодшых больш цікавіць, аказваецца, пазнавальная літаратура і кнігі пра дзікіх звяроў і жывёл. Менавіта таму дзеці гэтага ўзросту вельмі любіць чытаць такога пісьменніка, як Віталій Біанкі. Гэта вядома з фармуляраў чытачоў.

Ну, а тым, хто яшчэ больш малодшы — тым падаваў казкі. Дарэчы, самая малодшая група чытачоў — вучні 1—3-х класаў — і самая шматлікая: 33 працэнты ад 8393 агульнай колькасці чытачоў. А казкі тут на любы густ — усіх народаў свету. Асабліва папулярнасцю ў малую карыстаюцца, вядома, тыя, якія з малюнкамі.

А ў 8—9 гадоў дзецям патрэбны ўжо не толькі кніжкі з малюнкамі, ім патрэбны веды. Гэта ж узрост найбольш інтэн-

сіўнага назавання ведаў. Іншая справа, як лічыць намеснік дырэктара бібліятэкі Э. Гардон, што веды ў гэтым узросце і набывацца павінны натуральна, як бы ў гульні, бо менш за ўсё дзеці любіць сухую дыдактыку і сумныя лекцыі. Таму ў бібліятэцы для школьнікаў створаны розныя клубы па інтарэсах. І самы папулярны з іх — «Чамучка», дзе праводзяцца вясёлыя, цікавыя віктарыны, у падрыхтоўцы якіх прымаюць удзел самі дзеці. Пры гэтым кнігі становяцца незаменимым памочнікам для іх.

Наогул, у сваёй шматграннай складанай рабоце, гаворыць Э. Гардон, супрацоўнікі бібліятэкі ставяць перад сабой тры асноўныя задачы. Навучыць чытача знаходзіць у кнізе адказ на ўсякае пытанне. Садаёйнічаць нашырэню кругатляду. Аказваць вучням дапамогу ў засваенні школьнай праграмы. Бясспрэчна, апошняя дзве задачы надзвычай важныя. Але першая нам уяўляецца ключавой.

І тут мы пераходзім да чытачоў старэйшага ўзросту — ад 1966 года нараджэння і раней.

Возьмем на сябе смеласць сцвярджаць, што нашы дзеці чытаюць больш за нас. Гаворка, вядома, не ідзе аб спецыяльнай літаратуры — аб падручніках, даведніках, рэфэратыўных бюлетэнях, вышкляпеннях і г. д. Але, пагадзіцеся, працаваць над кнігай і чытаць яе — крыху розныя рэчы. Мастацкую літаратуру мы, дароўля, чытаем параўнальна мала. Чытаем з разборам, з клопа-

там аб часе. Адным словам, не так, як у дзяцінстве, калі чытаеш прагна, з асададай, усё запар. Добра гэта? Вядома, не вельмі, бо менавіта ўжо тады выпрацоўваецца літаратурны густ. Вось чаму тую дзіцячую, калі можна так сказаць, чытальніцкую стыхію трэба ўмець скіроўваць у правільнае рэчышча.

Гэта вельмі тонкая і складаная справа, якая па плячы людзям эрудзіраваным, высокаадукаваным і разам з тым тактоўным. Адным словам, такім як Э. Гардон, Э. Бялькевіч, Р. Шпакоўская, В. Гінева, Э. Маркін і многія іншыя супрацоўнікі Цэнтральнай дзіцячай бібліятэкі імя Мікалая Астроўскага.

Адна з кніжных серыяў, якая выпускаецца выдавецтвам «Малодда твардзя» для юнацтва, называецца «Компас». На рэдкасць удала назва. Сапраўды, як патрэбна юнаму чытачу верны компас, каб арыентавацца ў кніжным моры.

— Работнікі бібліятэкі, — гаворыць супрацоўніца аддзела абанемента Н. Бялькевіч, — вывучаюць інтарэсы дзяцей, іх схільнасці, здольнасці, каб дапамагчы падабраць патрэбную літаратуру, зрабіць работу над кнігай мэтанакіраванай. Многія дзеці з дапамогай бібліятэкара складаюць план чытання, які ўкладваецца ў фармуляр і абавязкова захоўваецца.

Наогул, фармуляры могуць раскажаць аб многім. На першых старонках іх ёсць такія графы: «Яшчэ ў якой бібліятэцы запісаны, паспяховасць, любімыя прадметы ў школе, пра

што любію чытаць, у якіх гуртках займаюся, любімыя заняткі».

Вось некалькі такіх фармуляраў, узятых наўздагад. Здымае ўжо тое, як сур'ёзна ставяцца дзеці да гэтай міні-анкеты. Не крывячы душой, пішуць яны аб паспяховасці — «вучуся добра», «выдатніца», «алгебра», «фізіка», «геаметрыя» — на «3», астатняе — на «5».

Амаль ніколі не застаюцца незапоўненымі і наступныя дзве графы. У розныя гурткі ходзяць дзеці, розныя любіць прадметы. Але аб'ядноўвае ўсіх адно гарачае пачуццё, адна агульная любоў да чытання. І нават не проста да чытання, а да нечага большага — таго, што дае яно людзям. Як напісала Света Цецерава: «Любімы заняткаў — чытаць, марыць, раздумваць».

Што ж чытаюць дзеці? Ды, здаецца, усё «Фантастыку, аб жыцці вялікіх людзей, аб народах іншых краін», — напісана ў адным фармуляры. Другі чытач любіць класіку, гістарычныя кнігі, зарубежную літаратуру». Трэці напісаў проста і лаканічна, — «пра навуку і жыццё». Як тут не ўсімхнуцца. Можна ўсімхнуцца і калі ўбачыш такі запіс: «Любімы прадмет у школе — гісторыя, гурток гісторыі і археалогіі, любімы заняткаў — археалагічныя раскопкі, а чытаць люблю — аб археалогіі». Усімхнуцца і задумацца — вось бы такая мэтанакіраванасць гэтаму хлопчыку на ўсё жыццё.

Не, не такі ўжо і выпадковы выбар кніг у нашых чытачоў,

як гэта можа здацца ў пачатку. Дзяўчынка, якая любіць вязаць і іграць на фартэяна, што яна чытае? Нешта лёгкае, забавнае? Не, яна чытае пра Баха, пра Шапэла, пра Дзюма (ну, і яго самога, вядома, — гэта натуральна для васьмікласніцы). А вось тры апошнія запісы ў ле фармуляры — «Авадзень» Л. Войніч, «А зоры тут ціхія...» Б. Васільева, «Школа» А. Гайдара... Наўрад ці назавеш гэтае чытанне легкадумным.

А хлопчык, які любіць археалогію, акрамя спецыяльнай літаратуры і кніг Касідоўскага і Елізаветына, чытае Ціханаву, Пера Гамара.

А той дзяўчынка з дзевятага класа, якая любіць чытаць, марыць і раздумваць, вядома ж, дапамаглі ў гэтым кнігі Пушкіна Чарнышэўскага, Каралжале, Германа, Ферсмана.

У навучэнцаў сярэдняга ўзросту вялікай папулярнасцю карыстаюцца кнігі беларускіх пісьменнікаў, такіх як «Мы — хлопцы жывучыя» І. Сяркова і апавесці С. Шумкевіча. Старэйшыя часцей за ўсё просяць кнігі І. Мележа і І. Шамікіна.

...Я збіраўся ўжо ісці, калі ў чытальную залу з шумам літаральна ўварвалася групка вучняў-пачаткоўцаў. Ні той сур'ёзнасці, ні той засяроджанасці на тварах, якую мы заўсёды прычымкі бачыць у бібліятэцы, нават і дзіцячай. Дык што за дзіва, гэтая дзятва прыйшла сюды ўпершыню, для яе слова бібліятэка яшчэ не мае высокага сэнсу. Але праз мінуў ўжо дзеці сядзяць прыціхлыя і ўважліва слухаюць супрацоўніцу бібліятэкі В. Гіневу, якая тлумачыць ім, што такое чытальная зала і абанемент, якія тут цікавыя кнігі.

Сення гэтыя хлопчыкі і дзяўчыны панясучь дадому сваю першую ў жыцці бібліятэчную кнігу. Першую! А колькі яшчэ будзе ў іх, гэтых пчаслівых сустрэч з яе вялікасцю Кнігай!

В. ВАЛЯНЦІНАУ.

ФАНТАСТЫКА, ПРЫГОДЫ

Павел ВЕЖЫНАУ

ВЫШЭЙ ЗА ЎСЁ!

НАВУКОВА-ФАНТАСТЫЧНАЯ АПОВЕСЦЬ
(Працяг. Пачатак у № 10—14, 16).

Юнак і дзяўчына з розных гістарычных эпох адчуваюць узаемнае захапленне. Аднак Іна ведае, што па законах часу не мае права звязаць свой лёс з лясам Баяна. Яна вырашае нават неадкладна вярнуцца ў свой час, але пэўныя акалічнасці вымушаюць яе застацца.

Баян адчуваў, што гэта калі-небудзь здарыцца — яе ўбачыць. Але не думаў, што будзе гэта так хутка.

— То не твая справа, Слаў, зразумеў? Ты нічога не бачыў, нічога не чуў... Ану ўставай!.. Хоць адно слова ляпнеш каму — будзеш ведаць... Глядзі!

Слаў моўчкі пайшоў. Баян глядзеў яму ўслед, пакуль той не знік у ляску. Потым вярнуўся да коз, але на сэрцы было неспакойна: што, калі Слаў усё ж раззвоніць па селішчы? Што тады скажаць людзям? Жанчына з іншага часу — у такое глупства, вядома, ніхто не паверыць...

А яна яшчэ падліла масла ў агонь:

— Баян, я хачу паглядзець людзей.

— Якіх людзей? — спалохаўся ён.

— Звычайных людзей... З твайго племені...

Баян доўга маўчаў.

— Не ведаю, — сказаў ён нарэшце. — Яны могуць падумаць, што ты візантыйка. І праклянуць нас абоіх.

Урэшце, ён угаварыў яе паглядзець селішча здаля, непрыкметна паназіраць ад узлеску. Яна толькі паглядзіць і ўсё. У той жа дзень, прымаючы ўсе меры перасцярогі, Баян аёў яе глухімі мясцінамі, унікаючы сцяжак і паляны. Нарэшце, спыніўся за густой ляшчынай і доўгі знак педысці бліжэй.

Унізе, у неглыбокай катлавіне жаўцелі саламяныя стрэхі. Селішча было недалёка. Выразна відаць былі

постаці жыкароў, старых і малых, якія сноўдаліся па неабгароджаных дварах. Пераважна гэта былі жанчыны і старыя. Іна прагна ўглядалася ў сваіх далёкіх сясцёр. Былі яны ўсе русавыя, доволі рослыя і дзябелыя, у доўгіх кашулях, падвязаных у поясе. Чуваліся былі іх галасы — зычныя і гартанныя, у якіх угадвалася затоеная сіла і страснасць. Іна адчувала, што яе ахоплівае нейкі ўнутраны неспакой.

— Пойдзем адсюль, — запатрабавала яна нечакана.

Зноў прабіраліся лясам, маўклівыя і задумненыя.

— Баян, — сказала Іна, — вашы жанчыны вельмі дужыя...

Ён спакойна кінуў галавой.

— Гэта праўда... Бацька раз казаў, што наша сіла ў жанчынах. Яны ўмеюць раджаць дзяцей — здаровых і прыгожых... Казаў, што ніхто не пераможа нашы плямёны... Жанчыны раджаюць заўсёды.

Далей ішлі моўчкі. Вечарам, як заўсёды, яна прымасцілася ля парога на аленевай шкуры, падпершы кулачком сваю маленькую бародку, і слухала. Слухала яна больш ноч, чым Баян, і амаль згубіла ніць яго казкі. Можна, таму і перапыніла яго.

— Баян, вашы казкі не жанчыны придумалі — не... Іх придумалі мужчыны.

— Чаму, Іна?

— Казка для чалавека, як сон або патаемная мара. А вашы жанкі занадта прымітыўныя, каб сніць прыгожыя сны або гэтак марыць.

— Гэта дрэнна ці добра?

— Не ведаю, — адказала яна неспакойна. — У наш час гэта не ўхваляецца... А можа, мы і памыляемся.

— Не разумею я цябе, — уздыхнуў Баян.

— Дзе табе зразумець? — злосцю калнулі яе словы. — Нашы біблагі ператварылі храмасомы ў поле бітвы... Рэжучь, нарошчваюць... Я ўжо сама не ведаю, хто я, адкуль, наколькі сапраўдная...

— Ты самая сапраўдная, Іна, — запярэчыў Баян. — І калі ваш час нарадзіў дзяўчыну, як ты, — ён намага лепшы і шчаслівейшы ў параўнанні з нашым.

Баян устаў яшчэ на досвітку, абышоў пасткі. Усяго ў адной знайшоў зайца, перарэзаў гарляк і патрымаў, адставіўшы ўбок, каб сцягла кроў. Хачелася падскочыць яшчэ на паляну фазанаў. — Іне ўсё ж фазаніна была больш даспадобы, чым жылаватая зайчына. Але тады давядзецца забавіцца, а ён спяшаўся... Так, ён спяшаўся дадому, баючыся надоўга пакінуць дзяўчыну адну.

На падворку было ціха. Іна, як і мінулы раз, вадзілася з печу, беспаспяхова стараючыся распаліць агонь.

— Іна! — сказаў ён з дэкорам.

Дзяўчына ўздрыгнула і азірнулася. Баян ўразаў, што вочы яе поўныя слёз.

— Іна, ты плачаш? — з трывогай спытаў ён.

— Не, не! — палахліва запярэчыла яна. — Гэта так, ад дыму.

— Маніш ты мне, Іна...

Ён не ведаў нават, што сказаць на гэта — так уразілі яе слёзы. Толькі хацеў нешта спытаць, як пастукалі ў дзверы. Гэта быў не звычайны ветлівы стук, а грубы, моцны, патрабавальны. Баян незадаволены падышоў да дзвярэй і адчыніў. На парозе стаяў узброены славянін.

— Княжа, цябе кліча стары князь, — прамовіў ён суха. — Загадаў, каб ты неадкладна прыйшоў да яго.

— Добра! — адказаў з гонарам юнак. — А цяпер — ідаі...

— Што гэта азначае, Баян? — спытала Іна трывожна.

— Не ведаю... Але нічога добрага...

— Чаму? Цябе ж кліча твой бацька...

— Ён паслаў чалавека са зброяй, — сказаў Баян. — А чалавека са зброяй пасылаюць, калі пачынаецца вайна...

Іна адчула, што ён чагосьці не дагаворвае.

— А яшчэ калі?

— Калі выкрыта здрада, — дадаў ён неахвотна. — Але гэты раз не падобна на вайну. Іна... Каб вайна, запалі б агні...

— Значыцца, здрада, — здагадалася Іна. — Ці не я тут прычынай?

Ён прамовіў. Не кажучы больш ні слова, адкрыў стары куфар і дастаў адпаведнае выпадку адзенне. Затым распаліў у печы і паставіў грацца вяду. Сцішэна Іна моўчкі назірала за ім. Нейкая стоеная ўрачыстая праступала ў кожным яго руху, у кожным жэсце. Ён на вачах становіўся зусім іншым — незнаёмым і чужым. Вось вада нагрэлася, і ён напачатку яе выйсці. Іна бачыла — ён рыхтаваўся да сустрэчы са старым князем, як, можа, не рыхтаваўся б дзеля яе. Вядома, хачелася яму з'явіцца да бацькі ў найлепшым выглядзе.

Калі, нарэшце, ён выйшаў апрануты, выгляд у яго быў незвычайны. Ён здаваўся вышэйшым у сваім новым убранні, страйнейшым і вельмі прыгожым. У новай светцы, перахопленнай сінім поясам, цяпер ён сапраўды быў падобен на маладога князя, вельмі падобны.

— Іна, чакай мяне дома, — загадаў Баян. — Нікуды не выходзь.

Працяг у наступным нумары.

